

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΣΚΕΨΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΑΓΓΕΛΟΥ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ: 'Ελληνικός Νεκρόδειπνος (ποίημα)
— ΝΤΙΜΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ: 'Ο άνθρωπος, αυτός ὁ ἀ-
γνωστος (μελέτη). — WALT WHITMAN: Μέρες Ειρήνης (ποί-
ημα), απόδοση ΓΙΑΝΝΗ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ. — PAUL VALERY:
Στοχασμοί γὰ τὴν ποίηση (σκέψεις), μετάφραση ΤΕΑΣ ΑΝΕ-
ΜΟΓΙΑΝΝΗ. — ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΞΥΔΗ: 'Ο Ζωδιακός (ποίημα). —
ΝΙΚΟΥ Σ. ΜΟΝΑΧΟΥ: 'Επεισόδιο (ἀπόσπασμα ἀπὸ Νουβέλα).
— ΕΛΕΝΗΣ ΣΑΜΙΟΥ: Τέσσερα ποιήματα. — ΝΙΚΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ
ΠΕΝΤΖΙΚΗ: Τέσσερις Πιρόξες. — ΔΕΩΝ. Γ. ΣΕΡΟΥΓ'ΟΥ:
Ο Aldous Huxley καὶ ἡ κρίση τοῦ πολιτισμοῦ (μελέτη).

Η ΕΡΕΥΝΑ ΜΑΣ: ΑΜΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ ΟΙ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΚΟΣΜΟΙ

Θὰ ἐπικρατήσῃ ὁ ἓνας ἀπ' τοὺς δύο; Θὰ συγκυριαρχήσουν;
Ἡ θὰ ἐνσωματωθοῦν σ' ἓνα ἐνιαῖο οἰκουμενικὸ πολιτισμὸ;

'Απαντοῦν οἱ κ. κ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΔΑΤΟΣ καὶ Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ
Η. DE KEYSERLING: Πρῶτες ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν 'Αμερικὴ

ΧΡΟΝΙΚΑ

(Νοέμβριος — Δεκέμβριος 1945)

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ — ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑ ΜΕΤΑΞΑ: Μία
Κριτική. — Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑ: Ἡ ἐκδοση τῆς Βοσκοπούλας. —
ΚΡΙΤΙΚὴ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ; ΓΙΑΝΝΗ Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗ: Α. Π. Πα-
παδίτσα: «Ἐντὸς Παρενθέσεως». — Μελισσάνθη: «Λυρική Ἐ-
ξομολόγηση». — Γ. Θέμελη: «Γυμνὸ παράθυρο». — Ἀχ. Βῆτα:
«Σονέττα». — Θανάση Φωτιάδη: «Ἀντίσταση». — Κλείτου Κύ-
ρου: «Νέοι Ἄγγλοι ποιητές». — ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ: ΦΟΙΒΟΥ
ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗ: «Τὸ Μουσικὸ βιβλίον». — Ο ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ
ΤΥΠΟΣ: ΑΡΗ ΔΙΚΤΑΙΟΥ: Κριτικὴ ἀνασκόπηση.

ΧΡΟΝΟΣ Β'. ΤΟΜΟΣ Γ'.

ΤΕΥΧΟΣ 35-36

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΣΚΕΨΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

Γ'. ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28 — ΤΗΛ. 55-536 — ΑΘΗΝΑΙ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

ΕΤΗΣΙΑ	Δραχμές.	8.000.—
ΕΞΑΜΗΝΗ	»	5.000.—

Γράμματα, βιβλία, συνεργασίες, έμβάσματα κλπ.
«Φιλολογικά Χρονικά» Γ'. Σεπτεμβρίου 28, 'Αθήνα.

Κριτική γράφεται για τὰ βιβλία πού μᾶς στέλ-
νονται σέ δυο αντίτυπα. *Όσα στέλνονται σέ ἕνα
ἀντίτυπο μόνο ἀναγγέλλονται.

Τά χειρόγραφα δέν ἐπιστρέφονται.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ
ΧΡΟΝΟΣ Β'.-ΤΟΜΟΣ Γ'.-ΤΕΥΧΟΣ 35-36
ΑΘΗΝΑ, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1945

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΝΕΚΡΟΔΕΙΠΝΟΣ *

(*Ω Διώνυσε — "Αδη, θεΐτε μου παραστάτη!)

Καρτεροῦσαν οἱ φίλοι μου, ν' ἀκούσουν
νέα φλογερὰ τραγούδια ν' ἀνατείλουν
στά χεῖλη μου, ὅπως ξέρανε ἀπό πάντα
τὴν ἀριτηρία τοῦ λόγου μου νὰ σφύζει
ὡς πύρινο ποτάμι, κι' ὅπως μ' εἶχαν
σὲ μακρινὸ τραπέζι καλεσμένο,
ἔξω ἀπ' τὴ χώρα, σὲ μεγάλο δῶμα
μ' ἀνοιχτὰ τὰ παράθυρα σὲ κήπους
βαθιοῦς καὶ μ' ὄλα ἀπάνωθὲ τους τ' ἄστρα...

Καὶ μὲ ρόδα εἶχαν ἄλκα σιολίσει
τὸ λιγὸ μέσ στὴ μέση ἀπ' τὰ κρονοτάλια,
καὶ στεφάνια ἐκρεμάσανε στοὺς τοίχους,
ὅπου εὐωδιὲς λιγωτικὲς ἀφίναν,
καὶ σ' ἀσημένιους μέσα κεροσιάτες,
κεριὰ εἶχαν ἀναμένα, πὸν στὴ λίγη
τ' ἄερα πνοή, τίς φλόγες τους λυγίζαν
μακρονὲς ἐδῶ κι' ἐκεῖ, χωρὶς νὰ σβήνουν...

Κι' ἀμίλητοι γενόμαστε μπροστά μας
τὸ λιγὸ δεῖπνο, τί ἄθελά μας ὄλοι
τὴν ἴδια σκέψη ἐκλώθαμεν, ἀλλ' ὅταν
ἀνοιχθῆ ὀμπρός μας τὸ κρασί τὸ μαῦρο

* Τὸ ποίημα αὐτό, γραμμéνο τὸν πρῶτο χρόνο τῆς Κατοχῆς, κυ-
κλοφόρησε λαθραῖα σὲ χειρόγραφα ἀντίγραφα.

πὸν φίλος ἐπιστήθιος τόχε φέρει
 γὰ μένα, ἄδρῳ γιὰ ἦταν κι' εὐωδοῦσε
 σὰν τοῦ Διονύσου τὸ χυμένον αἷμα,
 γυρίζοντας ἐκεῖνος πρὸς ἐμένα
 τραπὸ ποτήρι ξέχειλο, μὲ τὸ ἴδιο
 καλῶντας με ὄνομά μου « Ἄγγελε », μοῦπε,
 « ἂν τώρα θές, δῶσε φωνὴ στή νύχτα . . . ».

Καὶ τότε ἐγώ : « Στή νύχτα τούτη, φίλε,
 ζητᾶς φωνὴ νὰ δώσω, πῶπως τὸ ἴδιο
 ποτήρι πὸν κρατᾶς, ὡς τὸ στεφάνι
 γεμάτο, λὲς τὸ σύνορο ἔχει βάλει
 στὶς ψυχές μας τὸ ἀκρότατον, ὁποῦνε
 τὸ σύνορο τῆς ἴδιας τῆς σιωπῆς μας ;
 Πὲς ποιὸς ἐγνιάστη ἐτοῦτο τὸ τραπέζι,
 ἢ στάθηκε ἀπὸ πάνω ἱεροφάντης
 νὰ τὸ στολίσει, κι' εἶνε σὰ μεράδι
 τοῦ Πλούτωνα ἱερό, σὰν πυργωμένος
 ἐρημικὸς νεκροδείπνος, ὅπου ὄλων
 μπροστά του ἡ σκέψη, καίει καὶ λειτουργάει
 μνημόσυνο βαθιά της ; Τί, ὅπως σ' ἕνα
 σπειρὶ σταριοῦ, τὸ φτερωτὸ μυρμηγκι
 πέφτει φουσατό ἀπάνω του, παρόμοια
 λογιάζω ἔχουν κυκλώσει αὐτὸ τὸ δεῖπνο
 ψυχὲς νεκρῶν πὸν μέσα μας ξυπνᾶνε,
 ψυχὲς ἀντρῶν, πὸν ἐμεῖς κι' ἡ αἰώνια νύχτα
 βαθιά ἔχουμε τ' ἀχνάρι τους κρατήσει,
 σὰν, πιδ ψηλὰ ἀπ' τὴ βίγλα τοῦ θανάτου,
 ἀνηφοροῦσαν σιωπηλοὶ στὰ βράχια
 νὰ πιοῦν στοῦ θάρρους τὴν πηγὴ, μὰ κι' ἄλλες
 παλιὲς ψυχὲς ἀρίθμητες, μὰ κι' ἄλλες
 πολλὲς ψυχὲς τὴ νύχτα ὁποῦ γεμίζουν,
 — τί τώρα εἶν' πιότεροι οἱ νεκροὶ κι' ἀπ' ὄλους
 τῆς γῆς τοὺς ζωντανούς, — πὸν ἀπὸ τὴ ζέστα
 τῆς σιωπηλῆς καρδιάς μας τραβηγμένες,
 καθὼς οἱ πεταλοῦδες ἀπ' τὶς φλόγες
 τραβιῶνται τῶν κεριῶν, νὰ ξεκινᾶνε
 τὶς νιώθω ἀπὸ παντοῦ, κι' ἀφήσετέ τις
 νὰ φτιάσουνε ὡς ἐδῶ, ν' ἀπλοχερήσουν
 ἀόρατες σὲ τοῦτο τὸ τραπέζι
 τοῦ Πλούτωνα, σ' αὐτὸν τὸν πυργωμένο
 νεκροδείπνον, ὦ φίλοι, ἀφήσετέ τις
 νὰ ρθοῦν ἐδῶ σ' ἐμᾶς, νὰ γίνουμ' ἕνα . . .

Κι' ἀπ' τὸ ποτήρι, φίλε, πὸν μοῦ δίνεις
 γεμάτο ὡς τὸ στεφάνι καὶ πὸν ἂν σκύψω
 τὴν ὄψη μου βαθιά του ἀπ' ἄλλο κόσμο
 λογιάζω πὸς τὴ βλέπω ἀντισταλμένη,
 κι' ἀπ' τὸ κρασί πὸν τὸ ἔφερες γιὰ μένα,
 γιὰ εἶν' ἄδρῳ, ὦ φίλε, κι' εὐωδάει
 σὰν τοῦ Διονύσου τὸ χυμένον αἷμα,
 ἄς μεταλάβουμε ὄλοι, σάμπως μύστες
 παλιοὶ ἀπ' τ' Ἀγαθοδαίμονα τὸ μέγα
 τὸ κύπελλο, βαθιὰ σιωπῆ κρατώντας,
 ὡς τὴ στιγμὴ (κι' ἄς μὴν ἀργήσει, ὦ φίλοι)
 πὸν ὑὰ μουγκρίσουν ἄξαφνα οἱ δυνάμεις
 βαθιὰ μας τοῦ θεοῦ κι' ὁ μνηθμός του,
 πιδ ἀπὸ σεισοῦ βοή, θὰ σκώσει ἀντάμα
 φουσατό, ζωντανούς καὶ πεθαμένους,
 σὲ θεῖο γιουρούσι . . . Κι' ὅσο γιὰ τὰ νέα
 τὰ φλογερὰ πὸν θέλατε τραγούδια
 ν' ἀκοῦστε ἀπὸ τὰ χεῖλη μου, θάρτοῦνε
 σιὴν ὥρα τους κι' αὐτὰ . . . ».

Ἔτσι εἶπα, κι' ὄλοι
 σὰν ἐνοιωσαν καλὰ τὸ τί ζητοῦσα,
 κι' ἀπ' τὸ κρασί γευτήκανε, κι' ἀπ' ὄλους
 στερονὸς σὰν ὁ ἱερέας πὸν καταλύει
 τὸ δυσκοπότηρο μὲς σὶ ἄδντο, ἦπια
 κι' ἐγώ, ὡς τὴν ὕστερη τὴ στάλα, μόνου
 τὸ βῆμα μας τραβήξαμεν ἀγάλη,
 — ἐνῶ ἕνα - ἕνα τὰ κερὰ σβηρόνταν —
 πρὸς τ' ἀνοιχτὰ παράθυρα, ὅπου μαῦρος
 ἕναστρος τώρα ὠκεανὸς ἡ νύχτα,
 βουβὸν μᾶς κράταε μέσα στὸν παλμό της . . .

Μὰ στὰ σκοτάδια μέσα, κι' ἂν κανένας
 πιδ δὲν μιλοῦσε, ἀπὸ βαθιὰ μας ὄλων
 πρὸς τὸ ζόφο καὶ τ' ἄστρα ἀνηφοροῦσε,
 μιὰν ἴδια εὐχὴ καὶ γνώμη : « Εἰσάκουσέ μας !,
 ὦ Διόνυσε — Ἄδη, θεῖτε μας παραστάτη,
 συγκράτα τὶς καρδιές μας, μὲ τὸ μαῦρο
 τοῦ πόνου σου κρασί, δυνάμωνέ τις,
 προφύλαξέ τις ἄγγιχτες, γιὰ κείνη
 τὴν ὥρα, π' ἀναπάντεχα, ἡ κραυγὴ σου,
 πιδ ἀπὸ σεισοῦ βοή θὰ μᾶς σηκώσει
 μὲ τοὺς νεκροὺς μαζί, στὸ θεῖο γιουρούσι ! »

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ΑΥΤΟΣ Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ

Δέν απέχουμε πολύ απ' τήν ημέρα πού ένα από τὰ πιό χαρακτηριστικά ἐπιστημονικά πνεύματα τοῦ καιροῦ μας, ὁ Alexis Karrel, μεταχειρίστηκε αὐτή τήν ἔκφραση γιά νά τιτλοφορήσῃ ἕνα βιβλίο του ἐπιστημονικῆς (καθὼς ἐνόμιζε τουλάχιστο) ἀνθρωπογνωσίας. Ἐκφραση - εὐρημα. Ἐκφραση ὑποβλητικῆ κι' ἔλλειπτική, βαρειά ἀπό τὰ ρίγη καί τοὺς τελευταίους ἀντίλαλους πού διασχίζουν καί σπηρουνίζουν τὴ σύγχρονη ψυχὴ. Ἐκφραση πού δίχως ἄλλο ἀνοίξε σ' αὐτὸ τὸ μέτριο βιβλίο τὸ δρόμο τῆς γοργῆς ἐπιτυχίας. Ἀλήθεια! Ποιὸς, ἔπειτα ἀπὸ λίγο καιρὸ, θὰ θυμᾶται τίς παρατηρήσεις καί τοὺς προβληματικούς συμπερασμούς τοῦ Karrel; Ποιὸς θὰ συλλογιέται καί ποιὸς θὰ ἐπιθεωρῇ μὲ τὴ θερμὴ ματιὰ τῆς ψυχῆς τὸ βιβλίο του; Μὰ οἱ τρεῖς λέξεις τοῦ τίτλου του, θὰ ἐξακολουθοῦν νά τρέχουν σ' ὅλες τίς μεγάλες ἀρτηρίες τοῦ πνεύματος σὰν σύνθημα μιᾶς ὀλόκληρης ἐποχῆς, σὰν πίστη καί σὰν ἰδέα-δύναμη, σὰν ἐπιφώνημα ἀγωνίας πού θαρρεῖς κάποτε πῶς ξεσηδάσει ἀπ' τὰ σκοτεινότερα βᾶθη τοῦ μέλλοντος.

Ὁ ἄνθρωπος μᾶς φανερώνεται σήμερα, βαθύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά, ἄγνωστος, προβληματικός, πολυδαίδαλος κι' αἰνιγματικός, γεμάτος ἀπὸ ἕνα πυκνὸ κι' ὄχι σπάνια ἀπειλητικὸ μυστήριο. Οἱ περιοχὲς τῆς ψυχῆς πού, στίς ἔξη χιλιετηρίδες τῆς ἱστορικῆς μας ζωῆς, ἔχουν ἀποκαλυφθεῖ κι' ἀναδειχθεῖ, φαίνονται τώρα σὰν προπύλαια μονάχα ἐνὸς ἀπεριόριστου ψυχικοῦ κόσμου¹ πού μένει μυστηριακὸς καί ἀπροσπέλαστος, μολονότι χίλια τόσα προαισθήματα μᾶς φέρνουν κοντὰ του, γεφυρώνοντας γιὰ μιὰ στιγμὴ τὰ ἐμπόδια καί τίς ἀβεβαιότητες πού ὑψώνονται γύρω του.

Τὸ ἄγνωστο εἶναι μέσα μας, — εἶναι ἡ σφίγγα πού βυζαίνει τοὺς καλλίτερους χυμούς τῆς ψυχῆς μας. Δέν εἶναι ὁ θεός· εἶναι ἡ

1. «Ψυχῆς πείρατα οὐκ ἂν ἐξεύροιο πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδὸν οὕτω βαθὺν λόγον ἔχει», ἔλεγε ὁ «σκοτεινὸς» γιά τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνες Ἡράκλειτος. Ὅμως τί γαλήνη, τί πλαστικὸ ἰσοζύγισμα, τί ἔσω-τερικὴ ἑναρμόνιση στίς δεξιές, κρύβουν στὸ βάθος τὰ λόγια του! Ἐνῶ πόσο ἑναγώνια, πόσο γεμάτη ἀπὸ ἀπηχάσεις ἄγνωστες καί ξένες στήν ἀρχαία ψυχὴ, εἶναι ἡ κραυγὴ τούτη τοῦ Baudelaire, πού θᾶλεγε κανεὶς πῶς παραφράζει τὸν ἀρχαῖο φιλόσοφο:

Homme nul n' a sondé le fond de tes abîmes!

σκοτεινὴ πλευρὰ τῆς ψυχῆς μας, πού κανεὶς δὲν εἶδε ὡς τώρα, ὅπως κανεὶς δὲν εἶδε τὸ ἄλλο πρόσωπο τοῦ φεγγαριοῦ. Δέν εἶναι τὸ οὐκ-ἐγὼ, ὁ μεγάλος ἀκατάβλητος ἀντίπαλος, ὁ αἰώνιος ἐξώτερος ἐχθρός· εἶναι τὸ βαθὺ καί ἀνυπέβλητο χάσμα πού ἀνοίγεται μέσα στήν ἴδια τὴν ὑπαρξή μας,

χάσμα σεισμοῦ πού βγάνει ἀνθρώδς καί τρέμουν στὸν ἀέρα.

«Ἄγνωστοι» στεκόμαστε εὐλαβικὰ στοὺς πρόποδες τῆς «ἄγνωστῆς» ψυχῆς μας. Καί δὲν προχωροῦμε. Οὔτε ἀποφασίζουμε, οὔτε θέλουμε, οὔτε μᾶς εἶναι ἐπιθυμητὸ νά προχωρήσουμε. Γιατί αὐτὸ τὸ ἄγνωστο εἶναι—καί θὰ μείνῃ—τὸ βαθὺ ὑφάδι τῆς ζωῆς μας. Τὰ ἐρωτήματά μας πού πληθαίνουν πάντα, δὲν πέρνουν—καί δὲν μποροῦν νά πάρουν—ἀπάντηση, δὲν χάνονται—καί δὲν μποροῦν νά χαθοῦν—μέσα στίς ὑστατες καί στίς ὀριστικῆς, στίς ἐσσεὶ ὀριστικῆς λύσεις τους. Γιατί κανεὶς δὲν συλλογιέται τίς λύσεις καί κανεὶς δὲν ἀποζητᾷ τὴ γαλήνη πού δίνει ἡ γνώση, ἡ ἀποκρυσταλλωμένη καί ἡ μόνιμη γνώση πού κάθε σκέλος τῆς ἦταν, ὡς χθὲς ἀκόμη, μιὰ ἀλήθεια ἀνάλλαχτη κι' αἰώνια. «Δέν κάνω παρὰ νά θέτω ἐρωτήματα· ἡ ἀποστολή μου δὲν εἶναι ν' ἀπαντήσω», ἔλεγε σὲ μιὰ ὥρα βαθεῖα ὁ Ibsen. Καθένας ἀπὸ μᾶς κάνει τὴν ἴδια ἀκριβῶς δήλωση στὸν ἑαυτὸ του, ἀπὸ τὴ στιγμὴ τουλάχιστο πού συνειδητοποιεῖ ἀληθινὰ τὸν πορορισμὸ του. Θέτουμε ἀναρίθμητα ἐρωτήματα· πολλαπλασιάζουμε ἀπεριόριστα τὰ προβλήματα· πειραματιζόμεστε κάθε στιγμὴ σὲ σκοτεινὰ προαισθήματα, γυροφέρνουμε τὴν ὑπαρξή μας σὲ μιὰ συνείδηση γεμάτη ἀπὸ σταματήματα, διαλείψεις, σκοτεινὲς ἀποσιωπήσεις, καί πάντα μᾶς ξεφεύγει ἡ βαθύτερη λογικὴ τῆς ζωῆς μας, ἂν δὲν εἶναι ἡ ροικὴ καί ἡ ἀόριστη λογικὴ τῆς ἀγωνίας μας.

Κι' ἀλήθεια. Καμμιά βεβαιότητα δὲν ἀναβλύζει ἀπ' τὸ βύθος τοῦ εἶναι μας γιὰ νά μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπ' τὸ μαρτύριο τῆς ἀμφιβολίας μας. Καμμιά πίστη δὲν εἶναι ἀρκετὰ βαθεῖα, ἀρκετὰ εὐρωστη. μ' ἀνοιχτὲς στέρνες ρίζες στὴ σάρκα τῆς ψυχῆς μας, γιὰ νά κατασιγάσῃ τίς θύελλες πού δέρνουν ἀπ' ὄλους τοὺς ὀρίζοντες τὴν ὑπαρξή μας. Τί εἶναι αὐτὴ ἡ ἑναγώνια, αὐτὴ ἡ γεμάτη ἀπὸ ἀμφιβολία, αὐτὴ ἡ ἀμφίλογη πίστη πού ἀναφέρει ὁ Jaspers;¹ Καί τί μπορεῖ νά μᾶς προσφέρῃ ἡ πίστη αὐτὴ, ὅταν νοιώθῃ κανεὶς κατὰβαθα, πῶς δὲν μπορεῖ νά συλλάβῃ τὸ γιατί; τοῦ κόσμου τούτου κι' ὅταν τὴ μόνη πιθανὴ γεύση τῆς ἀλήθειας θὰ τοῦ τὴν ἔδινε ἴσως μονάχα ἡ ἀποτυχία;² «Ἐδῶ ζυγώνουν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη οἱ ὄχθες, ἐδῶ

1) Βλ. Karl Jasper, *Philosophie*, III, *Metaphysik*, Πρβλ. τίς θεωρίες τοῦ Kierkegaard καί τοῦ Miguel de Unamuno γιὰ τὴν πίστη, καθὼς καί τίς ἐξαίρετες ἀναπτύξεις τοῦ Garbiel Marcel στὸ «*Jour-lal Metaphysique*» (Bibliotique qes Idees, N. R. F., 1930)

2) Jaspers, *op. cit.*

ζῶν ὄλες οἱ ἀντιφάσεις μαζί», ἔλεγε στους «Ἀδελφούς Καραμάζοφ» ὁ Dostojewski. Ἡ ὑπαρξή μας δὲν εἶναι—γιατί δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι—ἀπλή, φωτεινή... «γεωμετρική», καθὼς ἦταν ἄλλοτε. Εἶναι βαρεῖα ἀπὸ μυστήριο καὶ πληγωμένη ὡς τις ἴδιες τις ρίζες τῆς ἀπὸ τὴν ἀγωνία, πού ἔ καιρὸς καὶ ἡ ὠριμότητα τῆ μεγαλύνει... τῆ μεγαλύνει χωρὶς οὔτε μιὰ στιγμή νὰ τὴν κατασιγάσει. Τί ἀληθινή, ἂν τις δῶσουμε νόημα ἱστορικὸ καὶ ὄχι φιλοσοφικό, ἢ παρατήρηση τούτη τοῦ Simmel¹⁾: «Ἡ ζωὴ δὲν μπορεῖ νὰ

1) *Lebens Anschauung*. σελ. 22-23.

διαρκέει παρὰ μονάχα στὶς μορφές κι' ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ τοποθετηθῆ σὲ καμμιά μορφή». Γιατί, στ' ἀλήθεια, καμμιά μορφή δὲν μπορεῖ νὰ περιτείχῃ τις ἀντιφάσεις τῆς δικῆς μας ζωῆς, καμμιά δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὰ διασταυρούμενα πάθη τῆς καὶ τις δαιμόνιες διασταυρούμενες ὁρμές τῆς.

Κατάφορτη ἀπὸ ἀγνωστα βαδίζει, πράγματι, πρὸς τὰ μεγάλα πεπωμένα τῆς ἢ νέα ψυχῆ. Σκληρὲς καὶ ἀμετάπειστες πραγματικότητες συγκροτοῦνται μέσα τῆς σὰν αὐτὲς πού δοιοῦν τις τραγωδίες τοῦ Σαίξπηρ. Ἀγωνίζεται κι' ἀγωνιᾷ, χωρὶς ν' ἀντίξῃ στους πόλους τῆς καμμιά ἐλπίδα γαλήνης. Ἀγωνίζεται κι' ἀγωνιᾷ, χωρὶς νὰ προσμένει τὸν ἄγγελο τῆς χαρᾶς πού θὰ τῆς φέρῃ τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας. Κι' ἐνῶ ξέρει πὼς ὁ ἀγώνας καὶ ἡ ἀγωνία εἶναι ὁ κλῆρος τῆς. τὸν δέχεται ἀδιαμαρτύρητα, μετατρέποντας τὴν πικρία σὲ γεύση χαρᾶς, τὴν ἀπόγνωση σ' ἐλπίδα δυναμωμένη, τὴν ἀπιστία σὲ πίστη ἡρωϊκή, τὴν ἀγνωσία σὲ γνώση πρὸς γνήσια καὶ πρὸ καθάρια.

Ἄς ρίξουμε μιὰ γοργή ματιὰ στὴν πρόσφατη πνευματικὴ ἱστορία μας. Ἀπ' τοὺς πρώτους κιόλας προδρόμους τῆς καινούργιας ζωῆς ὑψώνεται ἡ σημαία τῆς πάλης σὰν μόνη ἐγγύηση γιὰ τὴν πρόδο μας, τὴν τελείωση καὶ τὴν ἐλευθερία μας. Ἀπ' τοὺς ἴδιους ἐξιδανικεύεται, σὰν μόνη προσιτὴ χαρὰ, τὸ μαρτύριο τῆς ἀμφιλογίας καὶ τὸ μαρτύριο τῆς ἀγωνίας. Ἡ πρωτορομαντικὴ φιλοσοφία, ξεκινώντας ἀπ' τὴν ἡρωϊκὴ ἐποποιία τῶν θέσεων, τῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν συνθέσεων τοῦ Hegel, γίνεται πάντα πρὸς ἀμφιλογία καὶ πρὸς ἀγώνια. Ὁ Darwin θεμελιώνει τὴν ἐξέλιξη στὸν «ἀγώνα γιὰ τὴν ὑπαρξή» καὶ στὴ «φυσικὴ ἐπιλογή», — ἰδέα πού τὸ κρίσιμο περιεχόμενό τῆς τὸ εἶχε συλλάβει ὁ Goethe σὲ σύμβολα ἐρημητικὰ σὰν τὸ Βέρθερο, τὸν Τάσσο, τὸν πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο Φάουστ, καὶ τώρα τελευταῖα ὁ Gide τοῦ βρήκε μερικὰ ὠραῖα ἠθικὰ ἰσοδύναμα: «Δὲν ἀγαπῶ τὸν ἄνθρωπο, ἀγαπῶ δ,τι τὸν κατασπαράσσει» ἢ «Νὰ μάθουμε νὰ προτιμοῦμε ἀπ' τὸν ἄνθρωπο τὸν αἰετὸ πού τρέφεται ἀπ' αὐτόν».

Λίγο ἔπειτα, οἱ προχωρημένες συνειδήσεις σέρνονται αἰμόφυρες στὸ ἔδαφος τοῦ πεσιμισμού. Ὁ Schopenhauer τοῦ βρίσκει

ἐρείσματα μεταφυσικά κι' ἀπὸ παντοῦ σχεδὸν ὑψώνεται ἄλλοτε δειλὰ κι' ἄλλοτε ἀποφασιστικὰ ἢ σημαία μιᾶς φιλοσοφίας ἀρνητικῆς, πικρόχολης, ἀπασιόδοξης ὡς τὴν ὑπερβολή, πού ὁ ἀντίλαλός τῆς εἶναι ζωηρὰ αἰσθητὸς στὴ μουσικὴ τοῦ Τριστάνου καὶ τῆς Ἰζόλδης τοῦ Wagner, στὸ μορφάζοντα ρεαλισμὸ τοῦ Zola, στὸ σιγαλὸ ποιητικὸ πεσιμισμό τοῦ Leconte de Lisle καὶ τοῦ Vigny. Τὸ μουσικὸ δρᾶμα τῶν Νιμπελοῦγκεν καὶ ἡ διονυσιακὴ φιλοσοφία τοῦ Nietzsche ἀνοίγουν ὅμως τὰ παράθυρα στὴν καινούργια ἐλπίδα. Μὰ δὲν εἶναι τούτη ἐλπίδα γαλήνης, μέτρου ἢ ἀπάθειας. Εἶναι τὸ φέγγος πού ἀνασπινθίζει μέσα στὶς μεγάλες συγκινήσεις πού ξυπνάει ὁ μεγάλος ἀγώνας καὶ πού κάποτε, ἂν πιστέψουμε τὸ Nietzsche, θὰ γεννήσῃ «τὸ μεγάλο σκοπὸ τῆς γῆς», τὸν «Übermensch», τὸν ὑπεράνθρωπο, — τὸν «ἄγνωστο» ἄνθρωπο τοῦ Alexis Karrel...

ΝΤΙΜΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

WALT WHITMAN

ΜΕΡΕΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Καθὼς περὶ τὶς μέρες τοῦτες τῆς εἰρήνης μὲ τὴν πλατιά μεγα-
λωσύνη,
Γιατὶ πᾶσι πάει ὁ πόλεμος, ἡ ματωμένη πάλη, πού, ὦ τρομερὸ
Ἰδανικό,
Μὲ ἐπιτυχίες γιγάντιες ἐναντίᾳ σου ἕναν καιρὸ τὸν ἔφερες,
Σήμερα προβαδίζεις μὲ μεγάλα βήματα—μὲ τοὺς καιροὺς μπορεῖ,
γιὰ πολέμους σκληρότερους,
Μπορεῖ μὲ τὸν καιρὸ, νὰ μπεῖς, σὲ ἀγῶνες καὶ σὲ κίντυνους,
πὺ φρικαλέους ἀκόμα,
Κοίσεις κι ἐκπορατίες μεγαλύτερες, μόχτους πὺ ξεπερνοῦν ὅλους
τοὺς ἄλλους,
Ἀκούω ἕνα γύρω μου τὸ ξέσπασμα τοῦ κόσμου, τῆς πολιτικῆς,
τῆς Βιομηχανίας,
Τὶς προκηρούξεις τῶν ἀναγνωρισμένων πραγμάτων, τὴν ἐπιστήμη,
τὴν αὐξηση τῶν πολιτειῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐφευρέσεων,
Βλέπω τὰ πλοῖα (κάμποσα χρόνια θὰ βασιάζουν),
τὰ γιγάντια ἐργοστάσια μὲ τοὺς ἐργοδηγοὺς καὶ τοὺς ἐργάτες τους,
Κι ἀκούω νὰ βλοῦνε ὅλα τοῦτα καὶ ἐναντία δὲν πάω.
Ὅμως, κι ἐγὼ μὲ τὴ σειρά μου, ἀγγέλω στέρεα πράγματα,
Καράβια, ἐπιστήμη, πολιτικὴ καὶ πολιτεῖες κι ἐργοστάσια τίποτα
δὲ εἶναι,
Ὅμοια μὲ μιὰ παρέλαση μεγαλειώδικη, πάει μπροστὰ θριαμ-
βικὰ μὲ τοὺς ἀπόμακρους ἤχους τῆς σάλπιγγας, μὲ μιὰ ἀκόμα
φανερὴ καὶ πὺ μεγαλειώδη,
Παριστάνουν τὶς πραγματικότητες — ὅλα εἶναι καθὼς θάπρεπε
νάιναι.
Ἦστερα οἱ δικές μου οἱ πραγματικότητες,
Ποιῆς μπορεῖ νάιναι τόσο ἀληθινὲς ὡς τὶς δικές μου;
Λευτεριά καὶ θεϊκὸ μέσο, λευτεριά γιὰ κάθε σκλάβο πάνω στὴ
γῆ,
Ἐκστάσεις κι ὀπτασίες, πνεῦμα καὶ ποιήματα γιὰ τοὺς αἰῶνες,
Κι οἱ δραματισμοὶ τῶν ποιητῶν — ἡ πὺ γερὴ προκήρυξη.

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

PAUL VALERY

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ

Τὰ βιβλία ἔχουν τοὺς ἴδιους ἐχθροὺς μὲ τὸν ἄνθρωπο: τὴ
φωτιά, τὴν ὑγρασία, τὰ ζῶα, τὸ χρόνο· κι' ἀκόμα, τὸ περιεχόμενό
τους.

Οἱ σκέψεις, οἱ συγκινήσεις ὀλόγυμνες εἶναι τὸ ἴδιο ἀδύναμες
ὅσο καὶ οἱ ὀλόγυμνοι ἄνθρωποι.

Πρέπει λοιπὸν νὰ τίς ντύνομε.

Στὸν ποιητὴ:

Τὸ ἀπὸ μιλᾷει.

Τὸ στόμα ἀκούει.

Εἶναι ὁ νοῦς, ἡ ἐγγρήγορη, πὺ γεννάει κι' ὀνειρεύεται.

Εἶναι ὁ ὕπνος πὺ βλέπει καθαρὰ.

Εἶναι ἡ εἰκόνα καὶ τὸ φάντασμα πὺ παρατηροῦνε.

Εἶναι ἡ ἔλλειψη καὶ τὸ κενὸ πὺ δημιουργοῦνε.

Οἱ περισσότεροι ἄνθρωποι, ἔχουν μιὰ τόσο ἀόριστη ἰδέα γιὰ
τὴν ποίηση, ὥστε αὐτὴ ἡ ἀοριστία τῆς ἰδέας τους ἀποτελεῖ γι'
αὐτοὺς καὶ τὸν ὀρισμὸ τῆς.

Ἡ σκέψη πρέπει νάιναι κρυμμένη μέσα στὸ στίχο καθὼς ἡ
θρεπτικὴ δύναμη μέσα σ' ἕνα καρπὸ. Ἐνας καρπὸς εἶναι τροφή,
ἀλλὰ δὲν ξεπροβάλλει παρὰ σὰν ἀντικείμενο ἀπόλαυσης. Δὲν προσ-
βλέπει κανεὶς παρὰ στὴν ἡδονή, δέχεται ὅμως μιὰ οὐσία. Ἡ γοη-
τεία κρύβει αὐτὴ τὴν ἀνεπαίσθητη τροφή πὺ διοχετεύει.

Σ' ἕνα ποίημα τὸ θέμα εἶναι κάτι τόσο ξένο καὶ συνάμα τόσο
σημαντικὸ, ὅσο εἶναι στὸν ἄνθρωπο τὸ ὄνομά του.

Ὁ λυρισμὸς εἶναι ἡ ἀνάπτυξη ἑνὸς ἐπιφωνήματος.

Τὶ ντροπὴ νὰ γράφει κανεὶς χωρὶς νὰ ξέρει τί εἶναι γλῶσσα,
λέξη, μεταφορὰ, μεταλλαγή τῆς ἰδέας, τοῦ τόνου· χωρὶς νὰ κα-
τανόη πῶς διορθώνεται ἡ διάρκεια ἑνὸς ἔργου, ποιοὶ παράγοντες

προσδιορίζουν τὸ τέλος του· μόλις τὸ γιατί καὶ καθόλου τὸ πῶς!
Νὰ κοκκινίζει πὺ εἶναι ἡ Πυθία...

Ἄξιοπρέπεια τοῦ στίχου: μιὰ μόνη λέξη πὺ λείπει ἐμπο-
δίζει τὰ πάντα.

Ἐνα ποίημα δὲν εἶναι ποτὲ τελειωμένο—πάντοτε ἕνα τυχαῖο
γεγονὸς τὸ ἐλοκληρώνει, δηλαδή τὸ παραδίνει στὸ κοινό.

Εἶναι ἡ κούραση, ἡ ἀπαίτηση τοῦ ἐκδότη, ἡ ὠθηση ἐνὸς
ἄλλου ποιήματος.

Ἄλλὰ ποτὲ ἡ παρούσα μορφή ἐνὸς ἔργου (ἂν ὁ δημιουργὸς
δὲν εἶναι ἕνας ἀνόητος) δὲν δείχνει ὅτι δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀνα-
πτυχθῆ, ν' ἀλλάξει, νὰ θεωρηθῆ ὡς πρώτη προσέγγιση ἢ ἀρχὴ
μιας νέας ἀναζήτησης.

Ὅσο γιὰ μένα, πιστεύω ὅτι τὸ ἴδιο θέμα καὶ σχεδὸν οἱ ἴδιες
λέξεις θὰ μπορούσαν νὰ ἐπαναλαμβάνωνται ἀπεριόριστα, ἀπασχο-
λώντας μιὰν ἐλοκληρῆ ζωή.

«Τελειότητα»
θὰ πῆ ἐργασία.

ΚΛΑΣΣΙΚΟ

Στοὺς ἀρχαίους ὁ οὐράνιος κόσμος παρουσιαζόταν μὲ καλλι-
τερη τάξη παρ' ὅσο φαίνεται σὲ μᾶς, καὶ ἐπομένως, ὁλοτελα διαφο-
ρετικὸς ἀπ' τὸν δικὸ μας· καὶ στίς σχέσεις ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς
κόσμους δὲν ἐννοοῦσαν καμμιάν ἀμοιβαιότητα.

Ὁ γῆινος κόσμος παρουσιαζόταν σ' αὐτοὺς ἐλάχιστα ἀρμονι-
σμένος.

Αὐτὸ πὺ τοὺς ἐξένιζε, ἦταν τὸ τυχαῖο, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰδιο-
τροπία (γιατί ἡ ἰδιοτροπία εἶναι ἡ ἐλευθερία τῶν πραγμάτων, ἡ
ἐντύπωση πὺ ἔχουμε ἀπὸ τὴν πολλαπλότητα καὶ τὴν ἀδιαφορία τῶν
λύσεων).

Ἡ Μοῖρα ἦταν κάτι ἀόριστο πὺ χωρὶς ἀμφιβολία ὑπερίσχυε
τελικὰ μέσα στὸ χρόνο καὶ μέσα στὸ σύνολο (ὅπως ὁ νόμος τῶν
μεγάλων ἀριθμῶν), ἀλλὰ προσευχές, θυσίες, ἱεροπραξίες ἦταν πρά-
γματα δυνατά.

Ὁ ἄνθρωπος εἶχε ἀκόμα κάποια δύναμη στίς περιπτώσεις
ὅπου ἡ ἀμνηστική ἐνέργειά του εἶναι ἀνεφάρμοστη.

Ἔτσι, τὸ νὰ βάζει τάξη, τοῦ παρουσιαζόταν ὡς κάτι θεῖο.

Αὐτὸ πὺ ξεχωρίζει τὴν ἐλληνικὴ τέχνη ἀπὸ τὴν ἀνατολική,
εἶναι ὅτι ἡ τελευταία δὲν θέλει παρὰ νὰ εὐχαριστήσῃ, ἐνῶ ἡ
ἐλληνικὴ ζητάει νὰ συναντήσῃ τὸ κάλλος, νὰ δώσῃ δηλαδή στὰ
πράγματα μιὰ μορφή πὺ νὰ θυμίζει τὴν παγκόσμια τάξη, τὴ
θεῖα σοφία, τὴν κυριαρχία μὲ τὸ πνεῦμα, ὅλα πράγματα, πὺ δὲν

υπάρχουν στὴν ὁλόγυρα φύση, τὴν ἀπτή, δοσμένη, ὁλοτελα πλα-
σμένη ἀπὸ συμβάντα.

ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΚΑΙ ΤΑ ΛΟΙΠΑ

Ὁ Μαλλαρμέ δὲν ἀγαποῦσε αὐτὴ τὴν ἔκφραση, αὐτὴ τὴ
χειρονομία πὺ καταργεῖ τὸ ἀνώφελο ἄπειρο. Τὴν καταδίκασε.
Ἐγὼ πὺ τὴ χαιρόμουν, παραξενεύομουν.

Τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει ἀπόκριση πὺ κατάλληλη. Ἡ ἔκφραση
ἐτούτη καλεῖ τὸ ἴδιο τὸ πνεῦμα νὰ μεσολαβήσῃ.

Δὲν υπάρχουν «κτλ.» μέσα στὴ φύση, πὺ εἶναι ἀπαριθμηση
συνολικὴ καὶ ἀδυσώπητη. Ἀπαριθμηση συνολικὴ.—Τὸ μέρος ἀντί
τοῦ ὅλου δὲν ὑπάρχει μέσα στὴ φύση.—Τὸ πνεῦμα δὲν ἀνεχεται
τὴν ἐπανάληψη.

Φαίνεται πλασμένο γιὰ τὸ μοναδικό. Μιὰ γιὰ πάντα. Μόλις
αἰσθάνεται τὸ νόμο, τὴ μονοτονία, τὴν παλινδρόμηση, ἐγκαταλείπει.

(Ἀπὸ τὸ βιβλίον του «Litterature».)

ΤΕΑ ΑΝΕΜΟΓΙΑΝΝΗ

Ο ΖΩΔΙΑΚΟΣ

«Τῶν θεῶν δὲ κυρίους εἶναι φασι δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, ὧν ἑκάστῳ μῆνα καὶ τῶν δώδεκα λεγομένων ζῳδίων ἔν προσνέμουςι».

Διόδωρος ὁ Σικελιώτης
(«Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη», Β', 31)

Φάσμα νυχτερινό,
δαιμονικὸ φανέρωμα,
πὺ οἱ μάγοι, οἱ ἀλαφροῖσκιωτοι,
πληθαίνουνε μαζί σου
τ' ἀκατάληπτα λόγια.

Οὐράνια ζώνη, κύκλε,
πὺ ἀνάμεσα βαστάξεις
τὴν Ἐκλειπτική,
καὶ στὴν ἀγκαλιά σου
κόσμοι ἀνακυκλώνουν:
οἱ πλανῆτες.

Ζώδια, σπίτια τοῦ Ἥλιου,
πὺ ὅλα σὰς διαβαίνει
ὁ ἀρματηλάτης,
τῆς ἀγροτιάς σύμβολα
κι' ἔργα.

Χορὸς ἀσυγκράτητος
μὲ τὸν αὐλὸ τοῦ ἀπειροῦ,
χορὸς μὲ ὅλα τ' ἄστρα
πὺ πλέουνε στὸ διάστημα,
χορὸς τὸ κάθε σάλεμα
πὺ ἕνας ρυθμὸς τ' ὀρίζει,
χορὸς καὶ παραστάτης
ἢ ἀστροφεγγιά.

Ἄστρο Ἥλιος στὸ Κριάρι —

(Παλιὰ ἱστορία τ' ὄρισε:
τῆς ἀνατολῆς
ἄγγελος νὰ δείχνεσαι.
Ἄστρο, φέρε μας τὸ Φριξο
στὴν ποθεινὴ Κολχίδα).

Διπλὸ νῆμα μετάξινο,
κόκκινο κι' ἄσπρο,
στὸ ἕνα σου τὸ δάχτυλο
δεμένο, δαχτυλίδι.
Τὸ μελαχρινὸ σου
πρόσωπο ὁ Πεντάγωνμος,
ὁ Ἄνοιξιότης, μὴν τὸ ἰδεῖ,
καὶ μᾶς τὸ παραστήσει
πὺ μελαχρινό.

Ἄστρο Ἥλιος στὸν Ταῦρο —
(Ἐγέννησθη ποῦσαι, Εὐρώπη,
καὶ παίζεις μὲ τίς φίλες σου
στὰ γελαστὰ ἀκρογιάλια
τῆς μακρυνῆς Φοινίκης,
κι' οὔτε πὺ περιμένεις
τὸν κολυμπηστή).

Χαρὰ στὸ ἀθῶο τὸ ψέμμα:
τὸ πρωταπριλιάτικο,
χαρὰ ν' ἀνοίγουν δέντρα:
νὰ λουλουδιάζει ἢ χάρη τους,

χαρὰ στὸ Λαμπριάτη:
μὲ τίς πασχαλιές του.

Ἄστρο Ἥλιος στὸν Διδύμους —
(Σφιχταγκαλιασμένα
τὰ παιδιὰ τῆς Λήδας,
πᾶν νὰ λευτερώσουνε
τὴ γλυκειὰν Ἑλένη.
Κάτι ἄπ' τὴ δική τους τὴ στοργή
πῆρε κι' ἢ φιλία μας).

Τώρα θὰ τοὺς πλέξουμε μαζί
ἕνα χρῶμα τοὺς ἀνθούς,
νὰ μᾶς στεφανώσουν τὸ κεφάλι.
Ἄστρο Καλομηναῖς,
Πράσινος καὶ Λούλουδος,
πὺ προβάλλει, νάτος,
αἶμα τὰ κεράσια,
κι' αἶμα τὰ τριαντάφυλλα.

Ἄστρο Ἥλιος στὸν Καρκίνο —
(Ἄστρολόγοι ἀλαργινοὶ
ἄνοιξαν κοντὰ σου
τῶν ψυχῶν τὴ θύρα.
Τί σημάδι χάραξεν ἢ Φάτνη,
σὰ ζυγώνει ἢ θύελλα:
μόνη ν' ἀφανίζεται).

Μὲ τὰ πρῶτα σιάχνα
πλέξαμε τὴν ψάθα,
ὅταν ὅλοι οἱ κόμποι
στὰ σιταροβλάσταρα
ἄψαν νάσαι πρᾶσινοι, ὅπως
[χτές.
Ἔτσι θὰ μᾶς βρεῖ τὸν ἄλλο
[χρόνο
κι' ὁ Ἐρηνιαστής πὺ θὰ ξα-
[νάρθει.

Ἄστρο Ἥλιος στὸ Λιοντάρι —

(Μὲ ὅλο του τὸ θάρρος,
μὲ τὴν τόλμη του ὅλη,
σὰν καινούργιος ἄθλος
εἶναι στὴν πλημύρα
τῶν ἀστερισμῶν).

Μᾶς κρατάει ξωμάχους,
Γυαλιστὴς καὶ Χορτοκόπος,
καὶ στ' ἄλῶνι πάλι
θὰ σκιρτήσει ὡς ἕνας
ὅλη ἢ συντροφιά μας,
ἀπὸ τὸ λιοπύρι τῆς ἡμέρας
πρὸς τίς ἀστροφώτιστες ἀγρύ-
[πνιες.

Ἄστρο Ἥλιος στὴν Παρθένα —
(Ὅπως κορφολόγαγες τὸν κάμπο,
σ' ἄρπαξεν ὁ Πλούτωνας,
μὲς στὰ μερομήνια καὶ στίς δρι-
[μες,
πὺ ὅλα γιὰ τὸν τρύγον ἦταν
[ἔτοιμα.

Κι' ἔπεσε ἀπ' τὸ χέρι σου
τὸ δρεπάνι,
δίχως νὰ προφτάσεις θερισμό).

Πῶς σ' ἀναζητήσαμε,
δίχως νὰ σὲ ξέρουμε.
Μιὰν αὐγή, πὺ ἀνοῖξαν τὰ ἐπου-
[ράνια,

ἦρθες στὴ ζωὴ
καὶ σὲ γνωρίσαμε.
Τὰ βιβλία μᾶς τῶχαν πεῖ:
«Τῆς Αὐγουστογεννημένης
λάμπουνε τὰ μάτια
σὰν τ' Αὐγουστοφεγγαρο:
φῶς ἀπὸ τὸ φῶς τους,
κι' ἀπὸ τὸ τραγοῦδι τους τρα-
[γοῦδι»

εὐλογία στὸ σπίτι της».

Ἦ, σὺν ξεσφραγίζονται τὰ μάτια
[μας
ἀπ' τὴν ἀπαλόυπνην ἀνάσα,
γιατὶ νὰ διαλυέται τ' ὄνειρό μας;

Ἦ Ἥλιος στὸ Ζυγὸ —
(Ἄν θὰ μᾶς βοηθήσουν
οἱ τριγύρω ζωηρέμενοι ἄστερι-
[σμοί,

θὰ σὲ ξεχωρίσουμε.
Μάθε μας ἀπὸ τὸν οὐρανὸ
τὴν ἀληθινὴ λαλιὰ τῆς Θέμιδας,
ὅση δὲν ἀκούστηκε στὴ γῆ).

Ὅπως ὁ μελισσοουργὸς σκιρτᾷ
τρυγώντας τὴν κυψέλη,
γέμισε τὸ βλέμμα μας
μὲ τὸ νιὸ τὸ παλιγκάρι:
«Θέριεψε τὰ στήθη του,
μέστωνα τὴ φροντίδα του».

Ἦ Ἥλιος στὸ Σκορπιὸ —
(Μὲ τις φοβερές σου τις ὀπλές,
καὶ τὴν κυρτωμένη τὴν οὐρά σου,
μὲ τὸ ἀνυποχώρητο κεντρί,
στὸ στερέωμα ἀπλωμένως,
σκόρπισε παντοῦ τὸ μέγεθός σου:
«νίκη» ἢ προσδοκία μας).

Τὸ Σποράρη μῆνα, ποὺ φυτεύε-
[ται
ὁ πρῶϊμος ὁ ὑάκινθος,
θὰ ριζώσει κι' ὁ βλαστὸς τῆς
[Λευτεριάς.
Τὸν ποτίσανε τὰ δάκρυα τῆς ὀ-
[δύνης,
τὸν θερμάνανε οἱ ὑπόμονες σι-
[γμές,
τὸ πολυφίλητο αἶμα τῆς φυλῆς
ξεχείλισε στ' αὐλάκια του

καὶ καταμάτωσε ἢ πορφύρα τῆς
[Ἑλλάδας.

Ὅμως, ἔχουν τόσο δυναμῶσει
τὰ πολλὰ τὰ καρδιοχτύπια,
ποὺ μποροῦν καὶ μοναχά τους νὰ
[σημάνουν
τοὺς ἀχούς τῆς ἀναστάσιμης
[καμπάνας.

Ἦ Ἥλιος στὸν Τοξότη —
(Κένταυρε, τὸ κτήνος καὶ τὸν ἄν-
[θρωπο
σ' ἓνα νόημα ὅταν σμίγεις,
τῆς Θεσσαλικῆς τῆς χώρας γίνε-
[σαι

τ' ἄξιο τὸ παιδί:
ἀπ' τὸ κεφαλάρι τῆς ζωῆς
φέρνεις τὸν ἀδρὸ πολιτισμό).

Τὸ σπαθάτο ἀλέτρι,
τώρα, τὸ Νοιαστή, τὸν Παχισιτή,
θὰ χαράξει ἀπ' ὄλες τις μεριές
τὸ ἴσιωμα χωράφι.

Ὅταν πρωτοζέψουμε τὰ βώδια,
τὸ πιὸ γούρνο ρῶδι θὰ τὸ σπά-
[σουμε,
καὶ μὲ τὰ σπειριά του θὰ ραν-
[τίσουμε
κάθε του γωνιά.

Ἄνθρωπος κακὸς νὰ μὴ ζυ-
[γώσει,
μολεμένη σκέψη ἄς πάει μακριά.

Ἦ Ἥλιος στὸν Αἰγόκερω —
(Γίγαντες τοὺς διώχνουν τοὺς
[θεοὺς
ἀπὸ τὸν ψηλότερο Ὀλυμπό τους.
Πύρινο τὸ φύσημα, Τυφῶνα.
Μόνο καταφύγιο γιὰ τὸν Πᾶνα
τὰ νερά τοῦ Νείλου).

Ἔχουμε τὸ θέμα

τῆς ζωγραφικῆς :
φύση χειμωνιάτικη βαρειά.
Τὰ γυνὰ τὰ δέντρα,
τὰ βουνὰ ἀπὸ χιόνι φορτωμένα,
ξέσπασε ἢ βροχὴ σὲ στάλες,
ἓνα σπουργιτάκι δίχως ταῖρι,
μέθυσε ὁ χεῖμαρρος πιὸ πέρα,
θυμωμένα σύμφερα,
ἀστραπὲς πολύγραμμες,
νὰ ὁ ἀνεμοστρόβιλος,
μόνο μὴ ξεχάσουμε,
σκόλη τοῦ Χαμένου,
μιά φωτιά στὸ τζάκι
ποὺ θὰ μᾶς στεγνώξει ὅταν βρα-
[χοῦμε.

Ἦ Ἥλιος στὸν Ὑδροχόο —
(Ἄπὸ τοὺς θνητοὺς ὁμορφότερε,
γιὰ τῆς Καλλιρρόης,
ἰσόθεε,
τὴν ὑδρία κρατώντας, πρὸς τὸ
[Νότο
στέλνε τὰ νερά).

Θὰ βαστάξουν μέρες
μὲ τὸν Καλαντάρη Ἀλκυονίδες,
κι' ἔτσι θὰ συνάξουμε κεντρᾶδια
γιὰ νὰ τὰ μπουλιάσουμε τὰ δέντρα
στὸν ἔαρινὸ ἐρχομό.
Τί καλά, στὴν ψύχρα
τῆ χειμερινῆ,
στὸν ἀντίγνωμο βοριά,
νὰ λογιάζεις μέσα σου τὸ Ἔαρ.

Ἦ Ἥλιος στοὺς Ἰχθεῖς —
(Μὲ τὴν Ἀφροδίτη
καὶ τὸν Ἔρωτα
γλυκαναστενάζει ἓνας Εὐφράτης.
Εἶναι πιὸ πολὺ θεὸς
ὁ θεός,

καταστερισμένος
στὸ στερέωμα).

Τί μᾶς λείει ὁ θρῦλος;
Κάποιοι δεντροκόμοι
μὲ τις ἀλλαξοφυτιές
τοῦ Μικροῦ, τοῦ Κουροκαύτη,
εἶδανε μιά γριά
ποὺ τὴν ἀπολίθωσαν ὁ πάγος.
Ὅμως δὲν πετρώθηκε ἡ ζωή:
κύλησε στ' ἀγγόνια, στὰ δισέγ-
[γωνα.

Οὐράνιε θόλε, ἀπέραντε,
ποὺ ἀκουμπᾶς στὴ γῆ,
πεῖρα τῆς ἀζύγωντης
αἰωνιότητας,
γίνεσαι ὅλος ὑπαρξή.

Στὸν οὐρανοδρόμο ποιητὴ
ἐμπνευσε σεμνὰ τὰ ρήματά σου,
τὰ πολυφθογγα,
ὅπως ζωογονεῖς
τὶς λαμπάδες τῶν ἀστερισμῶν,
ποῦ χουνε τὴ φλόγα τους στρα-
[μένη
στὸν ἄπειρο πόλο.

Ἄνεβασέ τον σ' ὄλους
τοὺς ἀναβαθμούς τῆς φαντασίας,
καὶ σταμάτησε τον
στὸ ἀνοιχτὸ πλατύσκαλο,
ποὺ πατάει τὸν οὐρανὸ,
γιὰ ν' ἀτενίσει
νέον οὐρανὸ.

Χάραξε στὸ νοῦ του
τῆς ἰσημερίας τὸ φέγγος,

πού δὲν κρύβει τ' ἄστρα
 στὸ ἔσπερινὸ λυκόφως.

Στὸ δικό μας γέλιο
 σμίξε κι' ἄλλο γέλιο,
 στὴ δική μας νιότη
 πρόσθεσε ἄλλη νιότη,
 σβῦσε τὸ σύνορο
 τοῦ θανάτου.

Ἄπατηλὸ ἄς μὴ μείνει τ' ὄνειρό
 [μας,

μὴν ἀργεῖς τὸ οὐράνιο τόξο,
 τὴ μέθη μὴ τὴν παίρνεις ἀπ' τὴ
 [μέθη μας,
 εἶν' ὠραῖο τὸ στόμα ὅταν διψᾷ
 [ἄλλο στόμα.

Στὴν ἀφέγγαρη νυχτιά
 φριαμβευτῆς
 ὁ ὄνειροπαρμένος νυχτολάτης.

Γλαῦκα τῆς σοφίας,
 μετὸ στοργγγυλό σου μάτι,
 πές του τὰ μηνύματα τοῦ σκότους.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

Ε Π Ε Ι Σ Ο Δ Ι Ο *

Πίσω ἀπὸ τὶς χιονισμένες κορφές, ἀρχίζει νὰ κρύβεται ὁ χει-
 μωνιάτικος ἥλιος.

Κουράστηκα νὰ λογαριάζω τὶς ὥρες πού περπατῶ.

Τὰ ἀεροπλάνα περνοῦν πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια μας καὶ ἀλα-
 φιασμένοι ἀπὸ τὸ φόβο τοῦ πολυβολισμοῦ, πέφτουμε καὶ κολλοῦμε
 στὶς πλαγιές τοῦ δρόμου. Οἱ συνοδοί, μᾶς βρίζουν καὶ μᾶς ἀπειλοῦν
 γιὰ νὰ ξαναμποῦμε στὸ ντορό.

Νύχτωσε· δίχως φεγγάρι, χωρίς φῶς· σὲ λίγο πιάνουμε τὸν
 κατήφορο. Πέρα μακρὰ, πάνω σὲ μαῦρες σιλουέτες παραβιῶν ξε-
 χωρίζω νὰ κινοῦνται φῶτα.

—Σβῦστε τὰ τσιγάρα, ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ συνοδοῦ, πού φο-
 βᾶται μὴ μᾶς δοῦν ἀπὸ τὰ καράβια.

Περπατοῦμε· πόσο ἀκόμα; μετὸ σκοτάδι ξεχωρίζω «ὀ-
 ρύγματα» ξερότοιχους καὶ μάντρες. Ἡμερεύει ὁ τόπος. Ὅπου νᾶ-
 ναι φτάνουμε σὲ μέρος πού μένουν ἄνθρωποι. Θὰ ξεκουραστοῦμε,
 θὰ κοιμηθοῦμε· μπορεῖ καὶ νὰ φᾶμε.

Πλάι μου δυὸ γυναῖκες μαλώνουν γιὰ τὸ ἀριστερὸ ἐλεύθερό
 μου χέρι· ποῖα ἀπὸ τὶς δυὸ θ' ἀκουμπήσει, θὰ κρεμαστεῖ.

Μπαίνομε στὸ χωριό. Πού καὶ πού, πίσω ἀπὸ μιὰ πόρτα
 μισοανοιχτή, προβάλλει ἓνα φοβισμένο κεφάλι. Ἄλλοῦ μιὰ γυναίκα
 πού σταυροκοπιέται.

Σταματοῦμε, μπαίνομε σὲ τριάδες.

Ἀρχίζει ἡ κἀθοδος πρὸς τὸν ὑπόγειο ἀχυρῶνα πού θὰ μᾶς φι-
 λοξενήσει ἀπόψε.

Μιά, δυὸ, τρεῖς, τέσσαρες, δέκα, εἴκοσι, ἐξήντα πέντε τριάδες.
 Μᾶς κάνουν ἑκατὸν ἐνενηντα κεφάλια. Ἐτσι μᾶς παραδίδει ὁ ἀρ-
 χηγὸς τῆς συνοδείας στοὺς νέους μᾶς φύλακες.

Ἀπλώνω τὶς κουβέρτες μου καὶ πλαγιάζω. Τὰ πόδια μου κα-
 ταλαβαίνω πὼς τὰ χρησιμοποιοῦν οἱ κατωπινοί μου γιὰ προσκέφαλο.

—Τί ὥρα νᾶναι, ρωτάει κάποιος.

—Δέκα, ἀπαντᾷ ἓνας ἄλλος.

Σκέπτομαι· προσπαθῶ νὰ σκεφθῶ. Τὰ μάτια μου κλείνουν

* Ἀπόσπασμα.

ἀπ' τῆς κούρασης καὶ τὴν ἀγρύπνια. Δυὸ ματάκια, τὰ μάτια τοῦ παιδιοῦ μου, μοῦ φωτᾶνε καὶ μοῦ ζεσταίνουν τὴ ζωή.

Δὲν ἀκούω, δὲν προσέχω σὲ τίποτα. Προσπαθῶ νὰ κρατῶ μπρὸς στὰ μάτια μου, τὰ ματάκια τῆς κορούλας μου.

Αἰσθάνομαι νὰ μοῦ σφίγγουν τὸ γόνατο.

— Σὰς παρακαλῶ, ἀφήστε μου νὰ κάτσω πάνω στὶς κουβέρτες σας, ἀκούω μιὰ κοριτσιίστικη φωνή.

Δὲν σηκώνομαι. Ἄνοιγω μόνο τὴ κουβέρτα ποὺ ἔχω σκεπαστεῖ, ἀπλώνω τὸ χέρι μου μὲς στὸ σκοτάδι, καὶ πιάνω τὸ χέρι τοῦ κοριτσαῖου.

— Σὲ φχαριστῶ, μοῦ λέει, καὶ λαγάζει.

— Πῶς σὲ λένε;

— Ἐλευθερία.

Τί εἰρωνεία μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα!!

Καθὼς εἶμαι ἀκίνητος ἀρχίζω νὰ μουδιάζω.

Ἄνοιγω τὸ χέρι μου καὶ γίνεται προσκέφαλο γιὰ δύο ἀκουμπῶ τὸ κεφάλι τῆς κοπέλας καὶ τὸ δικό μου. Ἡ ζεστή της ἀνάσα μοῦ χαϊδεύει τὸ πρόσωπο. Παίρνω τὰ πόδια της, δυὸ πόδια γυμνά, παγωμένα, καὶ τὰ βάζω ἀνάμεσα στὰ δικά μου. Τὸ ἐλεύθερο χέρι μου, σφίγγει ἐπάνω μου τὸ παγωμένο σῶμα της. Τὸ ἀγκαλιάζω καὶ τὸ ζεσταίνω.

Τὰ χεῖλιά μου, σχεδὸν ἀκουμποῦν στὸ μάγουλό της, τὰ μάτια μου κλείνουν καὶ μιὰ γλυκειὰ ἠδονὴ μὲ ἀποκοιμίζει.

Θαρρῶ πῶς εἶμαι στὸ σπίτι μου, στὸ κρεββάτι μου, καὶ κρατῶ ἀγκαλιασμένη τὴ μητέρα τοῦ παιδιοῦ μου. Τὸ χέρι μου χαϊδεύει τὴ ζεστὴ γυμνὴ σάρκα καὶ τὰ χεῖλιά μου ἀποζητᾶνε τὰ δικά της. Μὲ ἀποφεύγει· θυμῶνω καὶ ἐπιμένω.

— Σὰς παρακαλῶ, θὰ φύγω, ἀκούω τὴν κοριτσιίστικη φωνή.

Ἐυπνῶ, ζητῶ συχώρεση, τῆς ἐξηγῶ, καὶ παραπονιέμαι ποὺ μοῦκοψε ἓνα τόσο γλυκὸ ὄνειρο. Δυὸ βουβὰ, ὕγρα, ζεστά χεῖλιά με φιλοῦν...

— Τί ὥρα νᾶναι, ρωτῶ.

— Δὲν ξέρω, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀργά, δὲν μπορῶ νὰ κοιμηθῶ, μοῦ λέει.

Ρίχνω μιὰ ματιὰ στὸ ρωλόι μου.

— Οὔτε δώδεκα δὲν εἶναι ἀκόμα, ἄς κοιμηθῶμε, λέω.

Ἄλλάζουμε προσκέφαλο περνώντας στὸ ἄλλο χέρι, καὶ μὲ τὰ χεῖλιά ἐνωμένα, μὲ τὴ χούφτα μου πάνω σ' ἓνα μικρὸ σφιχτὸ στηθάκι, προσπαθῶ νὰ κοιμηθῶ. Μὰ ὁ ὕπνος δὲν ἔρχεται.

— Σηκωθεῖτε ὄλοι, σὲ πέντε λεπτὰ φεύγουμε, ἀκούεται μὲς τὴ νύχτα, σκληρῆ, αὐστηρῆ ἢ φωνὴ τοῦ καινούριου ἀρχηγοῦ τῆς συνοδείας.

Κυττῶ τὴν ὥρα. Δυὸ μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Παρατασσόμαστε σὲ τριάδες.

Σὲ λίγο τὸ χωριὸ εἶναι πολὺ μακριά.

Τώρα ἔχει ξανοίξει ὁ καιρὸς. Τὸ φεγγάρι, γεναριάτικο φεγγάρι, φωτᾶει πέρα μακριὰ ἓνα κάμπο.

Δὲν περπατοῦμε· τρέχουμε. Δανείζω τὴν μιὰ μου κουβέρτα στὴ νέα μου σύντροφος, ποὺ τὴν ρίχνει ἀπὸ τὸ κεφάλι νὰ μὴν κρυώνει.

Πρέπει ὅσο εἶναι νύχτα νὰ περάσουμε τὸν κάμπο καὶ σὺν φτάσουμε στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ, στὰ δέντρα, θὰ ξαποστάσουμε καὶ θὰ βαδίζουμε ἀργὰ—μὰς ἐξηγοῦν—γιὰ νὰ μὴ μᾶς προλάβει ἡ μέρα στὸ ξέφωτο καὶ μᾶς δοῦν τὰ ἀεροπλάνα.

Λίγο ἀκόμα καὶ φτάνουμε. Τὸ ποτάμι δὲν περνιέται καὶ ψηλώνουμε ἔλο ἀκροποταμιὰ νὰ βροῦμε πέρασμα.

Ἐχωρίζω στὰ ζερβά μου φυτεμένα λάχανα· λοξοδρομῶ καὶ στραμπουλιζῶ ἓνα· πασσάρω τὸ μισὸ στὴ σύντροφό μου.

Δυὸ γροθιὰς ἀπανωτὲς εἶναι ἡ πληρωμὴ γιὰ τὴ πράξι μου, καὶ μοῦ παίρνουν τὸ λάχανο.

Τὸ μισό, στὰ χέρια τῆς κοπέλας, ἔμεινε. Μοιραστήκαμε καὶ φάγαμε λαίμαργα τὰ χοντρά του φύλλα.

Ἡ ἥλιος ψήλωσε καὶ θέρμανε ἡ μέρα. Περπατοῦμε μὲς ἀπὸ μονοπάτια κι' ὁ ἀνήφορος μᾶς φέρνει μιὰ δίψα ἀβάσταχτη.

Βαδίζουμε σὲ «φάλαγγα κατ' ἄνδρα» κι' ἀρπάχνουμε ἀπ' τὰ κλαδιά ποὺ σκεπάζουν τὸ μονοπάτι χούφτες χιονιοῦ νὰ χορτάσουμε τὴ δίψα μας.

Ἡ ντορὸς ἔχει ποὺ καὶ ποὺ σταλαγματιὰς αἷμα.

Κάποια προπορευόμενη κοπέλα βρίσκεται στὴ περίοδό της.

Ἡ νέα μου σύντροφος—ψηλὴ μὲ ὀλόξανθα μαλιὰ—πισοστρέφει καὶ μὲ κυττᾶ.

Σὰν πότε νᾶναι ἡ σειρά σου;

— Ζαλίζομαι καὶ ποὺ τὸ σκέπτομαι, λέει.

— Πόσο ἀπέχουμε ἀπὸ τὸ χωριό, ρωτῶ ἓνα χωριάτη ποὺ κατηγοροῦμαι.

— Δυὸ-τρία ζευγάρια ὄρες, μοῦ λέει, καὶ μοῦ κόβονται τὰ γόνατα.

Περπατοῦμε. Ἡ ἥλιος κρύβεται πίσω ἀπὸ χοντροκομμένα

σύνεφα και τὸ ἰδρωμένο μου κορμί ἕνα ρίγος τὸ περνάει ξώπεσσα.
Ἡ πρωτοπορεία χάνεται ἀπὸ τὰ μάτια μου. Ἡ «φάλαγγα» ἀρχίζει νὰ κατηφορίζει.

— Λίγο ἀκόμα και φτάνουμε, λένε οἱ συνοδοί.

Κατηφορίζοντας βλέπουμε τὰ πρῶτα σπίτια τοῦ χωριοῦ και χάνουμε ὀλότελα τὸν ἥλιο.

Τὰ σπίτια, χωρὶς πόρτες, δίχως παράθυρα, χωρὶς σκεπή, ἔλα καμένα. Ποῦ και ποῦ, κανένα σπίτι ἀκέραιο.

Μπροστὰ στὴν ἐκκλησία παρατασσόμαστε γιὰ νὰ μετρηθοῦν οἱ τριάδες. Μέσα, οἱ πρῶτοι ποῦ μπαίνουν, πιάνουν τὸν καλλίτερο τόπο, κι' ἄμα βολεύτηκαν ἔλοι, στρώσαμε τίς κουβέρτες μας γιὰ ὕπνο.

Τὸ παλτό μου γίνεται τώρα προσκέφαλο. Ἐαπλώνω κι' αἰσθάνομαι τὴν κούραση και τὴν πείνα.

Ἡ Ἐλευθερία κολλάει πάνω μου γιὰ ζεστασιά, τὰ πόδια της μπλέκονται μὲ τὰ δικά μου και τὰ χεῖλη της μοῦ δίνονται μὲ πάθος. . . Ὁ Ἅγιος μελαγχολικός, βλέπει μὲ τὸ φῶς ἑνὸς καντηλιοῦ τὴν κατάντια μας ἀνάμεσα στὸ τόσο ἀνθρωπομάζωμα.

Ὁ ὕπνος, παρ' ἔλη τὴν κούραση, δὲν ἔρχεται.

Ἡ κοπέλα μοῦ ἱστορεῖ τὰ δικά της, τίς στενοχώριες, τὴν ἀγωνία, τοὺς φόβους, τὰ ὄνειρα και κάποιο παλιὸ ἔρωτά της.

Πιὸ πρακτικὸς ἐγώ, δίνω ὁδηγίες γιὰ τὸ σπίτι μου, τὴν γυναῖκα μου, τοὺς δικούς μου, σὲ περίπτωση ποῦ δὲν θὰ γυρίσω.

Ἐημέρωσε. Δυὸ-δυὸ, μὲ συνοδεία, πᾶμε στὴ βρύση νὰ πλυθοῦμε. Τὸ χωριὸ ὀλόασπρο, χιονισμένο. Τὸ νερὸ τῆς βρύσης ζεστό-ζεστό μᾶς ἀνακουφίζει.

Μιὰ χωριάτιστα μοῦ δίνει ἕνα καρβέλι σπιτικό, ἀνταλλαγὴ μὲ τὸ ρωλόι μου. Τὸ κόβω μικρὰ κομμάτια και τὸ μοιράζω στίς τσέπες μου μὴ μὲ δοῦν.

Διπλώνω τίς κουβέρτες μου και τίς κάνω ἕνα κάθισμα γιὰ δύο, στὴν ἄκρη τοῦ τοίχου. Μοιράζομε τὸ ψωμί μὲ τὴ σύντροφό μου, ποῦ τὸ βγάξω ἀπὸ τίς τσέπες μου μπουκιά-μπουκιά.

Κάθε τόσο, μ' ἕνα κατάλογο στὸ χέρι, ὁ ἀρχηγὸς τῆς συνοδείας, ἔρχεται και φωνάζει ὀνόματα.

Πῆρε δέκα στὴν ἀρχή· ὕστερα ἄλλους δέκα.

Ὅσους πῆρε, κανεὶς δὲν γύρισε οὔτε γιὰ νὰ μᾶς ἀποχαιρετήσει· αὐτὸ μᾶς παραξενεύει και μᾶς ἀνησυχεῖ.

Ἐνας ἀπὸ τὴ δευτέρη δεκάδα, γύρισε μὲ ἀλλαγμένο τὸ πρό-

σωπο. Δὲν μιλοῦσε· τὸν κυκλώσαμε και κρεμαστήκαμε ἀπὸ τὰ χεῖλη του. Εἶπε μόνο δυὸ λέξεις: «τοὺς ἐκτελοῦν». . .

Μέσα στὴν ἐκκλησία εἶναι σὰν νὰ μὴν ὑπάρχουν ἄνθρωποι· λὲς πὼς οὔτε ἀνασαίνει κανεὶς.

Καθόμαστε στίς κουβέρτες, χωρὶς μιλιὰ, χωρὶς ἀνάσα. Πιάνω τὸ χέρι τῆς Ἐλευθερίας κι' εἶναι παγωμένο σὰν νεκροῦ. Τὰ μάτια της στεγνὰ, και ἡ ἀγωνία σοῦ δαγκώνει τὴν καρδιά.

— Δὲν γίνεται, τολμῶ νὰ πῶ, γιὰ νὰ δώσω κουράγιο περισσότερο στὸν ἑαυτό μου.

Ὁ ἀρχηγὸς ἤρθε· φώναξε μιὰ γυναῖκα· ὕστερα ἄλλη, ὕστερα ἄλλον κι' ἄλλον. . .

Ἐνα βᾶρος ἀβάσταχτο μοῦ πλακώνει τὸ στῆθος.

— Ἐλευθερία Νόβα, ἀκούεται ἀπὸ τὴν πόρτα ἢ φωνὴ τοῦ ἀρχηγοῦ· ἡ ἀνασεμιά μου κόβεται στὴ μέση. Ἡ καρδιά μου πάει νὰ σπάσει, τὴν κυττῶ και δὲν μπορῶ νὰ μιλήσω. Εἶναι ἔτοιμη ν' ἀρχίσει τὰ κλάματα.

— Κουράγιο, περιμένε με, τῆς λέω, κι' ἀκολουθῶ.

Ὁ φρουρὸς μὲ ἐμποδίζει νὰ περάσω.

Γυρίζω στὴ θέση μου, παίρνω δυὸ μπουκάλια, και βγαίνω γιὰ νὰ φέρω νερὸ.

Λίγο πιὸ κάτω διακρίνω τὸν ἀρχηγὸ και τὴν κοπέλα. Τὰ πόδια μου λὲς και καρφώθηκαν στὴ γῆ.

Τί εἶδα; Τὸ εἶδα; Εἶναι δυνατόν; Ἡ Ἐλευθερία δὲν ζοῦσε πιά. . .

ΝΙΚΟΣ Σ. ΜΟΝΑΧΟΣ

ΤΕΣΣΕΡΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΚΑΛΟΣ ο λάβρος ήλιος το χειμώνα
καλη η δροσάτη θάλασσα το καλοκαίρι,
καλη και πέρκαλη η εβωδάτη
νυχτια του Μάη με το περίσιο ρόδο
και το γλυκο, κρουστο σταφύλι
στο διψασμένο μας λαρύγγι.
Κι' οι δυο αδερφοποιητοι παραμυθάδες
ο πειραχτούλης ο Έρωτας κι' ο Χάρος
καλοι κι' αφτοι, στη συντροφιά τους
Θέ μου, και πώς γοργοπερνάει
η άραχλη νύχτα της ζωής μας.
Μα εμε καρδια φωνάζει:

Πιότερο,
πιότερο, πιότερο αφηλα
εσένα ώ στερονογένητο αγαθο, απιθόνω,
μαύρο μαργαριτάρι,
αβεβαιότητα.

ΑΧ ΜΑΝΑ Γαλία
καμοματου, χαδούσα, παιχνιδιάρια
με το λέρτερο, τον πρόσχαρο λόγο.
Κάτω απο τα βαρεια χρυσαφικά σου,
Αχ μάνα Γαλία,
—συμπάθα μας, μας τύφλωνεν η λάμψη—
δεν είχαμε ξεκρίνει τις πληγές σου.
Τα ζαφείρια τι μάτια σου τρεμόπαιζαν
Αχ, μάνα Γαλία,
τὸ βαμένο χειλάκι κελαηδούσε
και μόνο όταν σωριάστηκες στις πέτρες
και πέσαν τα βαρεια χρυσαφικά σου,
Αχ, μάνα Γαλία,
τότε μονάχα αλί μας, νιώσαμε
πόσο θανατερά 'σουν λαβομένη.

10.8.40

Η ΜΙΚΡΗ Παναγία
πρόσμενε να γενήσει
γερτη στο παραθύρι.
Χόρεβε απ' έξω το λιοπύρι
μα στην καρδιά της μάβρα φίδια.
Κι όπως σε γαλινα βαθια νερα
αν σφεντονίσεις πέτρα
απανωτα τα δαχτυλίδια
όλο και μεγαλόνουν, ίδια,
μεγάλωνε τα μάτια της ο πόνος.
Αχ, πώς πονούσε, πονούσε, πονούσε
η μικρη Παναγία.

Στα πόδια της ο γέροντας παπούλης
να ξετελέψει μάχουνταν το παραμύθι
«...κι' ο αρχάγγελος με το κρίνο στο χέρι
της είπε: μη φοβάσαι Μαρία!...»
Μα η Παναγία μ' αγγουσεμένο αστήθι
φοβόταν και τον ουρανο κρυφοτηρούσε.
«Πόσο μικρος, μικρος, μικρούλης
ο ουρανός μου ανελογήθη,
το μαντηλακι μου θα τον χορούσε!
Θέ μου, και νάταν καλοκαίρι
να βγω να σεργιανίσω στο φεγγάρι
με ξέπλεχα μαλια στο αγέρι.
Πόσο πονω! Αχ, παπούλη, μακάρι
και ναν' το παραμύθι αλήθεια!»

Και ξάφνου νά κατα τη δύση
στο μαντηλάκι τ' ουρανού της
ανάφαναν δυο συνεφάκια.
Τ' απάρθενα άπλοσε χεράκια
να τα καλοσορίσει
τα συνεφάκια τ' ουρανού της.
Κι' ως τ' όριμο το ρόδι απ' τη ροδια
έπεσε στον παπούλη την ποδια
το μωρουδάκι.

ΑΔΟΙ γελουν και κλαιν κ' άλοι με χάδι
γλυκο πολυ τον έρωτα μαβλίζουν.
Μα εγω βαθν και σκοτεινο πηγάδι
τον αγαπο προσμένω να διψάσει
διπλος ν' αστράψει ο γήλιος στο σκοτάδι.

ΕΛΕΝΗ ΣΑΜΙΟΥ

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΠΡΟΖΕΣ

Οι Κρίνοι

Δώρο παρελθούσης εποχής βρίσκω στὸ ἀρμάρι μου δυὸ σχέδια. Ἐκεῖνος ποὺ τὰ φιλοτέχνησε ἦταν τότε ἐρωτευμένος.

Θυμοῦμαι τὸ βλέμα ποὺ τὸν εἶδα ν' ἀνταλλάσσει μὲ τὴν κόρη, ποὺ δὲ στάθηκε βολετὸ νὰ τὴν πάρει καὶ νὰ συζήσουν. Εἶχαν τύχει οἱ δυὸ τους στὸ μικρὸ ἰσόγειο δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ μας, ὅπου περνούσαμε τὸν περισσότερο καιρὸ τῆς ἡμέρας. Ἦταν δίπλα στὴν ἐβρύχωρη κουζίνα κι' αὐτοῦ τρώγαμε, αὐτοῦ μόνον ἀνάβαμε σόμπα τὸ χειμῶνα, αὐτοῦ εἶχε καὶ ἡ ἀδελφή μου τὸ πιάνο τῆς. Ἀπάνω στὸ πιάνο, σ' ἓνα ἀπὸ τὰ βάζα ποὺ μὲ τόση φροντίδα ἐκλέγουν τὰ κορίτσια, ἐνδιαφερόμενα πάντα γιὰ τὸ στολισμὸ τῆς ἰδιαίτερῆς των κάμαρης καὶ τοῦ σπιτιοῦ, σ' ἓνα γυάλινο βάζο, ποὺ ἔμοιαζε κολῶνα ἰονικῆ καὶ ἡ βάση του ἦταν σὰ πέλμα θηρίου καὶ τριγύρω στὸ ἀνοιγμὰ του, ἀπάνω, ἦταν ζωγραφισμένα ἔμορφα τοπεία, τὴν ἡμέρα ποὺ συναντήθηκαν οἱ ἐρωτευμένοι, ἦταν βγαλμένοι κρίνοι. Τὰ ὠραῖα, λευκὰ, μεγάλα λουλούδια, πάνω στοὺς ψηλοὺς ὀλότιστους μίσχους μὲ τὰ ἐναλλάξ, σχεδὸν τέλεια κολημένα ἀπάνω τους μικρὰ φύλλα, δὲν κηπεύονταν ἀκόμα τόσο ἄφθονα, ὅσο σήμερα στὸ κάθε σπιτί ὅπου μεγαλώνει ἓνα ἔμορφο κορίτσι. Δὲ θυμοῦμαι τὰ λόγια ποὺ ἀντάλλαξαν οἱ δυὸ τους τότε. Ἄν εἶχα μνήμη θὰ θυμῶμουν κάτι τὸ ἀσήμαντο. Σήμερα ὅμως, καθὼς ἀναπολῶ τὴ μορφὴ τοῦ ἐρωτευμένου κι' ἀναλογίζομαι μὲ πόσο πάθος, ὅταν ὕστερα ἔμεινε μόνος, μέσα σὲ στενάχωρες περιστάσεις καὶ βάσανα, λάτρεψε τὴ μορφὴ τῆς Παναγίας, ὅπως μᾶς τὴν παραδίδει ἡ μεγάλη μας μεσαιωνικὴ παράδοση, μούρχεται νὰ βάλω στὸ στόμα τοῦ νέου τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ πρὸς τὴ θεοτόκο κόρη, σύμφωνα μὲ τὴν ἱερὴ ἀκολουθία τοῦ ἀναθίστου. Φέρνω μπρὸς τὰ μάτια μου τὴ μορφὴ τοῦ ἀρχιστρατήγου Γαβριήλ, ὅπως εἰκονίζεται μὲ ὑπερφυσικὸ ἀνάστημα πλάϊ στὴν εἰσοδο, ἀπέξω, στὸ ναὸ τῶν Ἀσωμάτων Ταξιαρχῶν στὴ γραφικὴ, παράλιμνο Καστοριά, ποὺ διαφύλαξε τὸν βυζαντινὸ χαρακτήρα. Μόνος, τριγύρισε παντοῦ ὁ ἐρωτευμένος στὸν κόσμον τῆς θρησκευτικῆς μας παράδοσης. Πῆγε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Καστοριά καὶ στὸ ὄρος καὶ στὰ μοναστήρια τῆς Σικήτης τῆς Βερροίας, ποὺ κρέμονται πάνω ἀπ' τὸν Ἀλιάκμωνα. Δὲ θυμοῦμαι ὅμως ποτέ, ὅταν μοῦ σχολίαζε τίς ἐντυπώσεις

του νὰ μ' ἀνάφερε, ὅτι εἶχε προσέξει πὼς οἱ βυζαντινοὶ μας προπάτορες, στὶς ἀπεικονίσεις τους τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, δὲν συνήθιζαν νὰ βάζουν τὸν ἄγγελο νὰ κρατᾷ στὸ χέρι του κρίνο. Ἡ παράσταση, στὶς περισσότερες τοιχογραφίες χωρίζεται σὲ δυὸ, ἀπὸ τὴν καμπύλη ἑνὸς τόξου, ποὺ στοὺς ἀντιγές του ἐγγράφονται αὐστηρὲς φυσιογνωμίαι ἀσκητῶν ἁγίων ἢ καὶ διακοσμήσεις πολύχρωμες, συμβολικῆς. Ὁ Γαβριὴλ μὲ τὸνα του χέρι κρατεῖ σκῆπτρο, τίς περισσότερες φορές σταυροφόρο καὶ μὲ τ' ἄλλο ἐκτελεῖ κίνηση συμβολικῆ τῆς ὁμιλίας. Ἡ ἐρμηνεία τῆς σχέσεως στοὺς βυζαντινοὺς ἀνάγεται αὐστηρα στὴν περιοχὴ τοῦ λόγου καὶ μόνον. Τὸ λουλούδι, τόπος μυστικὸς τοῦ συναισθήματος, ὁσοδήποτε κι' ἂν διαλέγεται ἄγνό, ἀπασπράπτον ἀπὸ λευκότητα φίλνισσι, εἶναι ἓνας νεωτερισμὸς τῆς ἀναγέννησης. Κρίνους βάζει ὁ Mathias Grunewald καὶ στὴν εἰκόνα τῆς μητρικῆς οικειότητος τῆς θεοτόκου πρὸς τὸ θεο βρέφος. Ἔτσι ὁ ἐρωτευμένος φίλος μου, νομίζω ὅτι δὲν τὸ ὑποψίαζονταν καν, ὅτι νεωτέριζε μέσα στὸ πνεῦμα τῆς θρησκευτικῆς μας ἀρχαίας παράδοσης, ὅταν ἐπέμεινε στὴν ἀπεικόνισι τοῦ ἀνθίνου συμβόλου, ἀφοῦ μάλιστα, ὅλοι λίγο-πολύ, συνηθίσαμε νὰ τὸ βρίσκουμε στὶς φορητῆς εἰκόνες τῶν καινούργιων μας ναῶν.

Νομίζω, ὅτι τὸ ἴδιο ἀπόγεμα τῆς ἡμέρας ποὺ συναντήθηκε μαζὺ τῆς, ἦρθε καὶ μὲ παρακάλεσε νὰ τοῦ ἐπιτρέψω νὰ σχεδιάσει τὰ κρίνα.

Στὰ δυὸ σχέδια διακρίνεται μιὰ προσπάθεια νὰ ἀποδώσει τὰ πάθη τῆς μορφῆς τοῦ ἀντικειμένου του μέσα στὸν χῶρο. Κάθε ἄνθος, διαμορφωμένο ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς μετασχηματισμοὺς τῶν φύλλων σὲ κάλυκα, στεφάνη καὶ ὄργανα ἀναπαραγωγῆς, μοιάζει ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπὸ τ' ἄλλο, ἀνάλογα, ἄς ποῦμε, μὲ τὸ πῶς τὸ καθένα τὸ φυσᾷ ὁ ἄνεμος. Σ' ἓνα ἐπιμένει ἰδιαίτερα στὴν περιγραφή τῶν καρποφύλλων ποὺ σύγκλιναν κι' ἔσμιζαν στὴν κοινὴ ὠσθήκη, μὲ τὸ στυλο ποὺ καταλήγει σὲ ἰσάριθμα πρὸς τὰ καρποφύλλα στίγματα κι' ὅπου ἐπικαθεται ὁ κόκος τῆς γύρης, βγαίνοντας ἀπὸ τοὺς ἀνθήρες, ὅταν διαρρηγνύονται οἱ σάκκοι, χάρη στὴ σύσπασι τοῦ μηχανικοῦ στρώματος τῶν κυττάρων.

Τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ ἐρωτευμένου, μοῦ θύμησαν αὐτὰ τὰ σχέδια ποὺ περισώθηκαν. Τὰ λουλούδια πολὺ γρήγορα μαράθηκαν. Ὅσο γιὰ τὸ βάζο, ὅταν ἀλλάξαμε σπιτί φτωχαίνοντας, ἐπειδὴ δὲ βρήκαμε ἄνθρωπο νὰ θελήσει νὰ τὸ ἀγοράσει, τὸ μεταχειριστήκαμε γιὰ οὐροδοχεῖο μέχρι ποὺ ἔσπασε.

Τὸ παρερχόμενο τῶν αἰσθημάτων

Μιὰ μέρα βρισκόταν σὲ διέγερσι. Τὴ νύχτα δὲ μπορούσε νὰ κοιμηθεῖ. Εἶχε ἀνταμῶσει μ' ἓνα κορίτσι καὶ οἱ ἀγκαλιές, τὰ φιλιὰ, τὰ χάδια τὸν εἶχαν σατίσει. Σκεφτόταν, θέλοντας νὰ ξεχω-

ρίσει και να κρατήσει, ότι είχε στη σχέση αυτή πληροφορηθεί απ' τις αισθήσεις του. Ήνοιωθε πόσο αυτό δεν ήταν η κατοχή, ένας τρόπος κατοχής του πράγματος. Ήβλεπε μακρύτερα, πέρα από το τέρμα όπου εξαντλείται ή επιθυμία, να διαφεύγει κάθε κατοχή το πράγμα. Έτσι γινόταν σε κάθε εποχή, πάντοτε, μόνο που άλλοτε με τη βία των εξωτερικών συνθηκών, φυλακίζονταν, όταν κινούνταν πέρα από μια όρισμένη θέση, σε μια συμβατική παγίωση του πράγματος. Άλλα όμως δώσουμε στο πραγματικό αντικείμενο την ελευθερία της κίνησης πώς το υποκείμενο, τα δεσμά πέφτουν, Καταργούνται στις κλίσεις τα πρόσωπα του εγώ και του εσύ κι' όλα υπάρχουν ως τρίτα πρόσωπα, παράλληλα.

Ήπαναλάμβανε λοιπόν την επομένη, ότι δυο άτομα δεν βρίσκονται ποτέ αληθινά μαζί και ήταν κατά κάποιον τρόπο απογοητευμένος. Το ότι την ποθοῦσε δίχως να την έχει τη στιγμή που την ήθελε, τον έκανε να μην ξέρει τί να σκεφτεί.

Ήαπελπίζονταν, επίσης με τ' ότι εν τῷ μεταξύ εξασθενοῦσε ή εντύπωση, πούχε κυρίως στην ὄσφρηση από το φίλημα στους μηρούς και πίσω από τα γόνατα στην ἄρθρωση. Ή αφή του είχε αφήσει τη λεπτή διαφορά της θερμοκρασίας του δέρματος από το μπράτσο στη μασχάλη. Τα δάχτυλά του ένοιωθαν σά να ήταν απέξω κι' εμπαιναν μέσα σε κάμαρη, θάλαμο ζεστό· άλλοτε διατηρώντας με κόπους αυτές τις ξεχωριστές αισθήσεις, πίστευε ότι κρατούσε και το πράγμα στην κατοχή του. Σε μια έκδρομή, πριν από χρόνια, όταν νόμιζε τον έαυτό του ἄρρηκτα συνδεδεμένο προς ένα πρόσωπο, χάρις στον έρωτα, φτάνοντας στη στερεότυπη κορυφή ενός δασωμένου βουνού, την ήμερομηνία του χειμερινού ήλιοτροπίου, είχε δει τον ἄρχαίο θεό Ἁπόλλωνα, σάν σαυροκτόνο, προσέχοντας την κίνηση πῶκανε ένα παιδί, ρίχνοντας, από το βράχο πουταν ανεβασμένο, ένα κλαδί και σκοτώνοντας μια ποικιλόχρωμη σαῦρα, τότε, ἀδίσταχτα, είχε διαφυλάξει το πτώμα μέσα σ' ένα μπουκάλι με οινόπνευμα. Για κάμποσες μέρες ἔβλεπε κάτι μαγικές και τριανταφυλλιές πιτσιλιδες από χρώματα στην κοιλιά του ζώου, που θύμιζαν παιχνίδια των αποχρώσεων από τα σύνεφα στο ήλιόγευμα. Ἁργότερα ἄρχισαν να γίνονται αισθητές οι ἀλλοιώσεις. Ἁσφαλῶς βέβαια γιατί το πῶμα δεν ἔκλεινε ἐρημητικά και το πνεῦμα ἔξατμιζονταν. Ὅταν πέρασε τρεῖς φορές περισσότερο διάστημα, απ' ότι αφήνουν για να λυώσει ο νεκρός και να κάμουν την ἀνακομιδή των ὄστων του, από τη μορφή της ήλιοχαρης σαύρας δεν ἀπόμεινε παρά κάτι το φριχτά παραμορφωμένο που θύμιζε, το τι διασώζουν από τη μορφή του ἀνθρώπου, οι μούμιες των πρωτογόνων.

Σήμερα, ἀναγνωρίζοντας ότι οι αισθήσεις, οι ἐντυπώσεις των

αἰσθημάτων, δεν αφήνουν τίποτα στην κατοχή μας, τρομάζει κι' ἀπελπίζεται.

Φοβάται το τίποτα των αισθημάτων.

Μέσα στη συμφορά

Οι βομβαρδισμοί κατάστρεψαν. Μια σιδηροδοκός ἔχει καταπέσει λοξά ανάμεσα στους τοίχους που στήριζε κι' ἔρειπώθηκαν. Οι σιδερόβερρες του μπετόν ἀναμαλλιαστήκαν. Σκουπίδια σε ἀκόθαρτη κόμη, κομμάτια συμπαγή βαραίνουν τα ἀπροσδόκητα μεταλλικά σγουρά. Ἡ πρόσοψη σημαδεύτηκε από την ἐπιδημία της Ἐθλογιάς που ἐνέσκηψε. Οι ἐκρήξεις συνεχίζονται ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ἀνάμεσα στα σπίτια. Ἁπό παντού τα θεμέλια του οὐράνιου θόλου τρώγονται από ἐξάψεις πυρετού. Καταστράφηκαν μηχανοστάσια, ἀποθήκες μ' ἔμπορους θριγκούς, κυματοθραῦστες, ἀχρηστεύτηκε το λιμάνι. Το φουγάρο ενός βαποριού ἔξέχει από το νερό. Προβαίνουν ἔξω καρένες ἀναστραμένες όπου ή σκουριά ἔκαμε το ἔργο της παρ' ὄλο το φαρμάκι που τις ἔβαφε. Τα κομματιασμένα σανίδια μιας κουπαστής είναι ἀνοιχτά δάχτυλα με παρανοχιδες.

Κάποιος περνά ὀλομόναχος στο βουλιαγμένο δρόμο όπου ἀνοίχτηκαν τρύπες σάν πηγάδια. Τα κιγκλιδώματα που ὄριζαν και περιόριζαν κατάπεσαν χάμου. Μπορεί να πάει όπου θέλει κι' ὄμως δεν προχωρεί. Για μακρυά ή για κοντά όλα τα μέσα μεταφορᾶς καταστράφηκαν. Τα τηλεγραφικά, τηλεφωνικά και του ἡλεκτρισμού τα σύρματα κομματιάστηκαν, σάν ξετυλιγμένες σερπαντίνες ποδοπατιέονται, ἀνάμεσα σε σωρούς σπασμένα κόκκινα κεραμίδια, τουβλα, πέτρες και ἀσβεστοκονίαμα, σάν πανηγυρικός στολισμός την επομένη της ἀποκρηᾶς στα σκουπίδια. Παντού μια σταχτεριά σκόνη που θυμίζει σκευρά γεράματα. Τα μάτια δε βλέπουν τίποτα. Ἁ ὄραση τσακίστηκε καταγής σε χίλια ἀπροσάρμοστα κομμάτια τζάμι. Τ' ἀπλασιώτα ἀνοίγματα απ' τα παράθυρα δεν ἔχουν ἐσωτερικό. Κι' από τους πέντε ὀρόφους τα πατώματα κατάπεσαν. Μονάχα στο ὑπόγειο, απ' όπου ἀνασύρονται τα καταστραμένα δοχεῖα της ζωῆς, ἔξακολουθεῖ να βγαίνει ένας καπνός, σά να ὑπάρχει ἐκεῖ κάτι που μπορεί να θρέψει ἀκόμα μια φωτιά. Τριγύρω στα ὑπολείματα που μοιάζουν με ἐκβράσματα, φύκια στεγνά του ὠκεανοῦ, περπατούν κάτι φτωχόπαιδα ξυπόλυτα.

— Ἁχ! πέτε μου λοιπόν που βγάζει αυτή ή παράλογη πόρτα στην κορυφή του ξεμοναχιασμένου ὄρθιου τοίχου που μοιάζει σα γόνι, μασέλα όπου ὄλοι οι βαθμοί της συγγένειας φτύθηκαν σ' ένα κακό ὄνειρο, πεσμένα δόντια; Δε μπορείς να διακρίνεις ἀπό ποιά μεργιά ἀνοίγει προς τα ἔξω κι' ἀπό που κλείνει προς το ἐσωτερικό γιατί κι' ἀπό τις δυο μεργιές της θλιβερῆς ἀπομόνωσης ο ἴδιος ἀπαθῆς φαίνεται οὐρανός.

Στην ἄκρη ἀβηται ένας γέρος με χαμένες ἐλπίδες, με τεντω-

μένη τῆ χούφτα γυρεύει βοήθεια, ἀνίκανος γιὰ κάθε προσπάθεια, μὴ μπορώντας νὰ πιάσει δουλειά. Θέλει νὰ φάει. Πεινᾷ.

Μέσα στὸ χειμωνιάτικο κρύο περνᾷ ξεγυμνωμένο ἓνα ἀγόρι, καμμιά δασυὰ φροντίδα δὲ σκεπάζει τὴ φύση του, ὁ κύκλος τῶν λειτουργιῶν δὲν τὴν ἔφερε ἀκόμα νὰ χυθῆ ἔξω ἀπ' τὸ ἄτομο. Εἶναι μιὰ δύναμη συγκεντρωμένη στὴ μονάδα τῆς. Κάνει βουτιά στὴ θάλασσα γιὰ ν' ἀλιεύσῃ ὅτι μπορεῖ ἀπὸ τὸν καταποντισμένο κόσμο. Κολυμπᾷ ξαπλωμένο ἀπάνω σὲ μιὰ σανίδα πού τὴν βγάξει ἔξω, πρῶτο ὕλικό γιὰ τὴν ἀνάλωση μέσα στὸ χρόνο πού θὰ τὸ μεταλλάξῃ.

Τὸ Φθινόπωρο

Περάσαμε τὴ σόμπα. Μὲ τὴ στάχτη π' ἀδειάσαμε ἀπὸ πέρυσσι, χάλασε ὁ καιρός. Πέπλο πυκνὸ τὸν σκέπασαν οἱ χειμωνιάτικες ἐνθουμήσεις. Τὰ αἰσθηματὰ μας τῆς ζωῆς κατασταλάζουν στὴ λάσπη πού τρέφει τὰ σκουλίκια. Ἐξω ἀπὸ τὸ σπῖτι καὶ τὴν κάμαρη κρῦο. Τὸ φυλακισμένο μου περπάτημα, ξαναπερνᾷ ἀπάνω κάτω πολλές φορές στ' ἀχνάρια τοῦ ἀπέραντου παιδικοῦ δρόμου, πού χωροῦσε στὴ μικρὴ σάλα. Βασίλειο χωριστὸ ἢ κόκκινη φλοκάτη, τὸ ἡμίφως μὲ τὸ τραπεζομάντηλο κάτω ἀπὸ τὸ τραπέζι, πού τὰ ὀριζόντια στηρίγματά του καταλήγουν σὲ κοινὸ κέντρο καὶ μπορούσε νὰ τὰ πηδᾷ τὸ μικρὸ ζῶο πού μόλις εἶχε ἀνοίξει τὰ μάτια. Ὁκεανὸς αἰωροῦνταν, ἀπὸ τὴ σόμπα ἴσαμε τὴν πόρτα, ἢ γυμνὴ ἔκταση μὲ τὸ μουσαμᾶ. Τὸ πόδι ἔνοιωθε τὴ διαφορὰ τῆς ψυχρᾶς πατώντας σὰ νάταν ἐκεῖ χυμένο νερό. Τὰ παιγνίδια δίδασκαν τὸν κόσμο, ξαπλωμένα στὸ πάτωμα. Συγκοινωνίες, σπῖτια, παραγωγή, πόλεμος. Σ' ἓνα φύλλο χαρτί τὸ χωργὶ πούχαμε συναντήσει τὸ καλοκαίρι, ἓνα, δύο, τρία, ἑπτὰ τετράγωνα, σχεδιασμένα μὲ μολύβι, μὲ λίγο κόκκινο ἀπὸ πάνω τὸ σύνολο τῶν σπιτιῶν. Παντοῦ τὰ τζάκια βγάζουν σύννεφα καπνοῦ. Οἱ πόρτες ξεχάστηκαν στὶς ἰδιοκτησίες. Τὰ παράθυρα ἐπαναλαμβάνονται ἀπὸ δύο, τ' ἓνα φραγμένο μὲ κάγκελα σιδερένια, τ' ἄλλο μὲ δυὸ γλάστρες πράσινα καὶ κόκκινα φυτὰ. Ἀνοιχτὴ ἐλπίδα, ἀπαντοχὴ, μὲ τὴ σοδειὰ στὸ ξανθὸ ἀλώνι πού γυρίζει ἢ σβάρνα μὲ τὸ κουβάλημα τοῦ νεροῦ ἀπάνω στὸ κεφάλι, ἀπ' τὴ χτιστὴ μὲ τίς εὐχὲς γιὰ ὄλους βρύση, κάτω ἀπὸ τίς οὐρανιὲς γραμμές. Ἐνα κύτταρο ζωῆς, ἔπου κινοῦνται πλάσματα μὲ τὸ κάλεσμα τῆς καμπάνας, σὰν ἐκκλησιὰ τὴ μολυβοσκεπαστὴ πούναι στὸ κέντρο τριγυρισμένη ἀπ' τὰ δέντρα. Θυμῶμαι μιὰ ροδιά, πού δὲν εἶχαν δέσει ἀκόμα τὰ ρόδια κι' ἔδειχνε τὰ λουλούδια τῆς σὰ φλόγες. Θὰ ἔχουν ὠριμάσει τώρα. Ἄν κατόρθωνα, πατώντας στὶς μύτες, νὰ χωρέσω στὸ σχέδιο, θὰ μπορούσα νὰ πάω νὰ τὰ δρέψω, ἄρχισαν ἕμως οἱ πρῶτες βροχὲς τὸ κλάψιμό τους στὰ παράθυρα.

ΝΙΚΟΣ ΓΑΒΡΙΗΛ ΠΕΝΤΖΙΚΗΣ

Ο ALDOUS HUXLEY ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

And you all know, security
Is mortal's chiefest enemy
Shakspeare

Ἡ ἀγγλικὴ πνευματικὴ ζωὴ δίνει πάντα τὴν ἐντύπωση πὼς βρίσκεται κυριαρχημένη ἀπὸ παράξενες καὶ πτλὺ ἔντονες ἀντιθέσεις κ' ἰδιορρυθμίες πού τῆς δίνουν, μαζὺ μὲ τὸν ἀμέτρητο πλοῦτο τῆς μιὰ ξέχωρη ἰδιοτυπία καὶ μιὰ ἰδιαίτερη θέση στὴ παγκόσμιον λογοτεχνία. Αἰῶνες τώρα συνέχεια οἱ νησιῶτες αὐτοὶ πού ἐπηρεάζουν ἅμμεσα τῆς τύχης τῆς Ἰδρυογείου, φαίνονται σὰ νὰ κινοῦνται σ' ἓνα ἰδιαίτερο Σύμπαν, ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεπηδᾶνε συνεχῶς, δίπλα στὸν πιὸ ἀπελπιστικὸ κομφορμισμὸ, μορφές ἐκπληκτικῆς, φλογισμένες ἀπ' τὴν πιὸ ἔντονη πνευματικὴ ἀνταρσία. Θάλεγε κανεὶς πὼς ὁ ἀγγλικὸς πολιτισμὸς διχασμένος, ἔχει μιὰ δισυπόστατη ὑπαρξὴ καὶ σὰν νὰ στηρίζεται ταυτόχρονα σὲ μιὰ παράδοση ἀπόλυτης ποταγῆς στὶς κοινωνικὲς συμβατικότητες ἀσκητικῆς ἐγκράτειας, θρησκευτικῆς πειθαρχίας καί, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, σ' ἄκρα ἀντίθεση καὶ σὲ διαρκὴ σύγκρουση, σὲ μιὰ ἄλλη παράδοση—πάντα ζωντανή, πάντα πλοῦσια σ' ἀξίες τὴν παράδοση τῆς πνευματικῆς ἐπαναστατικότητος, τῆς λυρικῆς ἀντικονφορμηστικῆς ἔξαρσης. τῆς ἀλύπητης ἀφοβῆς φωτεινῆς κριτικῆς τῶν ἐγκόσμιων καὶ τῆς «καθεστουκίας τάξης».

Λίγες χώρες ἔχουν νὰ δείξουν ἓνα τέτοιο θησαυρὸ ἀπὸ ἐπαναστατικῆς ἰδεολογικῆς μορφῆς. Ὑπάρχουν στὴν Ἀγγλία ἰδιοφυεῖς λυρικῆς, διάνοιες κριτικῆς, φυσιογνωμίες πού λές καὶ καίγονται ἀπὸ ἓνα παράξενον ἰδεολογικὸ πυρετὸ, ἄνθρωποι μοναχικοί, σιωπηλοί, σὰν τραβηγμένοι ἀπ' τὸν κόσμον κι' ἄλλοι, μορφῆς προφητικῆς μὲ δράση ἀναμορφωτικὴ καταπληκτικῆς δυναμικότητος κι' ἄλλοι φιλοχροί, εἰρηνικοὶ παρατηρηταὶ τῆς ἐποχῆς τους, μὲ τὸν οἶκτον ὄλον τους ἔτοιμο νὰ ξεχειλίσει ἀπ' τὴν καρδιά τους γιὰ τοὺς ταπεινοὺς καὶ τοὺς ἀδικημένους, μὲ τὸ πάθος τῆς Γνώσης φτασμένο ὡς ἓνα σημεῖον μυστικιστικῆς ἀγωνίας. Ρωμαντικοὶ τύποι οἱ περισσότεροι, σχεδὸν πάντα ἰδιορρυθμοὶ σὲ κάθε τι που δημιουργοῦν, ἔχουν ἓνα κοινὸ χαρακτηριστικόν: μιὰ παράξενη ἀγνόητα πού βγαίνει ἀπ' ὄλον τους τὸ εἶναι καὶ δίνει πάντα ἓνα ἰδιαίτερον ἦχον πειστικότητος στοὺς λόγους καὶ στὰ ἔργα τους.

Αυτή η τάση προς τη πραγματοποίηση της αγνότητας στη ζωή που αποτελεί το χαρακτηριστικό της αγγλοσαξόνικης ράτσας και δημιουργεί την ένταση της εσωτερικής ζωής του Άγγλου δίνοντας ένα καλό πρωτοτύπιας ακόμα και στον πιο πληχτικό κονφορμισμό του, αυτή η τάση για την αγνότητα, ιδεώδες μακρυνό που τάντομο παλεύει διαρκώς να δημιουργήσει μέσα του, φαίνεται σά να βρίσκεται ενσαρκωμένο στις φυσιογνωμίες των Άγγλων επαναστατών ιδεολόγων που παρουσιάζονται σάν τις πιο πολύτιμες εκπλήξεις της αγγλικής ιστορίας.

Κονφορμισμός κι' ανταρσία, υποταγή στις κοινωνικές συμβατικότητες κι' ατρόμητη κριτική, πουριτανισμός και φλογερές εξομνήσεις για κάθε είδους ψυχικές περιπέτειες. Για την κατάχτηση της πνευματικής λευτεριάς: δυο διαφορετικές παραδόσεις, σάν δυο αντίθετα ψυχικά κλίματα που διασταυρώνονται κι' αλληλοσυμπληρώνονται κι' αποτελούνε μαζί το μυστικό της αγγλικής φύσης.

«Κάθε άνθρωπος πούχει πραγματική ζωτικότητα μέσα του, γράφει ο G. Murray γενικεύοντας αυτή την αντίθεση, μπορεί να θεωρηθεί σάν το αποτέλεσμα δυο δυνάμεων. Πρώτο: είναι παιδί μιας εποχής κοινωνισμού και συμβατικότητας, ότι με μια λέξη όνομάζουμε παράδοση και δεύτερο: είναι, σε διάφορους βαθμούς, ένας επαναστάτης εναντίον σ' αυτή την παράδοση. Κ' οι καλλίτερες παραδόσεις κάνουν τους καλλίτερους επαναστάτες».

Σάν ένας συνεχιστής της παράδοσης της ιδεολογικής επαναστατικότητας, γνήσιος διάδοχος των φωτεινών κριτικών και καλλιτεχνικών πνευμάτων που αφιέρωσαν τη ζωή τους στην άφοβη ανάλυση και κριτική του καιρού τους, περιφρονώντας κάθε απαγόρευση, κάθε ταμπού και φανατισμό, σάν ένας δημιουργός πνευματικής λευτεριάς παρουσιάζεται ο Aldous Huxley στη σύγχρονη αγγλική λογοτεχνία.

Ειρηνικός κριτικός, τολμηρός, άφοβος μά και γεμάτος οίκτο για τους συνανθρώπους του, σκληρός στά κατηγορητήριά του μά και πρόθυμος να δικαιολογήσει τους άμαρτωλούς, άπαισιόδοξος και ταυτόχρονα με κάποια μυστικόπαθη αισιοδοξία για την ανθρωπότητα, καλλιτέχνης, άριστοκράτης και κοσμοπολίτης, προπαγανδιστής λιγάκι, μά μυστικιστής στο βάθος του όπως όλοι σχεδόν οι Άγγλοι επαναστατικοί ιδεολόγοι, μά προπαντός μεγάλος συγγραφέας και γνήσιος διανοούμενος, ο Huxley είναι για μές σήμερα κι' ο πιο επίκαιρος απ' όλους τους λογοτέχνες. Στά πολυάριθμα έργα του μά ειδικότερα, στά δυο τελευταία του μεγάλα μυθιστορήματα «Αντίστιξη» και «Τυφλός στη Γάζα» κατάφερε να συμπυκνώσει όλες τις άνησυχίες της εποχής μας, τις άπορίες μας, τους φόβους μας. Φωτίζει άναλυτικά με το πνεύμα του τη σύγχρονη πνευματικότητα, άναζητώντας με πάθος τά βαθύτερα αίτια της τραγικής

κρίσης που συγκλονίζει τις βάσεις του Πολιτισμού. Η όπτική του έχει μιά άληθινά επιστημονική διαφάνεια, ή λευτεριά της σκέψης του είναι μοναδική, έτσι που να μπορεί να κινήται άνετα στά πλαίσια της Παγκόσμιας Ιστορίας.

Τό έργο του είναι λοιπόν «επίκαιρο». — με τη σημασία που ό Γκαίτε δίνει στη λέξη αυτή, όταν χαρακτηρίζει τά δικά του έργα «επίκαιρα», — έργο που είναι μιά διεισδυτική μελέτη των κινδύνων που αποτελούν την ανθρώπινη ύπόστασή μας. Νομίζοντας πως, με τη σημερινή ιστορική εξέλιξη, ό πνευματικός πολιτισμός μας βρίσκεται ζωμένος από μεγάλους κινδύνους που άπειλούν να του άφαιρέσουν τά πιο βασικά κι' ανθρώπινα στοιχεία του, ό Huxley σπρέφει τη σκέψη του στην άναλυτική μελέτη της διανοητικής ζωής και δράσης σάν του μοναδικού ζωτικού παράγοντα στη δημιουργία του Πολιτισμού.

Έτσι, κεντρικό μοτίβο του έργου του όλο, γίνεται αυτή ή μελέτη της διανοητικής δράσης. Και στά ρομάντσα του, καθώς και στίς κριτικές μελέτες του, προσπαθεί να καθορίσει τά βασικά στοιχεία για την ανάπτυξη μιάς πραγματικής, σωστής διανοητικής δράσης και για μιά ζωντανή σχέση του πραγματικού ανθρώπου με την πραγματικότητα.

Είναι βέβαια αυτό τό θέμα ένα από τά πιο σπουδαία, αν όχι και τό σπουδαιότερα, ένα από τά πιο πολύπλοκα και τά πιο άγωνιώδη της εποχής μας, ένα θέμα που κλείνει μέσα του όλα τά ήθικά, γνωσολογικά κ' αισθητικά προβλήματα του πολιτισμού μας και δείχνει — σά σφυγμός άρρωστημένου οργανισμού — τη βαθειά πνευματική κρίση του Κόσμου μας, διψασμένου γι' αυτοεξέταση και γι' αυτοκριτική, καθώς νοιώθει σκοτεινά πως βρίσκεται στο πιο κρίσιμο σημείο της εξέλιξής του.

Ξεκινώντας ό Huxley στά πρώτα του ρομάντσα και δοκίμια από μιά άρνητική θέση και με βαθειά ειρωνική και σατυρική διάθεση για μιά «ντιλετάντικη» κριτική της εποχής μας, χωρίς να προσφέρει μιά θετική έλπίδα, καταλήγει, στο τελευταίο μεγάλο του έργο πούχουμε υπ' όψη μας, στο «Τυφλός στη Γάζα», σε μιά συνθετική εικόνα της Ζωής και σ' ένα θετικό «τωνωτικό» Credo, γεμάτο από μιά μυστικιστική αισιοδοξία και πίστη στην πνευματικότητα της ανθρώπινης Φύσης.

Στό έργο αυτό, γραμμένο στίς παραμονές της τελευταίας παγκόσμιας σύρραξης, παρουσιάζει μιά φιλοσοφική και ψυχολογική ανάλυση των άφορμών της πνευματικής μας κρίσης και, παράλληλα, προσπαθεί να χαράξει τό σωστό προσανατολισμό της διανοητικής δράσης, τη σχέση δηλαδή του διανοούμενου με τη πραγματικότητα, την αντίθεσή του με τό φανατισμό, και καθορίζει τις βασικές προϋποθέσεις για την «άκέρια ζωή» (integral living), σχε-

διάζοντας ένα είδος Yoga, μιὰ «τεχνική έσωτερικής μεταμόρφωσης κι' ανοικοδόμησης» που φέρνει σ' ένα βουδδιστικό Samadhi.

Με τὸ ν' ασχολῆται ὁ Huxley εἰδικὰ μὲ θέματα πού ἀφοροῦν τῇ διανοητικῇ ζωῇ ἔχει σὰν συνέπεια τὸ γεγονός ὅτι κεντρικὰ πρόσωπα τῶν ρωμάντων του εἶναι σχεδὸν πάντα διανοοῦμενοι ἢ ἐγκεφαλικοὶ τύποι πού, ὅπως φαίνεται, τοὺ ἔχει δημιουργήσει μὲ μιὰ κάπως εἰρωνικὴ διάθεση «κατ' εἰκόνα καὶ κατομοίωσή» του σὰν ἕνα τρόπο αὐτοκριτικῆς.

Γνήσιος διανοοῦμενος μὲ χαϊδεμένο παιδί τῆς τύχης, ὁ δημιουργὸς τοῦ Philip Guarles, τοῦ Mark Rampon, τοῦ Anbhony Beavis καὶ τοῦ γιατροῦ Miller γεννήθηκε, κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ J. Richard Bloch «ἀπ' τὴν καλὴ μεριά τοῦ ὁδοφράγματος», ἀπ' τὸ μέρος τῶν προνομιούχων καὶ τοῦ πλοῦτου. Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφτανε αὐτό, εἶχε ἀκόμη τὴν πιδ ἐξαιρετικὴ τύχη νὰ κατάρχεται ἀπὸ μιὰ πασίγνωστη οἰκογένεια διανοοῦμένων. Ἐγγὺς τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα Thomas Huxley, ὁ Aldons δὲ γνώρισε ποτὲ τοῦ καμὰ ἀπ' τὶς συνηθισμένες συμβατικότητες καὶ καταπιέσεις τῆς ἀστικῆς ζωῆς, μὰ ἀνατράφηκε μὲ μιὰ ἰδανικὰ ἐπιστημονικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀτμόσφαιρα, σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα πνευματικῆς λευτεριάς.

Ἔτσι, ἐνῶ γιὰ μᾶς τοὺς κοινούς θνητούς, ἡ πείρα στὴ ζωὴ ἀρχίζει συνήθως μὲ τὴ συναίσθηση πού πέρνομε γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς Βίας, τῆς Βίας πού μᾶς τριφυρίζει καὶ μᾶς σφίγγει ἀπὸ παντοῦ «πανταχοῦ παροῦσα καὶ τὰ πάντα πληροῦσα», τῆς Βίας μὲ τὰ πολλὰ ὀνόματα καὶ τοὺς πολλοὺς πλοκάμους, ὁ Huxley ἀληθινὰ προνομιούχος, ξεκίνησε γιὰ τὴ ζωὴ ἀνέπαφος κι' ἀμόλυντος ἀπὸ κάθε λογῆς οικονομικὲς πιέσεις. Ποτὲ του δὲ γνώρισε τὶς κακομοιριὲς τῆς ρουτινιέρικιας ζωῆς, τὶς στερήσεις τῆς φτώχειας, τὴν ἐξάρτηση ἀπ' τὰ κέφια τ' ἀφεντικοῦ, τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ ψωμιοῦ. Ποτὲ του δὲ χρειάστηκε νὰ δουλέψει γιὰ νὰ ζήσει κι' ὅλες οἱ καριέρες ἦταν ξαρχῆς ὀρθάνοιχτες μπροστά του.

Μιὰ χρυσὴ ζωὴ!

Σ' ὅποιον ἄλλο στὴ θέση τοῦ Huxley αὐτὴ ἢ πλοῦσια κι' εὐκολὴ ζωὴ, οἱ ἀπειρες οἱ εὐκαιρίες γιὰ τὴν ἀμνησὴ ἱκανοποίηση κάθε καπρίτσιου, τὸ σταθερὸ εἰσόδημα, ἡ τέλεια ξενισιασὰ ὄλ' αὐτὰ τὰ προνόμια τοῦ βίου, θὰ γινόντουσαν ἴσως σοβαρὸ ἔμπόδιο, ἕνα δύσκολο handicap γιὰ τὴν ἀληθινὴ καὶ πλήρη κατανόηση τοῦ Κόσμου. Μὰ ὁ Huxley, ἀγνὸς τύπος διανοοῦμένου καὶ καλλιτέχνη, ἀντέδρασε μ' ὄλη τὴ δύναμη τοῦ πνεύματός του, μ' ὄλο τὸν ψυχικὸ του πλοῦτο σ' αὐτὴ τὴν «Εὐκολὴ χρυσὴ ζωὴ», στὴν εὐκολὴ πλουτοκρατικὴ προοπτικὴ πάνω στὸ Κόσμο καὶ μὲ πάθος βυθίστηκε μὲσ' τὴν ποαγματικότητά. Τὸ ἔργο του βγήκε σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἀντίδρασης αὐτῆς.

Στὸ «ἡμερολόγιο τοῦ Anthony Beavin», (ἀπ' τὸ μυθιστόρημα «Τυφλὸς στὴ Γάζα»), πού εἶναι ἕνα ἀπ' τὰ πιδ βαθυστόχαστα ντοκουμέντα πού μᾶς ἔχει δώσει ἡ σύγχρονη Σκέψη, βρίσκουμε τελικὰ ἀποκρυσταλλωμένες τὶς βασικὲς ἀπόψεις τ' οὗ συγγραφέα γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ἀληθινῆς δράσης καὶ τῶν ἀφορμῶν τῆς παγκόσμιας κρίσης τοῦ Πολιτισμοῦ μας.

Γενικὰ ἡ προσπάθειά του στρέφεται πρῶτα στὴν καταπολέμηση καὶ στὴ σατυρικὴ κριτικὴ τῆς «Διανόησης τῆς Φυλῆς», τῆς διανόησης τῶν ἀνθρώπων πού βάζουν διαρκῶς «μαξιλάρια φουσκωμένα μ' ἀέρα μεταξύ τους καὶ τῶν γεγονότων» γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν ἐπαφὴ τους μὲ τὴ «Raid reality», μὲ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα. Καὶ καταδικάζει μὲ καυτερὴ εἰρωνία ἐκείνους τοὺς πνευματικὸς τύπους πού γυρεύουν ἀπ' τὴ ζωὴ προφάσεις φυγῆς, προσχήματα καὶ δικαιολογίες γιὰ ν' ἀποφύγουν τὶς εὐθύνες πού ἐπιβάλλει ἡ πραγματικότητά.

Διανοητικὴ δράση πού βρίσκεται ἔξω, χωρισμένη ἀπ' τὴ βιοπάλη δὲν εἶναι δυνατό νὰ εἶναι οὔτε γόνιμη, οὔτε νὰ ἐλεγχθῆ ἀπὸ μᾶς, ἀφοῦ ἀπ' τὴ βιοπάλη καὶ τὴν καθημερινὴ ζωὴ ἀντλοῦμε τὸ μόνο σωστὸ μέσο ἐλέγχου τῆς πραγματικότητος τῶν ἰδεῶν μας καὶ πέρνομε τὰ μέσα γιὰ τὴ δημιουργία ὀρθοῦ κριτήριου γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράματα καὶ γιὰ τὴν ἀποκατάσταση μιᾶς ἀπαραίτητης ἰσορροπίας μεταξύ Λογικοῦ καὶ Φαντασίας, Θυμητικοῦ καὶ Σκέψης.

Στοὺς κίνδυνους πού ἀδιάκοπα δημιουργεῖ ἡ τάση πρὸς τὴν ἀθαιρεσία τῆς σκέψης μας καὶ τῆς φαντασίας μας, ἡ ἀνάγκη τῆς ἐνεργητικῆς παρουσίας μας μὲσ' στὸν κόσμον τῶν συνανθρώπων μας εἶναι ὁ κυριώτερος χαλινός. Ὁ κόσμος μᾶς ἐξυπηρετεῖ μὲ τὶς κυρώσεις του, ὁ διπλανός μας μὲ τὶς ἀντιρρήσεις του. Κάθε ἀπομάκρυνση ἀπ' τὴν πραγματικότητά ὀδηγεῖ τὴ σκέψη στὶς ἀφηρημένες σφαῖρες, ὅπου ἡ διανοητικὴ δράση «γίνεται ἕνα εἶδος συνεχοῦς ἀνανισμοῦ» πού οἱ διανοοῦμενοι τῆς Φυλῆς τὸ βάπτισαν «Ἀνώτερη Ζωὴ» (the Higer Life) καὶ εἶναι «θάνατος χωρὶς δάκρυα: γαλήνη, ἀνευθυνότητα, χαρὲς τοῦ θάνατου σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴ ζωὴ».

Ὁ μεγαλύτερος, ὁ μόνος κίνδυνος γιὰ τὴ διανοητικὴ δράση εἶναι «νὰ καταντήση ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ ἕνα καταφύγιο . . . διανοητικὸς ἀνανισμὸς, πού ὁ ἐρασιτέχης μυστικιστῆς πού τὸν καίει, τοῦ δίνει ἀξιοπρεπὴ ἐμφάνιση μ' ὄλα τὰ πιδ ἱερά ὀνόματα τῆς θρησκείας καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ἔτσι ἡ ζωὴ τῆς ἐνατένισης μπορεῖ νὰ γίνῃ ἕνα εἶδος ἰδεολογικοῦ ὑποκατάστατου γιὰ μιὰ Γόησσα τοῦ Χόλλυγουντ . . . Ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ κι' ὁ στοχασμὸς ἀξίζουν μονάχα ὡς μέσα γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν ποθητὲς ἀλλαγὲς στὴν πραγματικότητά καὶ στὸν τρόπο ὑπαρξῆς. Νὰ ζῆς διανοητικὰ δὲν

σημαίνει να ζῆς σ' ένα ἡθονικό και κολακευτικό καταφύγιο: σημαίνει να ζῆς στὸ Λονδίνο μὲς σ' τὴν βιοπάλη, ἀλλὰ να ζῆς ἐκεῖ με τρόπο ἀστικοφορμιστικό». Διαφορετικά ἔχουμε τὰ διανοητικά ναυάγια, τῆς λογῆς-λογῆς πνευματικές ἀνισορροπίες ποὺ ὁ Huxley μᾶς τις παρουσιάζει μὲ διάφορα πρόσωπα τῶν ἔργων του, μὲ τοὺς Spandrell, Lord Edward, Brian, A. Ledwidge κ. ἄ., τύπους δηλαδή ποὺ δὲ μπόρεσαν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν παρουσία τους μὲς σ' τὸν κόσμο, δὲ μπόρεσαν νὰ κρατηθοῦν σ' ἄμεση ἐπαφή μὲ τὰ ἐγκόσμια, γιατί δὲ στάθηκαν ἱκανοὶ νὰ ἰσορροπήσουν τις σκοτεινὲς παρορμήσεις τοῦ ἑαυτοῦ τους μὲ τὸ λογικὸ τους και νὰ δημιουργήσουν ἕνα διαρκῆ αὐτοέλεγχο.

Ἡ φθορά κ' ὁ χαμός μας περιέρχονται ἀπ' τὴ φαντασία μας ὅταν οἱ κοινωνικὲς κυρώσεις, οἱ ἄμεσες εὐθύνες κ' οἱ σταθεροὶ προσωπικοὶ ὅροι δὲ περιορίζουν τὴν ἀσυδοσία τῆς. Εἶναι ἀδύνατο νὰ κἀνὴ κανεὶς γόνιμο κ' ἀληθινὸ ἔλεγχο πάνω στὸν ἑαυτὸ του και στὴν φαντασία του, ἂν δὲν ἔχει ἀναγκαστεῖ νὰ ὀργανώσει τὴ παρουσία του στὸ κάθε χρονικὸ μῦρο τῆς ζωῆς του. Αὐτοέλεγχος ποὺ γίνεται μακρὰ ἀπ' τὴν πραγματικότητα, στὴ μοναξιά, πάντα ἐλαττωματικὸς θὰ εἶναι, πάντα τὸ κριτήριο ποὺ θὰ χρησιμοποιήσουμε στὴ μοναξιά μας θὰ εἶναι γεμάτο νοσηρότητα ἀφοῦ θὰ ἐπηρεάζεται αὐθαίρετα ἀπ' τὴ φαντασία μας. «Quant nous sommes seuls, nous sommes fous» γράφει σχετικὰ ὁ Fr. Mauriac.

Ἡ σκέψη ὑποχρεωμένη ν' ἀναπτύσσει τὸ δυναμισμό τῆς μὲς στὴν καθημερινὴ ζωῆ, σ' ἄμεση ὑπεύθυνη ἐπαφή μὲ πρόσωπα και γεγονότα, ἀνοιχτὰ στὴν ἐπιρροή τῆς λειτουργίας τῶν ἐνστικτῶν, μᾶς δημιουργεῖ τις ἀπαραίτητες προϋποθέσεις γιὰ τὴ βαθμιαία ἀπόκτηση τῆς ἰσορροπίας. Ἔτσι ἀποφεύγεται ὁ κίνδυνος «νὰ γίνῃ μὴ νόθευση τῆς βιωτικῆς μας πείρας, ὥστε ἡ πραγματικότητα νὰ συμφωνῇ μὲ τις ἀφρημένες θεωρίες μας. . .»

Ἡ ἄμεση ὑπεύθυνη ἀντίληψη τῆς γυμνῆς πραγματικότητας εἶναι πάντα ὁ ἀληθινὸς σκοπὸς τῆς διανοητικῆς ζωῆς σ' ἀντίθεση μὲ τὴν «Ἀνώτερη Ζωή» ποὺ εἶναι ἀπλῶς «μὴ πιὸ τέλεια φυγὴ ἀπ' τις εὐθύνες τοῦ βίου ἀπ' τὸ ἀλλοόλ, τὴ μορφὴν ἢ τὸν ἐρωτικὸ μόνον». Ἡ ἀνάχτηση τῆς Ἀλήθειας ἔξω ἀπ' τὴν πραγματικότητα «εἶναι. . . μὴ διασκέδαση, ἕνα ὑποκατάστατο γιὰ τὴν πραγματικὴ ζωὴ κ' οἱ τέτοιον ἀναζητητὲς τῆς Ἀλήθειας εἶναι τόσο σκάρτοι ὅσο κ' οἱ ἀλκοολικοί». Γιὰ τοὺς ψεύτικους διανοούμενους «ἡ ἀναζήτηση τῆς Ἀλήθειας εἶναι εὐγενικὸ ὄνομα γιὰ νὰ ἀντικατασταθοῦν μὲ ψεύτικες ἀφρημένες ἔνοιες τὰ πολὺπλοκα φαινόμενα τῆς πραγματικότητας. . . Μὴ τέτοια ἀναζήτηση εἶναι πολὺ πιὸ εὐκολο πρᾶμα ἀπ' τὸ νὰ μάθῃ κανεὶς τὴν τέχνην τοῦ integral living».

Στὸν «Τυφλὸ στὴ Γάζα» παρακολουθοῦμε τὴν Ἐξέλιξη τῆς Ἐσωτερικῆς ζωῆς τοῦ Anthony Beavin τὴ στροφή τῆς αὐτῆς διά-

σπασμένην σὲ ψεύτικα ἀσφαλισμένη διανοητικὴ δράση ποὺ χάνεται σὲ προσπάθειες φυγῆς και σὲ δημιουργίες διάφορων καταφύγιων, πρὸς τὴν Ἰσορροπία ποὺ μᾶς δίνει ἡ ἀκέρεια ζωὴ. Εἶναι μὴ πορεία δύσκολη, γεμάτη περιπατήσεις, ἤττες κ' ἀπαγορευσεις και ποὺ μὲ τὴ συνάντηση τοῦ βουδδιστῆ γιατροῦ Miller, ποὺ εἶναι τύπος ἀγνοῦ διανοούμενου, παίρνει τὸν ὀριστικὸ σωστὸ προσανατολισμότης. Ἀρχὴ τῆς «στροφῆς» στὴ σκέψη τοῦ Anthony εἶναι ἕνα τυχαῖο γεγονός, ποὺ ἀποτελεῖ μὴ ἀπ' τις ἐντυπωσιακὲς σκηνὲς τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας και μᾶς δίνει τὸ μέτρο τοῦ τεράστιου ταλέντου τοῦ Huxley, ἱκανοῦ, ὅπως οἱ πιὸ μεγάλοι συγγραφεῖς, νὰ κλείσῃ μὴ ἰδέα κατὰ τὸν πιὸ ζωντανὸ τρόπο, σὲ μὴ σκηνὴ μεγάλης καλλιτεχνικῆς πειστικότητας. Ὅταν ὁ Anthony Beavis κ' ἡ ἐρωμένη του Helen, ἦταν ἕνα μεσημέρι ξαπλωμένοι γυμνοὶ στὴν ταράτσα τῆς βίλλας του, στὴν Côte d'Azur και λιαζόντουσαν ἔξωγιοασσοί, ὕστερ' ἀπ' τὸ ἐρωτικὸ μεθῆσι τους, ξαφνικά, ἀπὸ ἕνα ἀεροπλάνο ποὺ περνοῦσε τυχαῖα κείνη τὴ στιγμὴ ἀπὸ πάνω τους, πέφτει ἕνα σκυλὶ και σκοτώνεται στὴν ταράτσα, σὲ μὴ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ καὶ ποῦσαν ἀγκαλιασμένοι, λούζοντας ἔτσι και τὰ δυὸ γυμνὰ κορμιά τους στὸ αἷμα. Αὐτὸς ὁ οὐρανοκατέβητος σκύλος ποὺ πολτοποιεῖται μπροστὰ στὰ τρομαγμένα μάτια τοῦ ντιλετάντη διανοούμενου ποὺ ζοῦσε μακρὰ ἀπ' τὴ βιοπάλη, σὲ μὴ ἡθονικὴ ἀφρημένη ἀτιμόσφαιρα «χωρὶς εὐθύνες και κυρώσεις», ἀσχολοῦμενος ὀθῆν μὲ τὴν κοινωνιολογία, γίνετα ξαφνικά, τὸν ἀποκάλυψη μῆς ξεχασμένης διαφορετικῆς πραγματικότητας, ἡ ἀφετηρία γιὰ τὴ μεγάλη στροφή τῆς ζωῆς του.

Μελετώντας τοὺς κινδύνους τῆς ζωῆς μας, τις ἀπειλὲς ποὺ δυσκολεύουν τὴν ἐνέργειαν τῆς σκέψεως και πηγάζουν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδιαν δράση τους, ὅταν ἡ Σκέψη εἶναι χωρισμένη ἀπ' τὴν Ἀγάπη, ὁ Huxley ἦταν μοιραῖο νὰ προσπαθήσῃ νὰ ξεπεράσῃ τοὺς δυὸ τύπους διανοουμένων, τὸν Philip Quarles και τὸν Marta Ranpion, ποὺ δημιουργοῦν τις ἀντιθέσεις τοῦ γνωστοῦ περίφημου ρομάντσου τοῦ «Ἀντίστεψη», σὲ μὴ πλατύτερη σύνθεση, πραγματοποίηση τῆς διανοητικῆς Ἰσορροπίας, τοῦ integran living, ποὺ μᾶς τὴ δίνει ἡ μορφὴ τοῦ Anthony Beavin.

Ἡ ἰδέα πὼς γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα κάθε καταστροφή ἔχει βασικὸ αἷτιο τὸ χωρισμὸ τῆς Σκέψεως ἀπ' τὴν Ἀγάπη, μὲ ἄμεση συνέπεια τὴ χρησιμοποίηση τῆς Βίας,—ἰδέα ποὺ βρισκετα διάχυτη σ' ὅλες τις σελίδες τοῦ «Τυφλοῦ στὴ Γάζα»,—εἶναι μὴ ἰδέα βαθεῖα χριστιανικὰ βέβαια ποὺ, ὅπως φαίνεται ἀπ' τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Anthony Beavin, ὁ Huxley πιστεύει ὅτι μᾶς δίνει τὸ κλειδί γιὰ τὴν ἐξήγηση τῆς κρίσης τοῦ πολιτισμοῦ μας.

Καθορίζοντας ἔτσι πὼς τὸ Κακὸ εἶναι ἡ Βία, ὁ Huxley ἀντιμετωπίζει ὕστερα τὸ φανατισμὸ, τὸν κάθε λογῆς φανατισμὸ, δη-

μιούργημα τῶν ἀνθρώπων παθῶν πού κυριαρχεῖ σὲ κάθε στιγμή τοῦ Ἱστορικοῦ «γίγνεσθαι».

Ὁ φανατισμὸς εἶναι ἕνας περιορισμὸς τῆς πνευματικῆς ὀπτικῆς μας καὶ τοῦ αὐτοέλεγχου μας. Ἡ λευτεριά τῆς σκέψης μας βρῖσκεται σ' ἀντίστροφη σχέση μετὰ τὸ φανατισμὸ τῆς καρδιάς μας. Γενικὰ ὅσο λιγώτερο φανατισμένοι εἴμαστε τόσο βαθύτερα μπορούμε ν' ἀναπτύξουμε τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ μας. Στὴ μετουσίωση τῆς ὑποκειμενικῆς μας πείρας σ' ἀντικειμενικὴ γνώση ὁ φανατισμὸς εἶναι πάντα τὸ μεγάλο ἐμπόδιο.

Σὲ κάθε βιωτικὴ πείρα γίνεται σὰν μιὰ χημικὴ ἀλλοίωση τῶν γνήσιων στοιχείων τῆς κάθε φορά πού ὁ φανατισμὸς τῆς καρδιάς μας ἐπεμβαίνει αὐτόματα ὅταν τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ἀντίθετα στὶς τυφλὲς παρορμήσεις τῆς. Αὐτὴ ἢ αὐτόματα ἀντικατάσταση τῶν γνήσιων στοιχείων πού πέρνουμε ἀπ' τὴν πραγματικότητα μ' αὐθαίρετα κατασκευάσματα τοῦ φανατισμοῦ μας ἀποτελεῖ πάντα ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἰσορροπία τῆς διανοητικῆς μας δράσης.

Κι' αὐτὴ ἢ πνευματικὴ λευτεριά πού θ' ἀποκτήσουμε ὑπερνικώντας τὸ φανατισμὸ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε πολιτικὸ σύνθημα δὲ θὰ φαίνεται οὔτε ἀπ' τὸν ἐξαιρετικὸ πλοῦτο τῶν ἰδεῶν μας οὔτε ἀπ' τὸν ἀριθμὸ τῶν θεωριῶν ἢ τῶν ἀφηρημένων συνδυασμῶν πού μπορούμε νὰ διατυπώσουμε γιὰ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ζήτημα ἀλλὰ ἀπ' τὴ διαφάνεια τῆς ὀπτικῆς μας, ἀπ' τὴ διαύγεια τῆς κρίσης μας στὴν ἐχτίμηση τῆς ἀξίας τῶν φαινομένων τῆς πραγματικότητας, ἀπ' τὴν ἀμεροληψία μας ἀντίκρυ στὶς διαμάχες τῶν παθῶν καὶ στὶς ἐκδηλώσεις τῆς Βίας.

Ἡ στάση ἐνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι στοῦ Φανατισμοῦ εἶναι «ἡ τελευταία ἀνάλυση» τὸ βασικὸ test γιὰ τὴν ἐξακρίβωση τῆς γνησιότητάς του. Διανοούμενος εἶναι ὁ ἀρνητὴς κάθε φανατισμοῦ, ὁ ἄνθρωπος πού εἶναι ἰκανὸς νὰ βλέπει τὴν πραγματικὴ γυμνή, ἔξω ἀπ' τὶς συμβατικότητες, τὴν Παράδοση καὶ τοὺς Μύθους. Ἀποστολὴ του εἶναι νὰ γίνῃ γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα δημιουργὸς πνευματικῆς Λευτερίας. Ὅλα τὰ ἰδεολογικὰ καὶ πολιτικὰ συστήματα τείνουν νὰ δημιουργήσουν προνόμια, φραγμούς, συμβατικότητες, πού μετὰ τὴν πάροδο τοῦ Χρόνου ἀρτηριοσκλήρωνονται. Αὐτὴ τὴν ἀρτηριοσκλήρωση ὁ διανοούμενος τὴ μάχεται μετὰ τὴ σκέψη του, προετοιμάζοντας τὴν κατανίκησή της. Μπροστὰ στὸν πολιτικὸ Φανατισμὸ κανεὶς πνευματικὸς ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀδιάφορος. Ἐχει χρέος ν' ἀντιδράσῃ, ὅταν μάλιστα ὁ πολιτικὸς φανατισμὸς, σὲ στιγμὲς Κρίσης, γίνεται ἀπειλὴ γιὰ τὸν πνευματικὸ θησαυρὸ τῆς Ἀνθρωπότητας. Ἐχει χρέος νὰ προβάλλῃ τὴν ἐπιτελεστικὴ σκέψη, νὰ τὴν κἀνῃ ἀπειλὴ γιὰ τὴν Τυραννία, δίνοντας ἔτσι τὴν καλλίτερη ἐγγύηση γιὰ τὴ διάσωση τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ.

Στὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀπόψεῶν του γιὰ τὸ *integral living*, ὁ Huxley εἶναι κάπως ἀόριστος γιὰτί, ὅπως ὄλα τὰ κριτικὰ μυαλὰ εἶναι πάντα περισσότερο σαφῆς στὶς ἀρνήσεις του καὶ στὶς κατακρίσεις του. Εἶναι πασίγνωστη καὶ ἔχει εὐρύτατα σχολιαστῆ ἢ φόρμουλα πού δίνει γιὰ τὴν ἀκέρια ζωὴ—φόρμουλα ἐμπνευσμένη χωρὶς ἄλλο ἀπ' τὴν διδασκαλία τοῦ D. H. Lawrence, —κι' ὅπου ὀρίζει τὸν ἄνθρωπο ἔτσι: «κανεὶς δὲ σοῦ ζητᾷ νάσαι τίποτα περισσότερο ἀπὸ ἄνθρωπος. Λέγω ἄνθρωπος, πρόσθετε. Οὔτε ἄγγελος, οὔτε διάολος. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ὄν πού περπατᾷ προσεχτικὰ, πάνω τ' ἕνα τεντωμένο σχοινί, ἰσορροπημένος, μετὰ τὴν διάνοια, τὴ συνείδηση καὶ τὸ πνεῦμα στὴ μιὰ ἄκρη τοῦ ἰσορροπευτικοῦ ἄξονά του καὶ μετὰ τὸ σῶμα του, τὸ ἐνοτικὸ κι' ὅτι εἶναι ἀσυνείδητο, γῆϊνο καὶ μυστηριώδες στὴν ἄλλη ἄκρη. Ἰσορροπημένος... Καὶ τὸ μόνο Ἀπόλυτο πού μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ εἶναι τὸ ἀπόλυτο τῆς τέλειαις ἰσορροπίας...»

Στὸ «Τυφλὸς στὴ Γάζα» εἶναι φανερὴ ἢ προσπάθεια τοῦ Huxley νὰ «προσγειώσῃ» αὐτὴ τὴ φόρμουλα καὶ ταυτόχρονα νὰ ξεχωρίσῃ τίς ἰδέες του ἀπ' τὶς θεωρίες τοῦ φίλου του Lawrence, καθορίζοντας πραχτικὰ στὸ «ἡμερολόγιό του Anthony Beavin μιὰ «τεχνικὴ» γιὰ νὰ ὑπερνηκίσῃ τὸν κίνδυνον ἀπ' τὴ «remotenen from reality» κι' ἀπ' τὸ φανατισμὸ, κι' ἕναν τρόπο γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ ὄχι γι' ἀφηρημένους σκοπούς, μὰ γιὰ «δημιουργία ἀπὸ μέσα... γιὰ ἄσκηση πὼς νὰ χρησιμοποιοῦμε σωστὰ τὸν ἑαυτὸ μας...»

Σκιστάρει ἔτσι ἕνα εἶδος μοντέρνου Yoga, βγαλμένο ἀπ' τὴ μελέτη τοῦ Βουδδισμού, πού θυμίζει πολλὲς ὁδηγίες ἀπ' τὸ «Ψηλὸ ὄχραπλὸ Μονοπάτι» κι' ἄλλες σχετικὲς διδασκαλίες τοῦ Raja καὶ τοῦ Hatha Yoga.

Τὸ πραγματικὸ Yoga, διοικητικὴ τεχνικὴ τῆς αὐτοδημιουργίας κι' αὐτοκυριαρχίας, ἐκδήλωση ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀνθρώπου στὸν ἀστείρευτο δυναμισμὸ τῆς ψυχῆς του καὶ πίστη στὴν ὑπαρξὴ τῆς αἰώνιας πνευματικῆς ἐνότητας ὄλων τῶν ὄντων, μοναδικῆς γι' αὐτὸν πραγματικότητας τοῦ Σύμπαντος, εἶναι βέβαια ἕνα θέμα ἀληθινὰ ἀπέραντο, ἔστω καὶ ἂν τὸ περιορίζε κανεὶς στὸ imitation Yoga μονάχα πού τόσο παραστατικὰ ὁ Huxley μᾶς τὸ περιγράφει. Οὔτε ἐνδιαφέρει νὰ ἐξετάσουμε τίς γνώμες τοῦ γιατροῦ Miller πού στὸ πρόσωπό του ὁ ἄγγλος συγγραφέας ἐνσαρκώνει στὸ μυθιστόρημά του «Τυφλὸς στὴ Γάζα» τὸ φωτισμένο, τοῦ «Ἐκπαιδευτῆ», γνώμες πού εἶναι μιὰ κάπως ρηχὴ εἰσαγωγὴ στὴν προσπάθεια τῆς αὐτοδημιουργίας. Γιὰ τὸν Huxley ἄλλωστε τὸ ζήτημα δὲν εἶναι ν' ἀναπτύξῃ μετὰ λεπτομέρειες ἕνα νέο σύστημα Yoga, ἀλλὰ νὰ διατυπώσῃ, μετὰ καλλιτεχνικὴ πειστικότητα, ὑποδείξει καὶ

κατευθύνσεις, χρήσιμες για μιὰ «τωνωτική» βοήθεια στους συνανθρώπους του.

Ο Huxley δὲν εἶναι ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ὁ μεγάλος W. Blake ὀνομάζει «ποιητικούς παρατηρητὲς» τῶν ἀνθρώπων. Ἄνάμεσα στους δύο πόλους τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, τοῦ Οἴκτου καὶ τῆς Ἄρνησης, δύο εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ δημιουργοῦν γιὰ κάθε ἔργο τέχνης τὶς προϋποθέσεις σταθερῆς ἀξίας. Τὸ ἓνα εἶναι ἡ «στυλιζαρισμένη» ἀπόδοση κι' ἀνάλυση τῆς ἀνθρώπινης πραγματικότητος καὶ τ' ἄλλο, εἶναι τ' ἀντίθετό του, ὁ λυρισμός.

Ο Huxley δὲν εἶναι καθόλου λυρικός, οὔτε στὰ ποιήματά του, οὔτε στὶς νουβέλλες του, οὔτε καὶ στὰ ρομάντα του. Τὸ ὕφος του εἶναι ξάστερο, ἀκριβόλογο «à la Stendhal». Τὸ λυρισμὸ του ἀντικαθιστᾷ ἓνα τσουχτερὸ χιούμορ, ὁ βαθὺς στοχασμὸς κι' ἡ ἐκμετάλλευση τῆς βαθειᾶς ἐπιστημονικῆς μόρφωσής του κατὰ τὸ πιὸ πρωτότυπο τρόπο. Καὶ μονάχα στὸ τέλος τοῦ «Τυφλὸς στὴ Γάζα» ὅταν περιγράφει μιὰ κατάσταση Νιρβάνας, ἓνα εἶδος Samadhi, ἓνα εἶδος λύτρωσης μὲ τὴ «Σωστὴ Γνώση», τὴν Εἰρήνην ὅπου ὑπάρχει ἡ Ἐνότητα . . . αὐτὴ τὴ συνείδηση ὅτι δὲν εἶναι ξεχωρὸς πιά (στὸν κόσμο) . . . αὐτὴ τὴ φωτεινὴ Ἀποκάλυψη . . .». Ἐκεῖ ὑψώνεται σ' ἓνα παράξενο «ἐγκεφαλικὸ» λυρισμὸ, γεμάτο ἀπὸ μυστικιστικὴ πίστη ποὺ θυμίζει, σ' ὠρισμένα σημεῖα, Βουδδιστικὲς προσευχὲς ἢ μερικὰ «Πεζὰ» τοῦ μεγάλου ἀποκρυφιστῆ ποιητῆ Milosz.

Ναὶ βέβαια ὁ Huxley δὲν εἶναι «ποιητικὸς παρατηρητὴς» τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ὅμως ἀναμφισβήτητα, σύμφωνα μὲ τὴν ἔκφραση πάλι τοῦ Blake «ἓνας ἀπὸ κείνους τοὺς συγγραφεῖς ποὺ σὲ κάθε ἐποχὴ γεννιοῦνται γιὰ νὰ καταγράψουν καὶ ν' ἀποθανατίσουν τὶς πράξεις τῆς», ἓνας «καθοδηγητὴς» μὲ φωτεινὸ πνεῦμα ποὺ μᾶς βοηθῆ στὸν προσανατολισμὸ μας. Σήμερα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ χρειαζόμαστε μιὰ τέτοια λεύτερη σκέψη ποὺ νὰ μᾶς θυμίζει, ἀνάμεσα ἀπ' τὰ ἐρείπια, τὶς σφαγές, τὰ πτώματα καὶ τοὺς φανατισμοὺς, τὴν αἰώνια ἀξία τῆς πνευματικῆς λευτεριάς, ποὺ μένει ἡ μοναδικὴ βᾶση τοῦ πολιτισμοῦ.

† ΛΕΩΝ Γ. ΣΠΕΡΓΛΙΝΓ

Η ΕΡΕΥΝΑ ΜΑΣ

ΑΜΕΡΙΚΗ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ ΟΙ ΔΥΟ ΜΕΓΑΛΟΙ ΑΝΤΙΠΑΛΟΙ ΚΟΣΜΟΙ

Θὰ επικρατήσει ὁ ἓνας ἀπ' τοὺς δύο; Θὰ συγκυριαρχήσουν; Ἡ θὰ ἐνσωματωθοῦν σ' ἓνα ἐνιαῖο οἰκονομικὸ πολιτισμὸ;

Παραθέτουμε στὸ φύλλο αὐτό, μὲ τὴ χρονολικὴ τάξη ποὺ τὶς πῆραμε, τὶς πρῶτες ἀπαντήσεις στὴν ἐρευνά μας. Ἡ μιὰ εἶναι γραμμένη ἀπ' τὸ γνωστὸ κοινωνιολόγο καὶ συγγραφέα κ. Γιάννη Κορδάτο· ἡ ἄλλη, ἀπ' τὸν ὑφηγητὴ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Δικαίου κ. Κ. Ι. Δεσποτόπουλο. Καθὼς θ' ἀντιληφθοῦν οἱ ἀναγνώσται μας, κι' οἱ δύο ἀπαντήσεις ποὺ ἀκολουθοῦν παρουσιάζουν ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον. Ἐπειδὴ ὅμως βλέπουμε πὼς τὰ ἐρωτήματά μας δημιουργοῦν διαφορετικὲς ἐντυπώσεις σὲ καθένα ποὺ τ' ἀντικρῶζει, σημειώνουμε ἐδῶ πὼς ὁ συνεργάτης μας κ. Ντίμης Ἀποστολόπουλος, ποὺ ἔχει καὶ τὴ γενικὴ ἐποπτεία τῆς ἐρευνας, θὰ συνοψίσει τὰ κύρια σημεῖα τῶν ἀπαντήσεων (ἐκεῖνα προπαντὸς ποὺ δημιουργοῦν ἀτμόσφαιρα διαφωνίας (καὶ θὰ δώσει ὅλες τὶς ἀναγκαῖες ἐξηγήσεις γιὰ τὸ πνεῦμα, τὴν ἀφειρηρία καὶ τὸ σκοπὸ τῶν ἐρωτημάτων μας. Θὰ μᾶς ἐπιτραπεί, ὡστόσο, νὰ παρατηρήσουμε πὼς στὸ πρῶτο καὶ τρίτο ἐρώτημα ὑπάρχουν δύο ἀπαντήσεις καταφατικὲς ποὺ δὲ βλέπουμε ἀκόμα ν' ἀναφέρονται: τοῦ Oswald Spengler στὸ πρῶτο, τοῦ H. de Keyserling στὸ τρίτο. Τὸ δεύτερο ἀπ' τὰ ἐρωτήματά μας ἔχει τοποθετηθεῖ βέβαια ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ἀπὸ καιρὸ μάλιστα, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἀντιμετωπισθεῖ ὡς τώρα μὲ θεωρητικὴ πληρότητα κι' οὔτε ἔβρουμε καμμιά, ὄχι ὀριστικὴ, μὰ σεβαστὴ τουλάχιστον θεωρητικὴ λύση. Ἄς εἶναι...

Τὰς ἀπαντήσεις τῶν κ. Κορδάτου καὶ Δεσποτοπούλου, ἀκολουθεῖ, σύμφωνα μὲ τὴν προκήρυξη στὴν ἐρευνά μας, ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ ἔργα ξένων συγγραφέων. Τὸ σημερινὸ εἶναι μιὰ χαρακτηριστικὴ σελίδα ἀπ' τὸ «ταξιδιωτικὸ ἡμερολόγιό ἐνὸς φιλοσόφου» τοῦ H. de Keyserling. Σ' ἓνα ἀπ' τὰ ἐπόμενα τεύχη μας θὰ δώσουμε μερικὲς σελίδες ἀπ' τὴν «Ψυχολογία τῆς Ἀμερικῆς» τοῦ ἴδιου, σελίδες τοῦ Leon Chestov, τοῦ Ludwig, Lewinsohn κ. ἄ.

Ο κ. ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΡΔΑΤΟΣ

Τὰ «Φιλολογικὰ Χρονικὰ» ἀνοίξαν μιὰ συζήτηση καὶ ρωτᾶνε τοὺς διανοούμενους τῆς χώρας μας ν' ἀποκριθοῦν πάνω στὸ βασικὸ ζήτημα ποῖος πολιτισμὸς θὰ επικρατήσει αὔριο - μεθαύριο, ὁ ἀνατολικὸς ἢ ὁ δυτικὸς. Καθορίζουν μάλιστα πὼς τὸν ἀνατολικὸ τὸν

ἐκπροσωπεῖ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις (Ρωσία) καὶ τὸ δυτικὸν ἢ Β. Ἀμερικὴ. Ἐκαθαρίζοντα πάλι τὴ σκέψη τους, λένε, πῶς ἡ ἀνθρωπότητα χωρίστηκε σὲ δυὸ κόσμους: στὴν Ἀμερικὴ καὶ στὴ Ρωσία. Ἡ πρώτη ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τῆς Δύσης καὶ ἡ δευτέρη τῆς Ἀνατολῆς καὶ οὕτως πᾶμε σὲ μιὰ μοιραία σύγκρουση τῶν δύο αὐτῶν κόσμων, πού σὰν ἀποτέλεσμά της θὰ εἶναι μιὰ νέα σύνθεσις, ἐνὸς νέου μέλλοντος τῆς ἀνθρωπότητας. Μὰ ὡς πού νὰ φτάσουμε στὸ τέρμα, θὰ περάσουμε δυὸ σταθμούς. Καὶ ρωτᾶνε γι' αὐτό. Τί θὰ γίνῃ ἀραγε; Θὰ ἐπικρατήσῃ ἡ Ἀμερικὴ ἢ ἡ Ρωσία; Ἡ πάλι θὰ ἔχουμε τὴν ἐπικράτηση τῆς μιᾶς ἀπὸ τὶς δυὸ Δυνάμεις καὶ στὸ τέλος ἔξω οἰκουμένικὸ πολιτισμὸ ἀπὸ τὴ συγχώνευση τῶν δύο κόσμων πού σήμερα βρίσκονται σὲ πλέρια ἀντίθεσις:

Μοῦ φαίνεται πῶς τὸ πρῶτο ἐρώτημα πού βάλατε δὲν εἶναι σωστὸ στὴ βάση του. Ὁ κόσμος δὲν εἶναι χωρισμένος σὲ ἀνατολικὸ καὶ δυτικὸ. Μπορεῖ νὰ εἶναι σωστὸς ὁ τέτοιος χωρισμὸς στὴν κατανομή καὶ τοποθέτηση τῆς ὑδρόγειας σφαίρας ἀπὸ γεωγραφικὴ ἀποψη. Οἱ κάτοικοι ὁμοῦ τῆς γῆς ἀποτελοῦν μιὰν ἐνότητα. Ἄν τῶρα ἡ ἐνότητα αὕτη εἶναι διασπασμένη, σ' αὐτὸ δὲν φταῖνε οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ ὁ ταξικὸς διαφορισμὸς κάθε χώρας καὶ στὴν ἐποχὴ μας τὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς. Ὁ σωστὸς λοιπὸν διαχωρισμὸς εἶναι ὄχι Ἀμερικὴ καὶ Ρωσία, ἀλλὰ καπιταλισμὸς καὶ σοσιαλισμὸς. Πραγματικὰ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὕτη ὑπάρχουν δυὸ κόσμοι ἀντίθετοι πού ἡ ἀντίθεσή τους ἀντικαθρεφτίζεται σὲ δυὸ μεγάλα ἰδεολογικοπολιτικὰ ρεύματα, στὸν καμουφλαρισμένον κρυπτοφασισμὸ, στὸν τύπο δηλαδὴ τῆς παλιάς Ἀστικῆς Δημοκρατίας καὶ στὴ Λαϊκὴ Δημοκρατία. Ἡ Ἀστικὴ Δημοκρατία, κί' ὅταν ἀκόμα δὲν παραβιάζει τὰ δόγματα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως στίς χώρες πού μπορεῖ ἀκόμα ἡ κεφαλαιοκρατία νὰ κρατᾷ γερὰ στὰ χέρια της τὰ γκέμια τῆς ἐξουσίας, εἶναι ἡ «δημοκρατία» πού νομοθετεῖ τὰ οἰκονομικὰ δεσμὰ τοῦ ἐργαζόμενου λαοῦ. Ἀντίθετα, ἡ Λαϊκὴ Δημοκρατία εἶναι τὸ προστάδιο τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας, γιατί φέρνει στὸ προσκήνιο τῆς πολιτικῆς τὶς ἐργαζόμενες μάζες καὶ προετοιμάζει τοὺς ὅρους γιὰ τὸ πέρασμα στὸ σοσιαλισμὸ. Ἄν ἀντικρύσουμε τὸ ὄλο ζήτημα ἀπὸ μιὰ τέτοια σκοπιά, τότε θὰ ἴδουμε πῶς καὶ στὴ Δύση ὑπάρχουν ἑκατομμύρια ἄνθρωποι πού ἀπενίξουν πρὸς τὴν Ἀνατολή, καὶ ἀντίθετα, πῶς καὶ στὴν Ἀνατολὴ ὑπάρχουν πολλοὶ πού ποθοῦν τὸ λεγόμενον δυτικὸν πολιτισμὸ καὶ ἐργάζονται γιὰ νὰ τὸν ἀναστήσουν.

Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ μιλάμε γιὰ δυὸ χωριστοὺς μὲ γεωγραφικὰ προοπτικὰ κόσμους πού ὁ καθένας τους ἐκφράζει τὸ δικό του πνεῦμα ἀλλὰ γιὰ δυὸ ἀντιθετικὰ ἰδεολογικὰ πού ἀντανάκλουν ταξικὰ συμφέροντα.

Κί' ἓνα ἄλλο. Ἀπὸ τὴ διατύπωση τῶν ἐρωτημάτων σας βγαί-

νει, ἂν κατάλαβα καλά, τὸ νόημα, πῶς ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς εἶνε ἀνώτερος. Καὶ αὐτὸ δὲν εἶνε σωστὸ. Ὅπως καὶ ὁ κόσμος ἔτσι καὶ ὁ πολιτισμὸς, εἶνε ἐνιαῖος καὶ δὲν εἶναι προνομιακὸ ἀπόκτημα μιᾶς ὀρισμένης γεωγραφικῆς περιοχῆς—τῆς Δύσης. Ὁ πολιτισμὸς εἶνε δημιουργημὰ ἄλλης τῆς ἀνθρωπότητας μέσα στὸ διάβα τῆς ἱστορικῆς ἀνελίξεως. Ἄν σὲ ὀρισμένες χώρες στὰ περασμένα παρετηρήθηκεν μεγαλύτερη ἐπίδοσις στὰ γράμματα καὶ στίς τέχνες καὶ σ' ἄλλες καθυστέρηση, σ' αὐτὸ δὲ φταῖνε οἱ λαοί, ἀλλὰ οἱ ἱστορικὲς ἰδιομορφίες τῶν χωρῶν αὐτῶν, καὶ σὲ τελευταία ἀνάλυσις, ἡ καθυστερημένη τῆς τεχνικῆς πού κί' αὕτη ἔχει τὴ βασικὴ της αἰτία σὲ ἱστορικὸς καὶ κυρίως σὲ κοινωνικοοικονομικοὺς ὅρους.

Καὶ κί' ἄλλο: σήμερα ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις (Ρωσία) βρίσκεται σὲ ριζικὴ ἀντίθεσις ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν πολιτειακὴ της διαμόρφωση καὶ ὀργάνωση μὲ τὴ Δύση ἀλλὰ καὶ γιατί εἶνε ὁ φορέας τοῦ νέου πολιτισμοῦ πού ἀναπτύσσεται στὴν ἀπέραντη αὕτη χώρα. Ὡστόσο, ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις, οὔτε θέλει νὰ καταργήσῃ τὸν δυτικὸν πολιτισμὸ, οὔτε τὸν ἀγνοεῖ, οὔτε τὸν ἀποστρέφεται. Ἰσα-ἴσα εἶνε ἡ κληρονομία τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, μὲ τὴ διαφορά, πῶς ἀπὸ τὸν πολιτισμὸ αὐτόν, παίρνει κάθε τι πού εἶναι πανανθρώπινης ἀξίας καὶ περὶ κάθε τι σάπιο καὶ ἐφήμερο, κάθε τεχνητὸ κατασκευάσμα τῆς ἀντίδρασης, πού ἐκφράζει πότε τὴν ἀγωνία τοῦ κόσμου πού πεθαίνει καὶ πότε τὴν φαριμακερὴ λύσσα τοῦ κόσμου πού μὲ τὸ φασισμὸ προσπαθεῖ νὰ κρατήσῃ τὴν ἐξουσιαστικὴ ἐκμεταλλευτικὴ του θέσις μέσα στὴν κοινωνία. Ὅ,τι ἔκανε ἡ Δύση στὰ νεώτερα χρόνια σχετικὰ μὲ τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸν πολιτισμὸ τὸ κάνει σήμερα ἡ Ρωσία σχετικὰ μὲ τὸ δυτικὸν πολιτισμὸ.

Μιλάτε ὁμοῦ καὶ γιὰ μιὰ μοιραία σύγκρουση τῶν δύο αὐτῶν κόσμων, Ρωσίας καὶ Ἀμερικῆς. Ἄν ἐννοεῖτε σύγκρουση στὸν ἰδεολογικὸν τομέα, συμφωνῶ. Ἄν ὁμοῦ θέλετε νὰ πῆτε πῶς αὐριο μεθαύριο θὰ ἔχουμε πόλεμο, τότε, δὲν εἶμαι σύμφωνος μαζί σας. Δὲ λέω πῶς φτάσαμε κί' ὄλας στὸ τέρμα, πῶς καταρτίστηκε τὸ σχέδιο τῆς παγκόσμιας εἰρήνης, πῶς ὄλα πάνε μέλι-γάλα. Ἰσα ἴσα τὸ ἀντίθετο συμβαίνει. Οἱ ἀντιθέσεις εἶνε σὲ πολλὰ σημεῖα ριζικὰ καὶ ἀγεφύρωτες. Μὰ ἓνας νέος πόλεμος δὲ φαίνεται νὰ εἶνε ante portas. Οἱ λαοὶ εἶνε κουρασμένοι, ἐξαντλημένοι καὶ ἡ ἀμερικανικὴ κεφαλαιοκρατία χρειάζεται τώρα πίστωση χρόνου γιὰ νὰ βάλῃ μπροστά τὰ ἐργοστάσιά της, καὶ παράλληλα, πρέπει, νὰ ὀργανώσῃ νέες ἀγορὰς γιὰ τὴν τοποθέτηση τῶν προϊόντων της. Ὁ νοῦς καὶ ὁ λογισμὸς της εἶνε σὲ χρηματιστήριον καὶ ὄχι στὸν πόλεμο. Ὁ πόλεμος δὲν βγαίνει πάντα σὲ καλὸ. Ἐξάλλου σήμερα κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀξιώσῃ ἀπὸ τῆ Β. Ἀμερικῆ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὶς δεσποζούσες θέσεις πού ἔχει στὸν Εἰρηνικὸ Ὄκεανὸ καὶ στίς ἄλλες θάλασσας. Ὅσο γιὰ τὴ Ρωσία δὲν ἔχει κανένα λόγον νὰ δια-

ταράξη τὴν εἰρήνην τοῦ κόσμου. Ὁ ἰμπεριαλισμὸς εἶναι ἀγνωστο πρᾶγμα στὴ Σοβ. Ἐνωσῆ, γιατί γιὰ νὰ ὑπάρξῃ ἰμπεριαλισμὸς πρέπει νὰ ὑπάρχει καπιταλισμὸς. Ἡ Ρωσσία ζητᾷ νὰ τῆς ἀναγνωριστῇ ἡ θέση ποῦ τῆς ἀνήκει, καὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀποπομονώσῃ, ὅπως γίνονταν ὡς τὰ χθές. Τὰ πράγματα σήμερα ἀλλάξαν πολὺ στὸ σημεῖο αὐτό.

Θὰ μοῦ πῆτε ἴσως, ἀποκλείετε ὀριστικὰ ἕνα νέο πόλεμο; Δὲν ἀποκλείω τίποτα. Τὸ μόνο ποῦ βλέπω εἶναι πὼς ὁ πόλεμος αὐτὸς μετὰ τὰ στοιχεῖα ποῦ ἔχουμε σήμερα δὲ φαίνεται καθόλου ἐπικείμενος. Τὸ ὅτι ὁ καπιταλισμὸς θ' ἀρχίσῃ νὰ ὀργανώνεται καὶ νὰ ἐτοιμάζεται γιὰ μιὰ μελλοντικὴ του ἐξόρμησιν ἐνάντια στὴ Σοβ. Ἐνωσῆ αὐτὸ εἶναι φῶς φανερό.

Πάντα, ὅπως καὶ νὰ εἶναι δὲν βλέπω πὼς θάχουμε συγχώνευσιν δυὸ πολιτισμῶν, στὸ τεχνικὸ τομέα ἀπαντῶ κατηγορηματικὰ καί, στὸ πνευματικὸ ὁμοῦ ἀπαντῶ κατηγορηματικὰ ὄχι. Ὁ πολιτισμὸς ποῦ ἀναπτύσσεται στὴ Β. Ἀμερικὴ εἶναι ἡ συνέχεια τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς ὁμοῦ δὲν ἔχει πολλὰ βιώσιμα στοιχεῖα μέσα του, κυριαρχεῖται ἀπ' τὸν ἰδεαλισμὸ καὶ ὅ,τι στηρίζεται στὸν ἰδεαλισμὸ, εἶναι καταδικασμένο στὴ φθορά, γιατί εἶναι πλαστὸ καὶ ἀνεδαφικόν. Στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωσῆ μπῆκαν τὰ θεμέλια τοῦ συντελισμοῦ καὶ μαζί μετὰ τῆ Σοβιετικῆ Ἐνωσῆ οἱ ἐργαζόμενοι ὄλου τοῦ κόσμου δημιουργοῦν ἕνα πολιτισμὸ ποῦ στηρίζεται πάνω σὲ γερὰ καὶ ἀκλόνητες βάσεις, τὸν πανανθρώπινο πολιτισμόν. Κατὰ τὴν γνώμη μου αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς θὰ ἐπικρατήσῃ.

Ο Κ. Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ

Οἱ προβλέψεις γιὰ τὴν πορεία τῆς ἱστορίας, ὅσο μάλιστα ἔχουν πρὸ ἐντοπισμένο περιεχόμενο, εἶναι πάντοτε ἀπὸ τὴ φύσιν τους ὑπόλογες σὲ μιὰ καίρια ἀμφισβήτησιν γιὰ τὴ βάση τοῦ κύρους τους. Καὶ ἂν τυχόν στηρίζονται σὲ ὀλικὴ σύλληψιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν «ἀντικειμενικῶν δυνάμεων», ποῦ προσδιορίζουν τὴν κίνησιν τῆς ἱστορίας, ὁμοῦ ἀγνοοῦν ὅπωςδὴποτε τὴς ἐκδηλώσεις, ἢ καὶ τὴς ἐκπλήξεις (τὴς μελλοντικῆς) τοῦ «ὑποκειμενικοῦ παράγοντα», ποῦ βέβαια καὶ αὐτὲς προσδιορίζουν τὴν κίνησιν τῆς ἱστορίας, καθὼς μάλιστα, ἀφοῦ σημειωθοῦν, διαμορφώνουν καὶ τὴς «ἀντικειμενικῆς δυνάμεις».

Στὴν ἐποχὴ μας ἡ καταπληκτικὰ ἐξελιγμένη τεχνικὴ ἔχει τεράστια ἀξίησιν σὲ ταχύτητα καὶ σὲ ἔκτασιν τῆ μετατροπῆ αὐτῆ μέσα στὴν ἱστορία τῆς ὑποκειμενικῆς ἐπίνοιας σὲ ἀντικειμενικὴ δύναμιν· καὶ ἀκόμη τὰ ἐνδεχόμενα γιὰ τὴν ἐπικείμενη ἐξέλιξιν τῆς

τεχνικῆς εἶναι σὲ μοναδικὸ βαθμὸ καταπληκτικὰ. Ἔτσι ἡ σημασία τοῦ ὑποκειμενικοῦ παράγοντα στὴν ἱστορία ἔχει φτάσει σήμερα σὲ κρισιμότητα ἀφάνταστη. Καὶ ἔτσι κατ' ἐξοχίην σήμερα ἡ πρόβλεψιν γιὰ τὴν πορεία τῆς ἱστορίας, καὶ μάλιστα γιὰ τὴν «γεωγραφικὴ» ἀφετηρία τῶν ἐπικείμενων ἱστορικῶν διαμορφώσεων, εἶναι πνευματικὸ ἐγγεῖρημα μετὰ πολὺ ἀμφίβολη νόμιμότητα.

Ὅμως, ἀξίζει νὰ τολμήσουμε γιὰ ὀρισμένα θέματα, ποῦ ἴσως ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ πιστεύουμε, πὼς βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὰ ἀπρόβλεπτα καὶ ἀυθαίρετα ἐνδεχόμενα τῆς ὑποκειμενικῆς ἐπίνοιας καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς. Ἄλλωστε ἀπὸ μιὰ ἀποψη πρόκειται μᾶλλον γιὰ «διαπιστώσεις», ποῦ μόνο ἀπὸ τὴν ἄλλη ὄψιν τους εἶναι «προοπτικῆς».

Ἡ ἀντιπαράθεσιν Ἀμερικῆς καὶ Ρωσσίας (πρὸ ἀκριβολογημένα : ΕΣΣΔ) γιὰ τὴν ἱστορικὴ πρωτοβουλία σήμερα εἶναι ὀλωσδιόλου εὐστοχη. Ἡ γεωγραφικὴ μετατόπισιν τῆς πρωτοβουλίας στὴν παγκόσμια ἱστορία, χάριν στὴν ἐξέλιξιν τῆς τεχνικῆς προπάντων, ἀπὸ τοὺς δύο μεγάλους ποταμούς, τὸν Εὐφράτη καὶ τὸν Νεῖλο, ὅπου οἱ αὐτοκρατορίες καὶ οἱ πολιτισμοὶ τῆς πρωτοῖστορίας, ἀπὸ τὴς κλειστῆς θάλασσης ἔπειτα, τὸ Αἰγαίον καὶ τὴ Μεσόγειον, ὅπου οἱ ἐπικράτειες καὶ οἱ πολιτισμοὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ὡς τοὺς ὀλιγοίχτους ὀκεανούς, ποῦ γύρω τους χαρακτηριστικὰ πλέχτηκε ἡ νεώτερη ἱστορία, ἡ γεωγραφικὴ αὐτὴ μετατόπισιν τῆς πρωτοβουλίας στὴν παγκόσμια ἱστορία, μιλάει καθαρὰ γιὰ τὴς ἡγετικῆς περιοχῆς καὶ ἐπικράτειες τῆς ἐποχῆς μας. Ἔως τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα ἡ οἰκουμένη ἦταν πρὸ πάντων οἱ ἀκτές, ποῦ τὴς ἔνωσαν οἱ θάλασσες· οἱ ἐνδοχῶρες ἦταν ἀπρόσιτες ἢ ἔστω δυσπρόσιτες γιὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἔτσι τὸ κράτος ποῦ εἶχε τὰ κλειδιὰ τῶν ὀκεανῶν, εὐλογοῦν εἶχε καὶ τὴν ἡγεσίαν τῆς οἰκουμένης. Τώρα, μετὰ τὴν θαυμαστὴ σύγχρονον τεχνικὴν, οἱ ἐνδοχῶρες παραδίνονται στὸν ἄνθρωπον. Ἔτσι καὶ ἡ ἔδρα τῆς ἱστορικῆς πρωτοβουλίας περνάει στοὺς μεγάλους γῆινους ὀγκοὺς, στὸν τεράστιον χερσαίον κορμὸν τῆς Ἀμερικῆς, στὴς ἀπέραντες ἐκτάσεις Ρωσσίας—Σιβηρίας.

Καὶ τώρα, ἡ ἐπικράτησιν ἑνὸς ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ ἱστορικὰ κέντρα στὴ διαμόρφωσιν τοῦ ρυθμοῦ τῆς παγκόσμιας ζωῆς, εἶναι τὸ κρισιμὸν ἐρώτημα τῆς ἐποχῆς.

Ὅμως, ἡ ἀντίληψιν γιὰ συνολικὴ ἀντίθεσιν τῶν δύο «κόσμων» θὰ ἦταν τοῦλάχιστον ὀπερβολικὴ· ὅπως καὶ ἡ ταύτισιν μετὰ τὴν ἀντίθεσιν, Δύση—Ἀνατολή. Ἡ Ἀμερικὴ, ἔστω ἡ Βορειοαμερικανικὴ Συμπολιτεία, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸ νὰ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἑνσάρκωσιν τῆς Δύσης. Ὅ,τι ἐδόξασε τῆ Δύση, τὸ θαῦμα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ ἢ καὶ κάποιες ἐπιδόσεις ἠθικοῦ πολιτισμοῦ εἴτε ψυχικῆς εὐαισθησίας, θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ βρεθεῖ σήμερα ἀκόμη στὴς ἀντίστοιχες ἐκδηλώσεις τῆς Ἀμερικῆς. Μάλιστα

πολλά από τα στοιχεία αυτά της «δυτικής» ιστορικής δημιουργίας βρίσκονται πιά έγκλιματισμένα στη ρωσική, και βέβαια στη σοβιετική σημερινή πραγματικότητα. Από τα στοιχεία πάλι τα θετικά του δυτικού πολιτισμού, που ή Αμερική όχι μόνο τα άφομοίωσε, αλλά και τα ανάπτυξε ως την έντέλεια, το πιά σημαντικό, ή οικονομικοτεχνική οργάνωση (με ψυχολογική βάση την έντονη προοδευτική τάση) δέν άπουσιάζει βέβαια από το έξελιγμένο σοβιετικό καθεστώς· αντίθετα είναι μιά από τις «ειδικές» δόξες του στα μάτια του σοβιετικού λαού. Η διαφορά είναι βαθμολογική μόνο άπέναντι στις άμερικανικές επιδόσεις· το ζήτημα είναι άπλως, άν και πόσο θα διαρκέσει ή άμερικανική προήγηση. Στο θέμα αυτό πραγματοποιήθηκε μιά πολύ γόνιμη μαθητεία της σοβιετικής Έπικράτειας στο «δυτικό» πολιτισμό.

Άνεξάρτητα όμως από το ζήτημα του μη ταυτισμού της Σοβιετικής Έπικράτειας με την Άνατολή, και ούτε άλλωστε της Άμερικανικής Συμπολιτείας με τη Δύση — ζήτημα, που θα μπορούσε να άναπτυχθεί και από πολλές άκόμη άπόψεις — ή ιδιαίτερη φυσιογνωμία των δύο «κόσμων» στην τωρινή μορφή τους είναι άναμφίβολη και ευδιάκριτη· όπως βέβαιος και έντονος είναι ο ιστορικός συναγωνισμός τους για την άμηση ή έμμεση κατεύθυνση όλων των χωρών της Γης. Όμως, όπως κι' άν είναι τυχόν ή πολιτική διαχώριση μεταξύ τους συνόρων έπιρροής, κανένας οργανικός λόγος δέν υπάρχει, ώστε να άποτελέσουν «ψυχικά άσυμφιλίωτους» κόσμους. Σε πολλά, όπως κατ' έξοχήν στη σχέση με τον τεχνικό πολιτισμό, έχουν τις ίδιες τάσεις· και ούτε κανένα «κοινοθεωρητικό» βάθος υπάρχει στην Άμερική, που να άποτελέσει ψυχικό χάσμα ανάμεσα σ' αυτή και στη Σοβιετική Έπικράτεια. Ό,τι πραγματικά χωρίζει σήμερα τους «πρακτικούς» Άμερικανούς από τη Σοβιετική Ένωση είναι το κοινωνικό καθεστώς. Και άκριβώς αυτό είναι και το κύριο διακριτικό των δύο αυτών πόλων της σύγχρονης ιστορίας.

Όταν μιλούμε για «κοινωνικά και οικονομικά ιδεώδη», που αντιπροβάλλουν οι δύο κορυφαίες Έπικράτειες, στους άλλους λαούς της Γης, έχουμε δικαίωμα να έννοούμε, ότι ή κάθε μιά προβάλλει το «κοινωνικό καθεστώς» της σαν πρότυπο για τους λαούς της Γης, είτε αυτόματα με την ύπαρξη άπλως και την αίγλη της, είτε και με ποικίλα, φανερά ή συγκαλυμμένα, πολιτικά μέσα. Έδω όμως ή διαφορά ανάμεσα στα δύο πρότυπα είναι κατάφωρη. Πρώτα, το ένα δέν άποτελεί καν γνήσιο πρότυπο. Η αξία, όση έχει το οικονομικό καθεστώς της Άμερικής, στηρίζεται στην ύλική ευμάρεια της μεγάλης Χώρας, που όμως προέρχεται από ειδικές ιστορικές συνθήκες και όχι άπλως από το καθεστώς. Άφου στις άλλες χώρες με το ίδιο καθεστώς δέν υπάρχει ύλική ευμάρεια. Άλλωστε

οι άλλες χώρες, που θα ζητούσαν σήμερα να συνταυτίσουν την τύχη τους με την Άμερική, για να κρατήσουν και να άναπτύξουν παρόμοιο καθεστώς, δέν θα έφταναν βέβαια να γίνουν όμοίωμα, αλλά θα έμεναν άπλως έξάρτητα, της Άμερικής. Είναι στη φύση του οικονομικού αυτού καθεστώτος, το ώργανωμένο γιγάντιο κέντρο να διαμορφώνει άποικιακή ή ήμιαποικιακή περιφέρεια. Για το λόγο αυτό και στηρίζεται το καθεστώς της Άμερικής, το καθεστώς της «οικονομικής πρωτοβουλίας», πρό πάντων στην άκμαία του δύναμη, και όχι στην ήθική άκτινοβολία του. Αντίθετα το κοινωνικοοικονομικό καθεστώς της Σοβιετικής Έπικράτειας άποτελεί από τη φύση του πρότυπο για όλους τους λαούς. Πανάρχαιοι πόθοι της ανθρωπότητας προετοίμασαν την ήθική αίγλη του· και ή άνάλογη έφαρμογή του σε κάθε Χώρα όχι μόνο είναι έφικτή, αλλά και άποτελεί τη μόνη ριζική λύση του κοινωνικού προβλήματος, την άπαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική άπολύτρωση και άποκατάσταση της ανθρωπότητας. Έτσι το σοβιετικό καθεστώς έχει άφροσιμικους όπαδούς ανάμεσα σε όλους τους λαούς και μέσα στις ίδιες τις άμερικανικές πολιτείες. Η δυναμική όψη του είναι μόνο έξωτερικό στήριγμα της ήθικής άκτινοβολίας του. Το άμερικανικό καθεστώς, αντίθετα, μέσα στη Σοβιετική Ένωση δέν έχει ούτε θεωρητικούς όπαδούς, ανάμεσα στους άλλους λαούς έχει σαν όπαδούς δήθεν πρό πάντων «ήθικούς πρόσφυγες», δηλαδή ανθρώπους, που καταφεύγουν στην «άντιδραστική» προστασία του άντίκρου στην ήθική άκτινοβολία του σοβιετικού καθεστώτος. Και βέβαια άλλη μιά φορά και έδω διαψεύδεται ή αντίθεση. Άνατολή-Δύση, το σοβιετικό καθεστώς ιδεολογικά είναι κατ' έξοχήν οίκουμενικό· άλλωστε ούτε ή πλατωνική πολιτική παράδοση, ούτε ή μαρξιστική κοινωνική έπαγγελία μπορούν να χαρακτηρισθούν «άνατολικά» ιδανικά.

Έτσι, στο έπίπεδο της οικονομικοκοινωνικής ιδεολογίας, ή σοβιετική ύπεροχή είναι έξω από κάθε συζήτηση και για το λόγο αυτό, στη σημερινή παγκόσμια αξιολογική αντιπαράταξη των δύο ιδιόμορφων «κόσμων» από την αντισοβιετική πλευρά προβάλλεται πρό πάντων το «πολιτικό» καθεστώς της Άμερικής σαν πρότυπο για τους λαούς της γης, καθώς έμφανίζεται υπέρτερο από το σοβιετικό «πολιτικό» καθεστώς. Έδω βαρύνει πολύ ή πολιτειολογική άνατροφή της ανθρωπότητας, που έμποδίζει μιά άπροκατάληπτη αξιολόγηση του σοβιετικού πολιτικού καθεστώτος. Και έπειτα ή Άμερική καρπώνεται μιά ώραία παράδοση μαχητικής δημοκρατικής άνιδιοτέλειας, όπως ένός Τζέφερσον, ένός Λίνκολν, ένός Ουίλσον, άσχετα άν προσαρμόζεται όλωσδιόλου με την πραγματική σημερινή θέση και στάση της.

Τώρα, στην παγκόσμια άναμέτρηση της έπιβολής των δύο

κόσμων, δὲν ἀποφασίζει βέβαια μόνο ἡ συστάθμιση τοῦ ἠθικοῦ βάρους· ἀποφασίζει καὶ ἡ δυναμικὴ σχέση, ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ οικονομικὴ δύναμη τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου· ἀποφασίζουν ἀκόμη οἱ δυσχέρειες καὶ οἱ εὐκαιρίες, οἱ κρίσιμες γιὰ τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου· ἀποφασίζουν τέλος καὶ οἱ περίπλοκες γενικὲς ἱστορικὲς συνθήκες, ἄσχετα καὶ ἀπὸ τὶς ἀπροσδόκητες ἐπεμβάσεις τοῦ «ὑποκειμενικοῦ παράγοντα».

Ἔτσι, σύμφωνα μὲ τὶς διαπιστώσεις, ὅσες τὰ πράγματα ἐπιτρέπουν σήμερα, μποροῦμε νὰ ἀποτολμήσουμε καὶ τὶς νηφάλιες αὐτὲς προβλέψεις: Γιὰ χρόνον ἀρκετὸ ἀκόμη θὰ ἐκδηλωθεῖ ἡ χωριστὴ ἀνάπτυξη τῶν δύο «κόσμων» μὲ βαθμιαία προσάυξηση ἑδαφικὴ καὶ ἰδεολογικὴ ἢ ψευδοἰδεολογικὴ. Ἡ «σύγκρουση» ὅπωςδήποτε ἀποκλείεται· γιὰτὶ ὁ κόσμος-ἄσυλο τῶν «ἠθικῶν φυγάδων» ποὺ αὐτοὶ πρὸ πάντων θὰ ἤθελαν νὰ ἐπιτύχουν τὴν σύγκρουση, δὲν ἔχει νὰ προβάλλει ἕνα αἴτημα μὲ ἠθικὴ ἀξία πρώτης γραμμῆς, ὥστε νὰ δικαιώσει μὲ ἐπάρκεια τὴν σύγκρουση καὶ νὰ ἀποφύγει τὴν ταυτόχρονη ἐσωτερικὴ διάσπαση, καθὼς καὶ μέσα στὰ σπλάγχνα τοῦ ὑπάρχουν οἱ ἀφροσιωμένοι ὀπαδοὶ τοῦ ἄλλου «κόσμου» καὶ μάλιστα ὀργανωμένοι ὑποδειγματικὰ (ὅχι ὅπως οἱ ἀποδιοργανωμένοι καὶ ἐξουθενωμένοι καὶ ἠθικὰ, προλετάριοι τῆς χιτλερικῆς Γερμανίας)· καὶ γιὰτὶ ἡ πολιτικὴ τοῦ ἄλλου «κόσμου» ἔχει κάθε λόγο καὶ ἔχει καὶ τὴν δύναμη νὰ ἀποφύγει τὴν «σύγκρουση». Καὶ τέλος ἡ ἔκβαση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, σὲ χρόνον δυσπροσδιόριστο ἀριθμητικὰ εἶναι βέβαιη. Θὰ ἐπιβληθεῖ σὲ ὅλους τοὺς λαοὺς, ἔστω ἀπλῶς μὲ ἰδεολογικὴ, ὀλικὴ ἢ μερικὴ, διείσδυση στὸ ρυθμὸ τῆς ζωῆς τοῦ ἄλλου «κόσμου», ἢ Ἐπικράτεια ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἔχει πανανθρώπινη ἀποστολὴ καὶ ποὺ τὸ καθεστῶς τῆς, διαθέτει, καὶ σήμερα ἦδη ἀσύγκριτη σὲ ὅλη τὴ γῆ ἠθικὴ αἴγλη καὶ πρὸ πάντων τὴν πραγματικὴν δύναμη νὰ λύσει τὸ βασικὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα τῆς κάθε χώρας καὶ ἄλλωστε ἔχει ἔτσι καὶ τὴν ἐλαστικότητα, ὥστε νὰ βελτιωθεῖ στὰ στοιχεῖα δεύτερης σημασίας, ὅπου τυχὸν ὑστερεῖ ἀκόμη, ἀφομοιώνοντας στοιχεῖα ὅχι τόσο τοῦ ἄλλου «κόσμου» ὅσο ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς τῆς πανανθρώπινης, ἀρχαίας καὶ νεώτερης, δημιουργίας· καὶ ἔπειτα, καθὼς ἡ ἴδια Ἐπικράτεια χάρη στὸ καθεστῶς τῆς ἀναπτύσσει μὲ ὑπερραγδαῖο ρυθμὸ τὸν οικονομικοτεχνικὸ δυναμισμό τῆς, καὶ παράλληλα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἔχει τὶς μικρότερες σχετικὰ δυσχέρειες (οὔτε ἀνεργία, οὔτε κρίσεις στὴν οἰκονομία) καὶ τὶς μεγαλύτερες σχετικὰ εὐκαιρίες (καθυστέρηση στὴν κοινωνικὴ χειραφέτηση, καὶ ἀντίστοιχος ἐπαναστατικὸς ὀργανισμὸς, ἀποικιασμῶν, καὶ ἄλλων, λαῶν). Καὶ τότε, στὴν τελικὴ φάση τῆς παγκόσμιας ἐπιβολῆς τοῦ σήμερα σοβιετικοῦ μόνο καθεστώτος, ἐνδέχεται νὰ παρουσιασθεῖ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ ἱστορικοῦ κέντρου τῆς οἰκουμένης,

ἀπὸ ὅπου ἡ ὀργάνωση ἢ ὅπου ὁ προσανατολισμὸς τῆς καθεστωτικῆς τοῦλάχιστον συντονισμένης ζωῆς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ θέση καὶ ἡ λύση ἐνὸς τέτοιου προβλήματος θὰ προσδιορισθεῖ καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο καὶ τὸν καιρὸ, ποὺ τὸ κέντρο τοῦ ἀμερικανικοῦ «κόσμου» θὰ προσαρμοστεῖ στὸ πανανθρώπινο τελικὸ κοινωνικὸ καθεστῶς.
7/10/1945

H. DE KEYSERLING

ΠΡΩΤΕΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

Ἀπόσπασμα ἀπ' τὸ βιβλίον τοῦ «Τὸ ταξιδιωτικὸ ἡμερολόγιον ἑνος φιλοσόφου».

Ἄν πρόκειται νὰ ολοκληρωθεῖ κάπου ἡ ἀνάπτυξη τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, αὐτὸ θὰ γίνῃ στὴν Ἀμερικὴ. Σὲ λίγο ἢ Εὐρώπη θὰ ἔχει πρὸς τὴν τελευταία τῆς λέξη μὲ ἱστορικὴ σημασία. Ἡ παράδοση, ἂν τὴν ἐξετάσουμε στὴν οὐσία τῆς, εἶναι ἕνας δεσμὸς ποὺ σφίγγει πρὸς δυνατὰ ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ καὶ ποὺ πνίγει στὸ τέλος, κι' ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης εἶναι κίβλα τόσο μακρόχρονη ποὺ μιὰ ριζικὴ λύτρωση καὶ μιὰ ριζικὴ ἀνανέωση δὲ θὰ πετύχουν πρὸς καθόλου πάνω στὴ γῆ τῆς, ὅποιες καὶ νᾶναι οἱ προσπάθειες ποὺ κάνουν οἱ κάτοικοι τῆς γιὰ νὰ ξαναγεωμετρήσουν καὶ γιὰ νὰ δοκιμάσουν νὰ προλάβουν τὴν καταστροφὴ καὶ μὲ βίαιες ἀκόμη ἀνατροπές. Κι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν φορά θὰ βγεῖ ἀληθινὸ τὸ παληὸ ἀξίωμα ποὺ βεβαιώνει πὼς καινούργιοι πολιτισμοὶ ἀναπτύσσονται μονάχα πάνω σὲ μιὰ καινούργια γῆ. Ἔτσι καὶ σ' αὐτὴ τὴν περίοδο ἱστορικῆς καμπῆς ποὺ ζοῦμε, τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς θὰ τὸ λύσει ὅχι ὁ πρὸς ὄριμος μὰ ὁ πρὸς ἀξεστός. Κι' εἶναι φανερό πὼς στὴν περίπτωση αὐτὴ θὰ γίνῃ ἀκριβῶς ἔτσι: ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ Δυτικοὶ ἀνθρώποι δὲν προσπαθήσαμε, ὅπως ἔκαναν ὅλοι οἱ προηγούμενοι πολιτισμοί, νὰ προσανατολισοῦμε μονάχα τὴν ζωὴ μας μὲ τὸ βασίλειον τῶν ἰδεῶν μὰ βαλθήκαμε νὰ ἐνσωματώσουμε αὐτὸ τὸ βασίλειον στὸ ἐπίγειον βασίλειον, ἀρχίζουμε στ' ἀλήθεια μιὰ καινούργια ἐποχὴ τῆς δημιουργίας: ἀρχίζουμε νὰ ὑπάρχομε ὡς διανοητικὰ καὶ πνευματικὰ ὄντα ἀκριβῶς ἐκεῖ ποὺ ἄρχισε ὁ φυσικὸς κόσμος στὴν τριτογενεὴ περίοδο. Γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Νέου Κόσμου ταιριάζει καλλίτερα μὲ τὸ δάσος τῆς Σιελίας αὐτὴ τὴν τάση τοῦ ἀρχέγονου κόσμου παρὰ μὲ τὰ ἐρείπια τῆς Ρώμης.

Ἡ Ν. Ὑόρκη μὲ κάνει πάντα βαθύτερη ἐντύπωση. Σ' ἔχει ἔχει σχέση μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ὀργάνωση τῆς ζωῆς ἢ Ἀμερικὴ στίς μεγάλες τῆς μητροπόλεις ἔχει ἀναμφίβολα τὴν πρωτοπορία τῆς

άνθρωπότητας. Καθένας έχει εξασφαλισμένη άνεση, σ' ένα μεγάλο βαθμό, δίχως νάχει νά νοιαστεί γι' αυτό, κι' αυτό ανεβάζει αυτόματα τὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς. Ἐδῶ ὁ ἐργάτης μπορεῖ πολὺ φυσικὰ νά γυρέψει ἀπ' τὴ ζωὴ, ὅ,τι ἕνας Εὐρωπαῖος ἀστὸς θάβρισκε παράλογο. Δὲν τρώει μονάχα, δὲν πίνει καὶ δὲν ντύνεται καλλίτερα ἀπὸ κείνον, δὲν ἔχει μονάχα καλλίτερη κατοικία καὶ δὲ ζεῖ μέσα σὲ καλλίτερος ὄρους ὑγιεινῆς, μὰ βρίσκει ἀκόμα ὀλότελα φυσικὸ τὸ νά μπορεῖ νά ἰκανοποιεῖ τίς πνευματικὲς του ἀνάγκες σ' ἕνα βαθμὸ πού σ' ἐμᾶς ἄνθρωποι μὲ ἀνώτερη κοινωνικὴ θέση εἶναι ἀναγκασμένοι ν' ἀρνηθοῦν στὸν ἑαυτὸ τους. Τὴν καλοπέραση τὴ βλέπουν στὴν Ἀμερικὴ σὰν κάτι φυσικὸ. Κι' αὐτὸ ἔχει ἀπόλυτα θετικὴ σημασία.

Πῶς γίνεται ἐδῶ ἀκριβῶς, μονάχα ἐδῶ ὡς τώρα, νάχει πραγματοποιηθῆ ἡ λύση τοῦ προβλήματος τῆς ζωῆς, πού γιὰ μᾶς ὄλους τοὺς Δυτικούς εἶναι ἡ καλλίτερη, μὲ τὴν ἀπόλυτη σημασία τῆς λέξεως; Πολλὰ πράγματα βοήθησαν σ' αὐτό: ὁ φυσικὸς πλοῦτος τῆς χώρας πού ξεπληρώνει γενναιοδωρὰ ὅλες τίς προσπάθειες, ἡ πιδὲ μεγάλη ἐνεργητικότητά πού μπορεῖ νάχει ὁ ἄνθρωπος σ' αὐτὴ τὴ χώρα κι' ἄλλοι ἀκόμα παράγοντες. Μὰ στὴν πρώτη γραμμὴ δίχως ἄλλο, ὅσο παράξενο κι' ἂν φαίνεται αὐτὸ, ἡ θρησκεία. Στ' ἀλήθεια, ὅλες οἱ σημαντικὲς μορφῆς τοῦ ἀμερικανικοῦ χριστιανισμοῦ, παρ' ὅλες τίς διαφορὰς τους, συμφωνᾶνε σ' αὐτό: στὸ ὅτι ἀναγνωρίζουν πῶς ἡ ὕλικὴ ἐπιτυχία εἶναι μιὰ λυθία λίθος ὅπου μπορεῖ κανεὶς νά μετρήσει ἀρκετὰ σίγουρα τὴ θεϊκὴ εὐνοια. Ὁ ἄνθρωπος ὁ εὐνοημένος ἀπὸ τὸ Θεὸ ἔχει χρέος νά πλουτίσει ἀντίθετα ἐκεῖνος πού δὲ θέλει νά πλουτίσει, πού δὲν πληθαίνει τοὺς ὀβολοὺς του, δὲ δουλεύει ἀληθινὰ γιὰ τὴν δόξα τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνος πού τοῦ φτάνουν τὰ λίγα, ἔχει λίγη εὐνοια.

Βλέπουμε εὐθὺς πόσο μιὰ τέτοια ἀντίληψη μπορεῖ νά κεντρίσει τὴν ἐμπορικὴ δραστηριότητα, σὲ φύσεις θρησκευτικὲς, ὅπως εἶναι τίς πιδὲ πολλὰς φορὲς οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπὸ ἀγγλοσαξωνικὴ καταγωγή κι' ἀκόμα πιδὲ πολὺ ὅταν αὐτὴ ἡ ὑποκινητικὴ ἐπίδραση τῆς θρησκευτικῆς ἰδέας βρῆκε ἕνα στήριγμα στὸ γεγονός πῶς στὴν ἀρχή, ὅλες οἱ τράπεζες ἦταν, ἄς ποῦμε, ἀσφαλισμένες μὲ ὁμολογίες καὶ κανόνιζαν τὴν πίστωση πού θά δώσουν ἀνάλογα μὲ τὴ θρησκευτικὴ ἀίρεση καὶ τὸ θρησκευτικὸ ζῆλο τῶν πελατῶν τους. Ὁ Ἀμερικανικὸς χριστιανισμὸς δὲν τρέφει καμμιά ἐχθρότητα ἐναντία στὸν πλοῦτο. Ἄν ὁ καλβινισμὸς ἀπὸ ἀντίθεση στὸ λουθηρανισμὸ ἀπ' τίς ἀρχές του ἀκόμα φαίνεται νά προσανατολίζεται μὲ τὴν ἐπίγεια ζωὴ, στὴν Ἀμερικὴ δὲν ἔκανε παρὰ νά μεγαλώσει ἀκόμα πιδὲ πολὺ τὸ χαρακτηῖρα. Στὴν ἀρχὴ ἔλεγαν πῶς πρέπει, εἶναι ἀλήθεια, νά πλουτίσει κανεὶς, μὰ μόνο γιὰ τὴ δόξα τοῦ Θεοῦ, δίχως νάχει τὸ δικαίωμα νά χρεῖ τὰ πλοῦτη του. Ἀπὸ κεί, μιὰ

κι' ἔπρεπε βέβαια κάτι νά κάνει κανεὶς τ' ἀγαθὰ του, γεννήθηκε ἡ τόσο παράδοξη καπιταλιστικὴ ἀντίληψη, πῶς ἡ προσωπικὴ ζωὴ πρέπει νά ὑπηρετεῖ τὸ ἀπρόσωπο κεφάλαιο. Λίγο-λίγο, ἡ θεμελιακὴ πουριτανὴ νότα ἔχασε τὴ δύναμὴ τῆς ὁλοένα καὶ πιδὲ πολὺ ἡ θέληση γιὰ δύναμη, ὁ πόθος γιὰ ἀπόλαυση ἔγιναν κι' ἐδῶ τὸ χαρακτηριστικὸ μοτίβο τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος. Μὰ καὶ σήμερα ἀκόμα ἡ θρησκευτικὴ καταγωγή τῆς θέσης τῶν Ἀμερικανῶν σχετικὰ μὲ τὰ ἐπίγεια ἀγαθὰ ξεχωρίζει καθαρὰ· καὶ σήμερα ἀκόμα ἐξακολουθεῖ νά μένει ἡ ἰδέα πῶς ἡ εὐνοια τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ καλοπέραση συμβαδίζουν· αὐτὸ φαίνεται ἀπ' τὸ ὅτι τὴν καλοπέραση τὴ βλέπουν σὰ μιὰ φυσιολογικὴ κατάσταση. Τὴν καλοπέραση τὴν ἔχουν στὴν Ἀμερικὴ σὲ τόσο λίγη ἐκτίμηση, σ' ὅσην τὴ φτώχεια καὶ τὴν κακομοιριά ἄλλες ομάδες ἀνθρώπων. Δὲν εἶναι ἀλήθεια πῶς ὁ πλοῦτος ἀντιπροσωπεύει γιὰ τὸν ἀνώτερο Ἀμερικανὸ τὸ ὑπέρτατο ἀγαθὸ, μ' ὅλο πού μπορεῖ αὐτὸ νά συμβαίνει σὲ πάρα πολλοὺς ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς· ἀντιπροσωπεύει γι' αὐτὸν τὸ συντελεστὴ τοῦ ὑπέρτατου ἀγαθοῦ, κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ σημαντικὴ διαφορὰ βέβαια. Ὅ,τι καὶ νάσαι κείνο πού νοιώθει λέγοντας ὑπέρτατο ἀγαθὸ — ἡ εὐνοια τοῦ Θεοῦ, ἡ αὐτόνομη προσωπικότητα ἡ ἀπλότητα, ἡ ἐνεργητικότητά καὶ ἡ τόλμη — ἡ καλοπέραση εἶναι γι' αὐτὸν ἡ φυσιολογικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι εὐνοημένος ἀπ' τὸν Θεὸ, κι' αὐτὸ δίνει στὴν ἐπίδιωξη τῶν ἐπίγειων ἀγαθῶν μιὰ πνευματικὴ προοπτικὴ κι' ἕνα νόημα πού τῆς ἀφαιροῦνε κάθε μισητὸ χαρακτηῖρα. Ἔτσι, στὴν Ἀμερικὴ, ὁ φτωχὸς δὲ μισεῖ τὸν πλοῦτο μὰ ἀντίθετα, τὸν θαυμάζει· ἔτσι σ' αὐτὴ τὴ χώρα ἐκεῖνος πού ἔγινε πλοῦτος βρίσκει ὀλότελα φυσικὸ τὸ νά ξεδεύει γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον ποσὰ πού θά τρώμαζαν κάθε Εὐρωπαῖο πού θάταν σὲ θέση νά κάνει τὸ ἴδιο.

Βέβαια εἶναι εὐκόλο νά βρεῖ κανεὶς πειραχτικὰ λόγια γιὰ μιὰν ἀντίληψη τοῦ κόσμου πού βλέπει στὴν ὕλικὴ καὶ ἐπίγεια ἐπιτυχία τὸ μέτρο τῆς θείας χάριτος, μόνο καὶ μόνο γιὰ τὸ δογματικὸ οἰκοδόμημα πού ἔχει γιὰ βάση τῆς αὐτῆ ἡ ἀντίληψη μόλις μπορεῖ νά βαστάξει τὴν πιδὲ ἀδύναμη κριτικῆ ἡ σωματικῆ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ πρῶτα πρῶτα δὲν εἶναι γιὰ τὴν πίστη ἕνα στήριγμα πού νά τὴν προστατεύει ἀπὸ κάθε ἀντίρρηση. Μὰ εἶναι πιδὲ φρόνιμο νά καταλάβουμε πῶς αὐτὴ ἡ καινούρια ἐρημνεῖα πάνω στὸ πρόβλημα τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος εἶναι ἕνα γεγονός σὰν τὴν ἀνακάλυψη τοῦ Κοπέρniku, ἕνα γεγονός μὲ τόσο ἐξαιρετικὴ σημασία πού δὲν μπορεῖ κανεὶς ἀκόμα νά προβλέψει τίς συνέπειες πού θάχει. Τὰ ἰδανικὰ δὲν εἶναι κάτι ἀμετάβλητο, ἕνα δεδομένο προκαθορισμένο πού ὑπάρχει μιὰ γιὰ πάντα. Ὁ ἄνθρωπος τὰ βγάζει μέσα ἀπ' τὰ σπλάχνα του γιὰ νά τὰ φέρει στὸν κόσμον, κι' ἀνάλογα μὲ κείνο πού ἐξιδανι-

κεύει και με τον τρόπο που γυρεύει να το πραγματοποιήσει, το φαινόμενο ξαναανύεται ένα νόημα καινούργιο· ανάλογα με το πώς το παίρνει κανείς το ίδιο πράγμα γίνεται ή έκφραση του πιο ταπεινού και του πιο ευγενικού...

Όσο άπλοϊκές, όσο χονδροκομμένες κι' αν είναι ξεχωριστά οι ιδέες των *Christian Scientists* στις διάφορες αιρέσεις της *New Thought*, σ' αυτούς τους θρησκευτικούς σχηματισμούς αξίζει ή μεγάλη τιμή ότι ενσάρκωσαν οριστικά το πνευματικό ιδανικό μέσα στην επίγεια προσπάθεια κι' αυτό με την άπλουστευμένη εκείνη μορφή που μόνο αυτή μπορεί να επηρεάσει τις μάζες. Αν διδάξει κανείς κατηγορηματικά πως όποιος ανακαλύψει μέσα του το Χριστό κι' αυτό μονάχα γίνεται πλούσιος, γερός και τέλειος άνθρωπος με το νόημα της ζωής αυτής εδώ κάτω, θεωρητικά μπορεί βέβαια να το άμφισβητήσει κανείς αυτό· μα δίχως άλλο οι μάζες επηρεάζονται απ' αυτό στο δρόμο του καλού κι' αυτό τους μαθαίνει ακόμα τη δυνατότητα να συμφιλώσουν την επιδίωξη των αγαθών αυτού του κόσμου και τη λαχτάρα για ένα ιδανικό. Έτσι θα εξηγήσουμε την εξαιρετική επιτυχία που είχαν αυτές οι θεωρίες και με μια λέξη την τόσο ευνοϊκή δράση τους. Ο Νίτσε είχε βασικά τις ίδιες απόψεις με τη *New Thought* κι' οι θεωρίες του είναι φιλοσοφικά άπλοια πιο ικανοποιητικές. Οι πιο πολλές απ' τις καινούργιες αντίληψεις θρησκευτικές ή θρησκευτικά ουδέτερες έχουν κι' αυτές τις ίδιες απόψεις. Μα ή άμερικανική αντίληψη έχει παρά πάνω το μεγάλο προτέρημα πως κράτησε τις παλιέςπίστεις και τους έδωσε μόνο ένα νόημα καινούργιο (αυτό ταιριάζει και στη φιλοσοφία του W. James που προϋποθέτει, ίσως δίχως να το ξέρει, τις βασικές νεοχριστιανικές έννοιες). Ποτέ δεν θα πετύχουν να καταλύσουν μέσα μας το χριστιανισμό· ένας χιλιόχρονος αταξισμός αντιστέκεται σ' αυτό· όλες οι καινούργιες ιδέες θα είναι υποχρεωμένες λιγώτερο ή περισσότερο ξεκάθαρα να ενσαρκωθούν μέσα σε παλιές φόρμες για να μπορέσουν να επιδράσουν πλατιά. Αυτό είναι το μεγάλο κατόρθωμα του J. Calvin, πως βρήκε μια γέφυρα που ενώνει το καινούργιο πνεύμα με τις παλιές ιδέες: να ενσαρκώσει ολόενα και πιο πολύ αυτό το πνεύμα μέσα σ' αυτές τις ιδέες, αυτό προσαποθύνε αδιάκοπα να κάνουν οι μεταγενέστεροι σχηματισμοί. Κι' είναι ξεκάθαρο σήμερα πως ενεργώντας έτσι βρίσκονται πραγματικά στον ίδιο δρόμο. Όχι μονάχα δεν υπάρχουν άνθρωποι πιο χαρούμενοι και πιο άγνοιοι απ' τους ανθρώπους που πλάστηκαν με αυτές τις ιδέες, μα δεν υπάρχουν και πιο ιδεαλιστές απ' αυτούς. Αυτοί περισσότερο είναι προωρισμένοι να δώσουν στην νεαν ζωή την πνευματική υπόσταση που της λείπει τόσο πολύ ακόμα από γενική άποψη.

Σήμερα κιόλας ή Αμερική έχει πάει τόσο μπροστά σ' αυτό

το δρόμο που ή καλοπέραση είναι και μια φυσιολογική κατάσταση. Από αυτό πρακτικά όσο και θεωρητικά φαίνεται να έχει επιτεστεί μια απόλυτη πρόοδος από την άποψη αυτού εδώ κάτω του κόσμου. Αν ή γενική ερώτηση που μας βάζουν είναι αυτή: να βρούμε την ικανοποίηση στην αφθονία ή στη στέρηση, την πρώτη βέβαια πρέπει να προτιμήσουμε.

Αν και αξίζει περισσότερο να μας φτάσουν τα λίγα παρά να βρισκόμαστε εξαρτημένοι από ευνοϊκές περιστάσεις, κι' ακόμα πιο πολύ απ' το να υποφέρουμε από ανικανοποίητες ανάγκες, όπως και να ναι έχει αποδειχτεί σίγουρα πως δεν είναι κάτι καλό για ένα παιδί της γης το να μην έχει ανάγκες, πως κάτι τέτοιο δεν είναι άρετη αν πρόκειται για φυσική διάθεση και πως αν είναι επίκτητη, σπάνια βγαίνει σε καλό. Γιατί όποιος δεν επιθυμεί τίποτα έχει τις πιο πολλές φορές φτωχή ιδιοσυγκρασία, κάθε όργανο ζητάει να λειτουργήσει, κάθε ένστικτο γυρεύει την ευκαιρία να εκδηλωθεί, κ' εκείνος που του φτάνουν τα λίγα θυσιάζει δυνατότητες για αύξηση, Κι' ακόμα χειρότερα. Δεν είναι μόνο πως οι πιο πολλές ικανότητες δεν μπορούν ν' αναπτυχθούν τέλεια μέσα σ' ένα στενό πλαίσιο μα, το κυριότερο, εμποδίζουν ν' αναπτυχθούν οι πιο ευγενικές ικανότητες. Μονάχα στο πεδίο της ικανοποίησης ευδοκίμησε πάντα μια ανθρωπότητα ελεύθερη και σε πλήρη άνθηση. Γιατί; Γιατί τις ανάγκες μιας φύσης, όσο κρατιέται αυτή στη ζωή, δεν μπορούν να τις καταργήσουν ώρισμένες αρχές, γιατί πρέπει να τις ικανοποιήσουμε για να μπορέσει το πνεύμα να κερδίσει τη λευτεριά του. Αν δεν τις ικανοποιήσουμε, θα έχουμε στασιμότητες, άπωθίσεις, αυτοδηλητηριάσεις της ψυχής, κι' όλη ή όμορφα που θα μπορούσε να δημιουργηθεί γίνεται στο τέλος στην πράξη ένα φριχτό έκτρωμα. Έτσι ο άπωθημένος αθλητισμός γεννάει αναπόφευκτα άσεμνες εικόνες και μια προσβολή που την υπομένουμε σιωπηλά, γεννάει δολερές σκέψεις για εκδίκηση. Έτσι ή φτώχεια, όταν την νοιώθουμε να μας βαραίνει οδυνηρά, ανάβει αναπόφευκτα τη ζήλεια, τη δυσάρεσκια, τη μνησικακία. Νά τι καθαγιάζει τον υλισμό της εποχής μας. Έπειδή ακριβώς δε γυρεύουμε συνειδητά παρά μονάχα δρους ζωής πιο ευνοϊκούς για έλους, ανοίγουμε αποτελεσματικά το δρόμο σε μιαν ανώτερη ζωή. Όσο πιο ικανοποιητικοί είναι αυτοί οι έροι ζωής, τόσο πιο πολύ τρέφεται, ετι είναι ευγενικό, τόσο πιο λίγη τροφή βρίσκει, ετι είναι ταπεινό. Ας φανταστούμε μια υλική κατάσταση παγκόσμια όπου ή δυσάρεσκια, ή δυσπιστία και ή μνησικακία θα φαίνονται παράλογες και δε θα μπορούνε να μείνουν για πολύ. ¹ Μ' αυτό το

1) Σύγκρινε την ανάλυση τη σχετική με την καταπληκτική άπουσία ζήλειας, φθόνου, μνησικακίας, στην Νέα Αμερική στο κεφάλαιο «Στέρηση» του βιβλίου μου. «*Η Αμερική ελευθερώνεται*».

νόημα μπορούμε να λογαριάσουμε τή φτώχεια για ένα απόλυτο κακό και τήν επιδίωξη του πλούτου σύμφωνα με τήν αμερικανο-χριστιανική θεωρία να τή λογαριάσουμε για πύλο ευχάριστη στό θεό από τήν παραμονή σε μιὰ δοσιμένη κατάσταση.

Ἡ ἐλάχιστη ἐκανοποιητικὴ κατάσταση τῆς λευκῆς ἀνθρωπότητος σήμερα δὲ γεννιέται ἀπὸ τὸ ὅτι ἔχει ἀνάγκη καὶ ἀκόμα λιγώτερο ἀπ' τὸ ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ τίς ἐκανοποιήσει ὅσο γι' αὐτὸ καμμιά ἀνθρωπότητα δὲν ἔζησε μὲ ὄρους πάνω κάτω τὸ ἴδιο εὐνοϊκούς. Γεννιέται ἀπ' τὸ ὅτι ἡ ἐκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν δὲν εἶναι ἀκόμα κάτι πού γίνεται μόνο του. Μὰ θὰ βγοῦμε σὲ λίγο ἀπ' αὐτὴ τήν ἄθλια μεταβατικὴ κατάσταση. Καὶ θὰ ἴδουτε τότε πῶς τοὺς καρπούς πού ὡς τώρα τοὺς μάζευε μονάχα ὁ ἀρνητῆς τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ τοὺς κόψει καὶ κείνος πού λέει «ναί» στὸν κόσμον. Καὶ πῶς ὅσο λίγο καὶ νὰ νομίζουμε πῶς ἡ εὐτυχία εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἀνθρώπινης προσπάθειας, ἀντιπροσωπεύει τὸ καλλίτερο μέσο γιὰ νὰ φτάσουμε αὐτὸ τὸ σκοπὸ.

ΛΟΥΪΖΑ ΤΟΜΑΝ

ΧΡΟΝΙΚΑ

(ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1945)

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ

Φίλε κ. Μοναχέ,

Στὸ προηγούμενο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ σας δημοσιεύτηκε μιὰ κριτικὴ γιὰ ἓνα μικρὸ βιβλίον μου τὸ «*Ἐμπρός στὴν ἐποχὴ μας*». Γιὰ νὰ μιλήσω καθαρά, τὴν κριτικὴ αὐτὴ θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ὀνομάσω, μὲ ἀπόλυτη γνώση καὶ συνείδηση τῆς βαρύτητας κάθε φράσης μου, διαστρεβλωτικὴ καὶ ἠθικὰ ἄστεγη. Τὰ «ὠραία» ὁμως αὐτὰ ἐπίθετα μαζί μὲ ἄλλα προτιμῶ νὰ τὰ φυλάξω, γιὰτὶ ἀπλοῦστατα, ὑπάρχει ἓνα ἄλλο ἐπίθετο πού τὰ περιέχει ὅλα αὐτὰ καὶ πού μέσα του βρίσκεται ὀλάκαιρος ὁ συμπαθέστατος κατὰ τὰ ἄλλα «κριτικός» κ. Γ. Ἰωαννίδης: Ἡ «κριτικὴ» εἶναι κομμουνιστικὴ. Ὁ ἰδεολόγος, ὁ πιστὸς ἐνὸς θεωρητικοῦ σχήματος καὶ μιᾶς συγκεκριμένης πολιτικῆς κατεύθυνσης ὑπόταξε ὀλοκληρωτικὰ τὸ ἐλεύθερο κριτικὸ πνεῦμα. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση ἓνας κριτικὸς ἢ δηλώνει ὅτι ἀνήκει στὴν Α ἢ Β παράταξη ὀλοκληρωτικὰ καὶ κρίνει κάτω ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο σχῆμα ἓνα βιβλίον, ἢ ἀπλοῦστατα—μιὰ καὶ δὲν τοῦ ἀπομένει πιά οὔτε σπυρὶ πνευματικῆς ἀνεξαρτησίας—σωπαίνει. Ὁ «κριτικὸς» τῶν «Φιλολογικῶν Χρονικῶν» δὲν ἀκολούθησε οὔτε τὸν ἓνα, οὔτε τὸν ἄλλο δρόμον. (Καὶ οἱ δυὸ ἄλλωστε χρειάζονται τόλμη καὶ ἦθος ὄχι τυχαῖα) Ὁ «κριτικὸς» τοῦ ἔγκριτου περιοδικοῦ σας περιορίστηκε νὰ «κρίνει» μόνο τίς πέντε πρώτες σελίδες τοῦ βιβλίου, νὰ σταθεῖ δηλαδὴ στὴν ἐξέταση τῆς ἐθνικῆς ιδέας.

Δὲν θὰ μιλήσω γιὰ τὸ πῶς κρίνει. Ἡ ἴδια «κριτικὴ» του τὸν κρίνει καὶ τὸν τοποθετεῖ. Θὰ μιλήσω ὁμως, γιὰ τὸ καταπληκτικὸ φαινόμενον (καταπληκτικὸ; Ὁχι, ἀπλοῦστατα ἑλληνοκομμουνιστικὸ), τῆς ἀπόλυτης σιωπῆς του γιὰ ὄλον τὸ ἄλλο βιβλίον, παρουσιάζοντας ἔτσι στὸν ἀταγνώστη μιὰ τέλεια διαστρεβλωμένη εἰκόνα του.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ γράφτηκε τὸ 1943 καὶ κυκλοφόρησε ἀπὸ ἓνα κύκλον φίλων καὶ «συντρόφων» σὲ δυὸ μυστικῆς ἐκδόσεις μὲ τὸ ψευδώνυμον Ν. Ν. Ἡ τρίτη αὐτῆς ἐκδοσις ἐκυκλοφόρησε ἀπὸ τοὺς ἴδιους «συντρόφους» καὶ φίλους. Τὸ βιβλίον δὲν περιέχει τίποτα τὸ καινούργιον, οὔτε ἔχει καμμιά ἰδιαίτερη ἀξίωση, οὔτε στάλθηκε σὲ κανένα κριτικὸ ἢ λογοτέχνη.

Εἶναι ἀπλοῦστατα μιὰ «κραυγὴ». Εἶναι ἡ κραυγὴ ἐνὸς νέου ἀνθρώπου πού ἀντικρίζει—μέσα στὸν ἀγῶνα τῆς ἀντιστάσεως—τὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ βιβλίον εἶναι σύντομον καὶ περιεκτικόν, αὐτὸ ἀπαυτοῦσε ἢ ἐποχὴ καὶ εἶναι γραμμένον μὲ πάθος, γιὰτὶ μὲ γνήσιον πάθος

ζούσαν τότε οι αληθινά νέοι άνθρωποι. Σε άλλες εποχές—πολύ κοντινές, χτεσινές ακόμα—οι νέοι «εμφανιζόντουσαν» με λυρικά ποιήματα, με αυτοαναλυτικά διηγήματα με σεξουαλικά μυθιστορήματα ή και με «βαρειές», «ουδέτερες» επιστημονικές μελέτες. Στην άγρια εποχή μας τα πράγματα άλλαξαν...

Στις σελίδες του έξω από την εξέταση του προβλήματος εθνικισμού, εθνισμού, ανθρωπισμού, υπερεθνικής οργάνωσης της Ευρώπης εξετάζονται ακόμα: Η καινούργια μεταπολεμική κοινωνία. Ποιά είναι η μορφή που πρέπει να πάρει. Ταξική συνείδηση. Πνευματική συνείδηση. Γέννηση Κεφαλαιοκρατίας. Ή εξέλιξη. Πώς θα σπάσουμε τα δεσμά της Κεφαλαιοκρατίας; Φασισμός, Δημοκρατία, Κομμουνισμός. Οι ιδέες και οι προσωπικότητες. Η αυριανή σύνθετη Πολιτεία.

Ούτε την πιό φευγαλέα νύξη δεν κάνει ο «κριτικός» του περιοδικού σε όλα αυτά τα περιεχόμενα του βιβλίου. Άς είναι. Φαίνεται πως τα δύο άκρα της πνευματικής και πολιτικής μας ζωής στους αγώνες τους ή θα μεταχειρίζονται τις τόσο «άποτελεσματικές» ριπές του αυτόματου, ή τις συκοφαντικές και τις σκόπιμες παρερμηνείες. Δεν μένει παρά να εξετάσουμε, ποιό είναι το χρέος του αληθινά ελεύθερου πνεύματος. Νομίζω, πως τα «Φιλολογικά Χρονικά» περιοδικό με ζωντάνια και δυναμικότητα θα έχουν τη δύναμη να κάνουν το ταχύτερό μιά αυτοκριτική που θα τα λυτρώσει οριστικά από διάφορες άστοχίες και σχήματα.

Δικό Σας
ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΜΕΤΑΞΑΣ

Η ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ

Ἀθήναι, 20. 11. 1945

*Αγαπητέ κύριε Δικταίε.

Πολύ με συνεκίνησε ή καλοπροαίρετη διάθεση με την οποία είχατε την καλοσύνη να κρίνετε στο πρόσφατο τεύχος των «Φιλολογικών Χρονικών» τις κριτικές μου δοκιμές. Ώς ευχαριστώ θερμότατα.

Μά ακριβώς ή ευμένειά σας μου επιβάλλει να επιστήσω την προσοχή σας σ' ένα μικρό ζήτημα, όπου θα κινδύνευα να φανώ ότι παίρνω έπαινο για κόπους ξένους: Η έκδοση της «Βοσκοπούλας», που δημοσιεύθηκε στο «Τετράδιο» δεν είναι δική μου· δικός μου είναι μόνο ο πρόλογος. Την εργασία που θα έπρεπε να γίνει για φιλολογική έκδοση δεν θα μπορούσα εγώ να την κάνω, αλλά έλπίζω να την κάνει γλήγορα και με μαστοριά ο κ. Μ. Μανούσακας.

Όσο για την τόσο ενδιαφέρουσα προσπάθεια για την αποκατάσταση του κειμένου που μās έχει δώσει ο κ. Α. Ἀλεξίου, σωστά δεν τη μνημονεύουν οι εκδότες του «Τετράδιου», γιατί στηρίχθηκαν αποκλειστικά στην τυπογραφική παράδοση της Βενετίας, χωρίς να χρησιμοποιήσουν καμμιά διόρθωση του κειμένου.

Και πάλι με τις ευχαριστίες μου
πολύ φιλικά

Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Δ. Π. Παπαδίτσα: ΕΝΤΟΣ ΠΑΡΕΝΘΕΣΕΩΣ

Είπε πολύ δύσκολο να μιλήσει κανείς για την ποιητική συλλογή του κ. Παπαδίτσα. Σήμερα με το δρόμο που πήρε ή ποίηση, ο αναγνώστης πρέπει να έχει ιδιότητες medium, για να βρει κάποιαν έπαφή με τον ποιητή. Δέ μιλώ για το συρρεαλισμό. Αυτός έχει αρχή, μέση και τέλος. Δεν είναι το άφηρημένο νόημα που θέλουν να του δώσουν τώρα τελευταία μερικοί. Μιλώ ακριβώς για την εξτρεμιστική ποίηση μιάς φουρνιάς νέων που έχουν παρεξηγήσει τα πάντα. Της φουρνιάς δηλαδή του κ. Παπαδίτσα. Ἐάν ο κ. Παπαδίτσας έπαιρνε για δάσκαλό του έναν Σεφέρη ή έναν Ἐλύτη, αν τους μελετούσε καλά και τους άφομοίωνε μέσα του, ίσως τότες με τον καιρό, κατάφερε να μās παρουσιάσει κάτι ολοκληρωμένο, κάτι συνειδητό. Γιατί αναμφισβήτητα μέσα σ' όλα αυτά που μās δίνει σήμερα, διαφαίνεται κάπως, έστω και άμυδρά, κάποιο έμβρυο ποιητικού ταλέντου, που πνίγεται όμως μέσα στο χάος μιάς βερμπαλιστικής προχειρολογίας. Να π. χ. τρεις στίχοι από το «Ιστορικό» του:

«Ρήγα Φερραίε το γεμάτο ποίηση μουστάκι σου έπρεπε να το κόψεις
για να δείξεις ότι το 1941 οι Γερμανοί θα πάρουν στην Ἀθήνα
το αναψυκτικό τους».

Φανερό ότι ο κ. Παπαδίτσας συγχέει την ποίηση με την παραδοξολογία. Παρανοεί τη φύση του συρρεαλισμού που σκοπός του δεν είναι να εκφράζει με τόσο χαμηλά μέσα τις αγωνίες της εποχής μας, τα πάθη του έσωτερικού και έξωτερικού μας κόσμου, αλλά να μās τα δίνει μέσα στη δυναστεία της λυρικής έκφρασης που βγαίνει μόνο από αληθινά ψυχικά ρεύματα. Ο κ. Παπαδίτσας στέκεται ψυχρός ανάμεσα σε όλα αυτά τα αισθήματα που παραθέτει φαρδιά—πλατιά μέσα στην ποίησή του. Ὡστόσο, ή νεωτερικιστική προσπάθειά του αξίζει κάποια συμπάθεια, γιατί όσο και αν δεν την κινεί ένας βαθύς πόθος δημιουργίας, μιάς νέας ποιητικής έκφρασης, θέλω να πιστεύω ότι δεν όφειλεται και σε μιά έντελως ρηχή επιδίωξη πρωτοτυπίας. Και ίσως και τέτοια που είναι και κρινόμενη πάντοτε σχετικά με την πρόθεση του ποιητή και τις έκφραστικές του δυνατότητες—τις όχι καθαρά ποιητικές—να αποκτούσε κάποιαν όμορφιά, αν ή ουσία της ήταν πιό ποιητική. Ἐτσι όμως καθώς είναι σήμερα, μās διασκεδάει μόνο σαν κάθε παράξενο πρᾶγμα, αλλά δεν μās συγκινεί. Και δεν μās συγκινεί, γιατί ο κ. Παπαδίτσας έχει την ψυχρότητα ενός ταχυδατυλουγού. Στις λίγες καλές του στιγμές, μās ξεγελά με ψεύτικα μέσα. Κι ὕστερα ο Συρανό ντε Μπερζεράκ είχε μεγάλη μύτη. Η παρουσία του, διαγράφεται στην άνοιχτή παλάμη ενός συμβολαιογράφου...

Μελισσάνθης: "ΛΥΡΙΚΗ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΗ"

Με το βιβλίο της αυτό η Μελισσάνθη έκανε ένα πολύ επικίνδυνο πείραμα. Ξεφεύγοντας από τα προηγούμενα καλούπια της, προσπάθησε να υποτάξει μέσα στη θερμή ιδιοσυγκρασία της τὸν ελεύθερο στίχο. Τὸ πείραμά της όμως αυτό στάθηκε ἡ ἀπώλεια τῶν ἑαυτοῦ της. Γιατί τὸ ὕφος της τὸ σφιχτό, τὸ ἀδιάσπαστο, τὸ ἀλίγιστο μπορεί νὰ πει κανείς μέσα στὴν ἀντρικιὰ της θέληση ὅλων τῶν προηγούμενων ποιητικῶν της στιγμῶν, γάνεται, πλαταίνει, ἢ ἐξαμιρίζεται μέσα στὴ «Λυρική ἐξομολόγησή» της. Ἡ τέτοια ποίηση εἶνε ἴσως ἡ δυσκολώτερη ἀπ' ὅλες κι' ἄς φαίνεται στὰ μάτια μερικῶν σὰν τὸ πιὸ εὐκόλο στιχουργικὸ ὄργανο γιὰ μιὰ ποιητικὴ ἔκφραση. Ὅλ' αὐτὰ βέβαια τὰ γνωρίζει ἡ κ. Μελισσάνθη. Ὁ κόσμος τῆς φαντασίας της, τῆς σκέψης της, τῶν αἰσθημάτων της καὶ τῆς πείρας της, εἶνε τόσο μεγάλος, πού ζήτησε νὰ ἐκφραστεῖ καὶ νὰ φανερωθεῖ ἔξω κι' ἀπάνω ἀπὸ τὰ συμβατικά στιχουργικὰ ἐμπόδια καὶ τίς τόσες κοινότυπες στιχουργικὲς ἀπαιτήσεις. Ὅμως ἡ προσπάθειά της νὰ ἐκφραστεῖ σ' αὐτὸ τὸ πλάνο στάθηκε ἐμπόδιο στὴ θρησκευτικὴ ὁμορφιά πού πήγαινε νὰ δώσει στὸ ἔργο της. Ἡ Μελισσάνθη ἔγραψε παρακινήμενη ἀπὸ ἕνα ἐσωτερικὸ ὄνειρο, αὐτὸ τὸ ἴδιο ὄνειρο πού τὴν ἔκανε τώρα νὰ ξεδιπλώσει τὴ γυναικεία της τρυφερότητα σ' ἕναν κόσμο ἐντελῶς ἀπρόσιτο σὲ μᾶς τοὺς κοινούς, πού μόνο ἕνα παρόμοιο πάθος θὰ μπορούσε νὰ μᾶς ὀδηγήσει ὡς τὰ προπύλαιά του. Τὸ ψυχικὸ αὐτὸ ὕλικὸ πού εἶνε ποικίλο, δείχνει τίς δυνατότητες τῆς εὐαισθησίας τῆς ποιήτριας. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ὕλικὸ ἀποτελεῖ μόνο τὴν προϋπόθεση τῆς ποίησης. Δὲν εἶνε ἀρκετὸ γιὰ νὰ κατεβεῖ ὡς τὴ μυστηριώδη χώρα τῆς ψυχῆς μας. Χρειάζεται μιὰ υποβλητικότητα μεγαλύτερη γιὰ νὰ κυριαρχήσει πάνω μας ἢ ξένη διάθεση. Ἐνας καινούργιος τόνος πού θὰ μᾶς ξεγελάσει καὶ θὰ μᾶς παρασύρει. Ἡ ποιητικὴ της αὐταπάτη πρέπει νὰ λείπει ἀπὸ τὴ μέση. Σήμερα δὲν μπορούν νὰ ὑπάρξουν ποιητὲς παρὰ ὅταν θελήσουν νὰ πληρώσουν τὴν ποίηση μὲ τὴν παρουσία τους μέσα στὴν ἴδια τὴν ἐποχὴ. Ξέρουμε ὅτι κάθε ζωντανὸς ὀργανισμὸς ἐπηρεάζεται ἀπὸ τίς αἰτίες πού συντελοῦνε στὴ γένεση καὶ στὴ συντήρησή του καὶ διαμορφώνεται σύμφωνα μὲ τίς συνθήκες πού τὸν περιβάλλουν. Τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ, καθένα ἀνάλογα μὲ τίς δυναμικότητες πού παίρνουν κληρονομικὰ καὶ ἀνάλογα μὲ τὴ φύση πού τὰ περιστοιχίζει, ἔχουνε χαρακτηριστὲς ποικίλους, πολυσύνθετους καὶ ὅλα ξεχωρίζουν αἰσθητὰ ἀναμεταξύ τους. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄνθρωποι. Τὸ ἴδιο καὶ τὰ ἔργα κι' ὅλες οἱ ζωικὲς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου. Κι' ἡ τέχνη λοιπόν, ἕνας ζωντανὸς ὀργανισμὸς, δὲν μένει παντοῦ καὶ πάντα ἡ ἴδια μὰ ἀλλάζει σὲς διάφορες ἐποχὲς καὶ στοὺς διάφορους λαοὺς καὶ τόπους. Στὴν τέχνη ὅμως τῆς Μελισσάνθης δὲν ἔγινε ἡ παραμικρὴ ἀλλαγὴ πού νὰ εἶνε κάπως σύμφωνη μὲ τὴν ἐποχὴ μας. Ἀραγε δὲν ἔνωσε τὸν παλμὸ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς; Δὲν γονάτισε παρακλητικὰ μπόρος στὸν ὑπέρτατο πόνο τῆς σημερινῆς πανανθρώπινης ὀδύνης; Δὲν τὸ πιστεύω. Μήπως ὅμως πρέπει νὰ ξαναποῦμε, αὐτὸ πού εἶπε πολὺ σοστὰ πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν εἰκοσι χρόνια ὁ Samuel Coleridge: Ἡ Μοῦσα γιὰ τίς γυναικὲς ποιήτριες ἔπρεπε νὰ εἶνε ἄντρας. Γιατί τότες θὰ τὸν εἶχανε κάτω ἀπὸ τὸ πάλπωμά τους σὰν ἐρωμένο ἢ σὰ νόμιμο σύζυγο. Κι' ὅπως εἶνε φυσικὸ, τὸ ζῶον αὐτὸ (ὁ ἄντρας) θὰ τοὺς ἔκανε ὅλα τους τὰ καπρίτσια...

Γ. Θέμελη: "ΓΥΜΝΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ"

Ἀντίθετα ἀπὸ τὴ Μελισσάνθη, ὁ κ. Θέμελης παρατώντας στὴν ἄκρη τὸν κλασσικὸ στίχο πού μᾶς εἶχε ὡς τώρα συνηθίσει (ἰδιαίτερα τῆς ὁμοιοκαταληξίας) βρῆκε τὸ σωστὸ του δρόμο. Μὲ τὰ τραγούδια του αὐτὰ, μᾶς παρουσιάζεται φρεσκαρισμένος, νέος μπορεί νὰ πει κανείς, μ' ὅλες ἐκεῖνες τίς δυνάμεις πού χρειάζονται γιὰ νὰ σηκώσει κανείς στὶς πλάτες του τὸ βαρὺ φορτίο τῆς ποίησης. Ὁ κ. Θέμελης πέρασε ἀπ' ὅλους τοὺς δαιδαλώδεις δρόμους της, τὴν παρακολούθησε βῆμα πρὸς βῆμα, σὰν τὸν πεισματάρη ἐραστή, ὡς πού κατάφερε νὰ τὴν πάρει στὰ χέρια του. Ἄν διαβάζαμε τοὺς στίχους αὐτοὺς χωριστὰ, ἴσως νὰ μὴ μᾶς ἔκαναν καὶ τόση ἐντύπωση. Ἐτσι ὅμως πού μᾶς δίνονται μέσα στὸ «Γυμνὸ παράθυρο» τοὺς χαίρεσαι, σὰν ἕνα πρῶτο μήνυμα ἀνοιξῆς πίσω ἀπὸ χειμωνιάτικα σύννεφα.

«Τὰ μαλλιά μου ἦταν μιὰ φορὰ γεμάτα ἥλιο
Φωνὲς τῆς θάλασσας
Κανένας ἦσκιος μὲς' στὴ νύχτα». (Σημάδια)

Ὁ Henri Bataille ἔλεγε: «Δὲν ὑπάρχει παρὰ ἕνα μόνο δράμα: τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, τὸ γέραςμα». Τὸ δράμα αὐτὸ ἐκφράζει στοὺς παραπάνω στίχους ὁ κ. Θέμελης. Τὸ ἐκφράζει μέσα ἀπὸ τὴν ψυχικὴ του φυγὴ πρὸς τὰ πίσω, μ' ὅλη τὴ μυστικὴ ἀναπόληση μιᾶς χαμένης νεότητος. Ζεῖ κι' ἀναπνέει στὴν ἀτμόσφαιρα τῶν εἰκοσὶ του χρόνων. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ φυγὴ του δὲν γίνεται ἀφορμὴ πώσης, ἀφορμὴ ψυχικῆς ἀποσύνθεσης, παρακμῆς, ἀπαισιοδοξίας. Ὁ ποιητὴς ὀρθώνεται ἐφηβὸς δισκοβόλος. Ὅμως ὅτι ἀληθινὸ βρισκω στὸν κ. Θέμελη, εἶνε ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἀποφεύγει καὶ πνίγει τὸ λυρικὸ ξέσπασμα, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μᾶς δείξει τὴν ὑπερρεαλιστικὴ του διάθεση πού βγαίνει κυρίαρχη καὶ δυνατὴ μέσα ἀπὸ τὰ ρεύματα τῆς ἐποχῆς μας. Πέρα ἀπ' αὐτὸ ὁ ποιητὴς σοῦ δίνει τὴν ἐντύπωση, πῶς δὲν μπόρεσε ἀκόμα ν' ἀφομοιώσει ὀλίγετα τὰ ἑτερόκλητα στοιχεῖα σὲ μιὰ καινούργια οὐσία. Δηλαδή, ἂν ὀρισμένον στίχοι τοῦ βιβλίου του εἶνε ἐπιτυχεῖς, τὰ ποιήματα στὸ σύνολό τους ἔρχονται ἀπὸ μιὰ πορεία λίγο βασανισμένη, λίγο ἀπροσοίμαστη καὶ χωρὶς τὴν τελικὴ ἀνόρθωση τῶν ποιητικῶν στιγμῶν πού ζηταίει ἡ περίπτωση. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ὁ κ. Θέμελης δὲν μπόρεσε νὰ φτάσει στὸ σκοπὸ του. Ὅχι. Ξεπέρασε μάλιστα τὸν ἑαυτὸ του κι' ἀναρριχῆθηκε στὸ μεγάλο δέντρο τῆς λευτεριάς, σπάζοντας τίς ἀλυσίδες τῆς παράδοσης, πού τόσο σφιχτὰ τὸν κρατοῦσαν δεμένο. Κι' αὐτὸ εἶνε τὸ σπουδαιότερο. Ἐτσι ἀπὸ τὸν ποιητὴ πού ἔγραψε τὸ «Γυμνὸ παράθυρο» πρέπει νὰ περιμένουμε πολὺ σύντομα νὰ μᾶς δώσει σὲ μιὰ νέα του συλλογὴ τὴ βαθιὰ συγκινημένη ἔκφραση τῶν ὄσων ἔμεις οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι αἰστανόμαστε σκοτεινά, ἀσάφιστα καὶ ἀκαθόριστα νὰ σαλεύουνε μέσα μας καὶ δὲν μπορούμε νὰ τὰ ἐκφράσουμε. Γιατί ἂν δὲν ἔχουμε τὸ ποιητικὸ χάρισμα, ἔχουμε τὴν ὑπομονὴ μιᾶς ὀραίας ἀναμονῆς πού ὀπωσδήποτε θάρθει.

Ἄχιλ. Βῆτα: "ΣΟΝΕΤΤΑ"

Ὁ κ. Βῆτας εἶναι ποιητὴς φαινόμενο. Διαβάζοντάς τον κανείς, θαρρεῖς ὅτι ἀκούει τὴ Μοῦσα τῆς ἐπιτανησιακῆς πλειάδας νὰ ξαναφτάνει στὴν ἐποχὴ μας μέσα ἀπὸ τὸ δαίδαλο τῶν παρακμασμένων της χρόνων. Καὶ λέω «φαινόμενο» γιὰτί εἶναι ὁ μοναδικὸς ποιητὴς πού στέκεται

πιστός ακόμα σὲ μιὰ θρησκεία πὺν ἔσβυσε μὲ τὴ γενιά τοῦ 1900 τόσα. Ὁ κ. Βήτας ἀκολουθεῖ τ' ἀχνάρια τοῦ Μαβίλη, πὺν ὅπως γράφει καὶ ὁ ἴδιος στὸν πρόλογό του, στάθηκε ὁ πρῶτος τὸν δάσκαλος καὶ γιατί ἀκόμα στίς «δυσκολίες τῆς τέχνης του—τοῦ σονέττου δηλαδή—ϊκανοποιοῦσε τὴν προσπάθειά του γι' ἀναζήτησι κα' ὕστερα γιατί καταλάβαινε καὶ πίστευε τοῦτο: Πῶς τὴν ἔκφραση τοῦ συναισθηματος καὶ τῆς σκέψης, πὺν ἀρρυθμία ξεχειλίζουν ἀπ' τὶς ἐσωτερικὲς ζυμώσεις, ὁ ποιητὴς γιὰ νάναί τέτοιος κα' ὄχι, τὸ λιγότερο, πεζογράφος, πρέπει νὰ τὴν ὑποτάξει σ' ὀρισμένους τεχνικὸς κανόνες, βασικὸς καὶ ἀμετάβλητους». Δὲν ξέρω ἀπὸ πὺν ἀπόχτησε τοῦτη τὴ λίγο μερδεμένη γνώμη ὁ κ. Βήτας, πὺν τὴν ἔκφραζει σάν κατὶ τὸ ἀπόλυτο. Σήμερα ἔχουμε ποιητὲς πὺν γράφουνε μὲ τὸν πὺν ὑπερρεαλιστικὸ τρόπο κα' ὁμως στέκονται ποιητὲς γνήσιοι, δλοκληρωμένοι, ἀπολογητὲς τῆς σύγχρονης ζωῆς πὺν κυλάει μέσα μας κα' ἔξω μὲ ρυθμὸ μηχανῆς. Θυμάμαι ὅταν μοῦ τὰ πρωτοδιάβασε τὰ περισσότερα σονέττα του—σὲ κάποιον σκληρὸ καταφύγιο τοῦ ἀγῶνα στὴ μαύρη ἐποχὴ τῆς σκλαβιάς—τοῦ εἶχα πὺν ὅτι «ὄχι» αὐτὰ εἶναι πράγματα ξεπερασμένα, πὺν δὲν στέκονται. Ἦταν πρὶν λίγες μέρες μᾶς «ταμπήσουν» οἱ Γερμανοί.

«Τοῦ ἀνθρώπινου τοῦ μίσους, ἔξω, ἡ πόρα
λυσομανάει... κα' ὡς τὸν ἀγέρα σκίζου
ἀδελφοχτόνα βόλια, ἡ ὄρες τρίζου
κα' ἡ μέρα ἀντιπερνάει σάν νεκροφόρα» (Καίιν)

Ἐσὶν, τὰ «Σονέττα» τοῦ κ. Βήτα δὲν εἶναι τὸ ἔργο μᾶς ἀφέλειας ἢ ἀνυποψίας. Εἶναι βγαλμένα μέσα ἀπ' τὴ φλόγα μᾶς θερμῆς ἰδιοσυγκρασίας, πὺν ὁμως θὰ ἦταν ἀκόμα πὺν δυνατὴ ἂν ὁ ποιητὴς τοὺς ἔπαιρνε συνείδηση τῆς ἐποχῆς μας. Γιατὶ ὅσο κα' ἂν μᾶς τὰ δίνει μέσα σὲ μιὰν ἀδρῆ ἔκφραση, ὅσο κα' ἂν ὑπάρχει στὴν οὐσία τοὺς ἢ πληγωμένη κραυγὴ ἐνὸς ἀνθρώπου πὺν πάσχει ἐσωτερικά, τὸ ρομαντικὸ στοιχεῖο εἶναι πολὺ δολερὸ στὸν καιρὸ μας. Μέσα στὴ φύση του τὴν ἴδια, ὑπάρχει κατὶ τὸ ριζικὰ ἀσυμβίβαστο μὲ τὴ σημερινὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ρομαντισμὸς εἶναι καρπὸς γιὰ μιὰ στρατιὰ διανοουμένων πολεμιστῶν τοῦ τύπου Δροσίνη, Σκίπη ἢ τοῦ Ἀργυρόπουλου. Ὁ κ. Βήτας εἶναι φίλος μου. Γι' αὐτὸ ἔχω κάποιον μικρὸ δικαίωμα νὰ τοῦ πῶ νὰ κατέβει ἀπὸ τὰ σύννεφα πὺν ταξιδεύει. Ἦ ἐποχὴ μας ἔχει τὴν πνευματικὴ ἀνάγκη μᾶς λεύτερης διανόησης. Πρέπει νὰ λείψουν τ' ἀστικά καλοῦπια κα' οἱ φόρμες τῆς πεσιμιστικῆς νοοτροπίας. Ὁ καιρὸς εἶναι λίαν... «νεφελοῦδης».

Θανάση Φωτιάδης: «ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ»

Ὁ μεγάλος ὀμαδικὸς ποιητὴς τῆς ἑλληνικῆς γῆς εἶναι ὁ ἑλληνικὸς λαός. Ὁ λαὸς αὐτὸς πὺν ἀντιστάθηκε τέσσερα χρόνια στὴ βία τοῦ κατακτητῆ καὶ τοῦ ἔθνοπροδοτῆ μασκοφόρου. Ὁ πόλεμος τῆς Ἀρβαντιᾶς, ἡ ἀντίστασις κα' ἡ Δεκεμβριανὴ ἐπανάστασις, ἀναγλυφικὰ ξαναζωντάνεψαν τὸ λαϊκὸ τραγουδιστὴ, ὅπως καὶ τότες—τὸν καιρὸ τῆς Ἐπανάστασις τοῦ 21—πὺν ἔξυμνοῦσε τ' ἀρματολίκια καὶ τὶς κλεφτουργιές. Ὁ τρόπος ὁμοῦ πὺν γίνεται σήμερα αὐτὴ ἢ ἐξύμνησι δὲν εἶναι οὔτε ἢ ἀφαίρεσι οὔτε ἢ θῆωρησι: Ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἐμψυχώνει τὶς μάζες πὺν τραγουδεῖ μ' ἕναν ἀνθρώπινον ψυχισμό, μὲ μιὰ δυνατὴ καρτερία:

«Στενέψανε τὰ σύνορα, τὰ σπίτια μας, τ' ἀλώνια,
στερέψανε τὰ μάτια μας νὰ κατεροῦνε χάρη . . .»

Ἦ λαϊκὴ ποίησι δὲν πεθαίνει, γιατί δὲν πεθαίνει τὸ ὀμαδικὸ

πνεῦμα πὺν συναρμολογεῖ τὸν ἐσωτερικὸ καὶ ἐξωτερικὸ κόσμον. Γιὰ νὰ τὸν παραστήσει γυρθεῖ νὰ βρεῖ σὲ κάθε ἀνταρσιασμένη ἐποχὴ (σκλαβιά, πείνα, συμφορὰ) τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο πὺν θὰ τοῦ δώσει ἀφορμὴ νὰ ξεσπάσει. Ὁ κ. Φωτιάδης, μορφωμένος ποιητικὰ καὶ μπασμένος στὸ νόημα τῆς τέχνης, μᾶς ἔδωσε μιὰ σειρά τραγούδια, μὲ τὸν πὺν ὁμορφὸ καὶ συγκινημένον τρόπο. Μέσα του ὑπάρχει τὸ λαϊκὸ στοιχεῖο, χωρὶς νὰ εἶναι λαϊκὸς ποιητὴς. Ἀντίθετα εἶναι ποιητὴς μὲ ὄλη τὴ σημασία τῆς λέξεως. Ξέρει νὰ συνθέτει τὴ φράση τοῦ ἐλεύθερου στίχου, νὰ τὴ βάσει ἐκεῖ πὺν πρέπει, γιὰ νὰ ξυπνήσει μέσα μας τὸ αἶσθημα τῆς πικρίας τοῦ πόνου, τῆς ὀδύνης. Ὁ ἀνθρώπος τῆς ἐποχῆς μας, ὅσο κα' ἂν βρίσκεται στριμωγμένος μέσα στὸ συγκεκριμένο, εἶναι ἱκανὸς νὰ λύσει τραγουδώντας τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς. Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας τὴν ποίησι τὴν ἀναζητεῖ μέσα κα' ἔξω ἀπὸ τὸν ἀνθρώπον, ἔστω καὶ σὲ μορφῆ ἀντίθεσης ἢ ἀντίδρασις. Καὶ στὸ κέντρο τοῦ τραγουδιοῦ τὸν ἔστησε τὸ δικὸ του ἀνθρωπισμὸ, ἀνήσυχον ἀπ' τὸν πόθο τοῦ νὰ βρεῖ τὴν εἰρήνευσι στὴ θυματουργικὴ ἀπελευθέρωσή του. Ὁ κ. Φωτιάδης πῆρε μέρος στὴν ἀντίστασι. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία γι' αὐτό. Θὰ πολέμησε μὲ μάνλιχρον ἢ μὲ πετρόβολον. Δὲν ἔχει σημασία. Ἐσὶν ὅσο πολέμησε. Κι' αὐτὸ ἔχει τὴν ἀξία του. Σ' ὄλο τοῦτο τὸ διάστημα ἀποταμίευσε μέσα του ἀπανωτὰ τὰ γεγονότα: Περιπέτειες καὶ σκοτωμούς, πείνες καὶ μπλόκα. Σήμερα, ὕστερα ἀπὸ ἕνα χρόνον ἐσωτερικῆς ἐργασίας τὰ ξαναβγάζει στὸ φῶς, μέσα ἀπὸ μιὰ πικρὴ νοσταλγία στὸ πλάνο τῶν στίχων του. Ἄς μὴν ἐξετάσουμε τὴν ἀναμφισβήτητη ἀλλοιωσι ἀξία τοὺς. Γιατὶ μιὰ εἶναι ἢ ἀλήθεια: Ὅτι κα' ὁ πὺν ἀπαρηγόρητος κριτικὸς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ παραδεχτεῖ πὺν στὴν Ἑλλάδα ἢ ἀντίστασις ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ἀφάνεια ἕνα σωρὸ γνήσιους ποιητὲς. Κι' ἕνας ἀπ' αὐτοὺς εἶναι καὶ ὁ κ. Φωτιάδης.

Κλείτου Κύρου: «ΝΕΟΙ ΑΓΓΛΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ»,

Μιὰ μετάφρασι εἶναι μιὰ καινούργια δημιουργία. Μιὰ δημιουργία πὺν ἀπ' τὸ ὕλικο ἐνὸς ἄλλου πρέπει νὰ φτιάξει ὅτι ἐφτίαξε καὶ κείνος, νὰ δώσεισὶ δηλαδή τὴ μορφὴ τοῦ ξένου τραγουδιοῦ, τὴν ἰδέα του, τὸ αἶσθημά του, μέσα στοὺς δικούς σου στίχους. Πολλὲς φορὲς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ μεταφέρεις στὴ γλῶσσα σου κατὶ πὺν διάβασες, ὅσο καλὰ κα' ἂν ξέρεις τὴ γλῶσσα πὺν εἶναι γραμμένο κα' ὅσο κα' ἂν μπορεῖς ν' ἀπολαύσεις στὸ πρωτότυπον καὶ τὶς κρυφότερες χάρες του. Ὁ δόχτωρ Darvieux δίνει μιὰ πολὺ παράξενη καὶ μεταφυσικὴ ἐξήγησι πάνω σὲ τοῦτο: «Υπάρχει, λέγει, στὸ μεταφραστικὸ κάποιος ἀταβισμὸς σὲ κάποιον ὑπολανθάνουσα μορφῆ, πὺν ἑσφαλτικὰ κυριαρχεῖ πάνω του στὸ ἀντίκρουσμα ἐνὸς κειμένου (ἄρθρου, ποιήματος, πεζοῦ κ.λ.π.) πὺν τὸν ἐνδιάφερε νὰ τὸ μεταφέρει στὴ γλῶσσα του. Κάποιος μακρονὸς πρόγονός του τὰ σκέφτηκε ὄλα τοῦτα δὲν μπόρεσε νὰ τὰ γράψει ὁ ἴδιος κα' ἢ ἐπιθυμία του αὐτὴ μεταδόθηκε ἀπὸ φλέβα σὲ φλέβα σὲ κείνον. Ἀντιμερῶντας λοιπὸν σὲ μιὰ ξένη γλῶσσα αὐτὸ τὸ ἴδιον πρᾶγμα πῶχε πεθυμίσει κάποτε νὰ γράψει, κάθησε καὶ τὸ μετάφρασε γιὰ νὰ τὸ χαρεῖ σάν κατὶ ἀποκλειστικὰ δικὸ του». ¹ Μπορεῖ νὰ εἶναι κα' ἔτσι. Τὸ γεγονὸς ὁμοῦ εἶναι ὅτι ὁ Κύρου, ἀταβιστικὰ ἢ ὄχι, κατάφερε νὰ μεταφράσει μὲ πολὺ μαεστρία δεκαεῖς τραγούδια Ἑγγλέζων ποιητῶν, πὺν ὁμοῦ δὲν εἶναι καθόλου «νέοι» κα' οὔτε νέοι γιὰ τὴν Ἑλλάδα (τὰ περισσότερα εἶναι μεταφρασμένα στὴ «Ν. Ἐστία» πολὺ παλιά, στὸν «Πυρσὸ» κ. α.) καὶ σχεδὸν καθόλου Ἑγγλέζοι—ἂν ἐξαίρε-

1 «La psychologie d'un traducteur» Paris 1930.

σουμε ένα, δυό—άλλά... Έβραίοι που πολιτογραφηθήκανε μαζί με τόν Αμερικάνο ποιητή Alan Seeger, στα βιβλία ιθαγένειας της έγγλεξικής ποιήσης. Ή έκλογή που έκανε ο κ. Κύρου, ανάμεσα από τόσα τραγούδια τους ήτανε έξυπνη, γιατί οι περισσότεροι από δαύτους είναι ποιητές δεύτερης μάλλον κατηγορίας, που γράψανε ανάμεσα στα πολλά τους φτηνά και μερικά εξαιρετικής ποιότητας. Τό «Έχω ένα ραντεβού με τό θάνατο», «Στούς κάμπους της Φλάντρας», ή «Υποχώρηση» και όλα σχεδόν τά υπόλοιπα της μεταφραστικής του συλλογής είναι εμπνευσμένα από τούς προηγούμενους μεγάλους πόλεμους, που έχουν σήμερα τήν επικαιρότητά τους στη γενιά μας, που πέρασε πάνω στα ίδια σκληρά άγνάρια της φωτιάς και του σίδερου. Έχω υπ' όψει μου όλα σχεδόν τά πρωτότυπα. Ο κ. Κύρου έκανε μερικές άβαρίες—ιδιαίτερα στην έντελώς έλευθερη απόδοσή τους—χωρίς όμως να χάσουν τίποτε απ' αυτό. Αντίθετα, μπορεί να πει κανείς, ότι ο μεταφραστής ξεπέρασε κατά πολύ τούς ξένους ποιητές. Ίσως βέβαια κι' αυτό να μὴν είναι και τόσο δικιο για τούς μεταφραζόμενους. Όμως έτσι είναι. Ο κ. Κύρου ποιητής καθαρόαιμος, ξαναδημιούργησε πάνω σέ πρότυπα άλλων: Ασφαλώς κανείς άλλος δέν ήτανε πιο κατάλληλος απ' αυτόν για να αίστανθει και ν' αποδώσει στη γλώσσα μας τόσο άριστοτεχνικά τούς στίχους ενός Siegfried Sasson ή ενός Wilfred Owen. Πρέπει να τούς αγάπησε πολύ. Και ή αγάπη του αυτή είναι που του επέτρεψε όχι μόνο να τούς πλησιάσει με γνώση, αλλά και ν' αποσπάσει απ' αυτούς όλα τά μυστικά τους κλειδιά, να μάς φέρει μπροστά στην όμορφιά τους, να τούς νιώσουμε λυτούς και άπερίτους μέσα στο ξαναβάφτισμα της μεταφραστικής του δουλειάς. Τί ώραίοι που είναι οι στίχοι του John Masefield και πόσο ταιριάζουν αυτή τη στιγμή. Τους δίνω σέ μια πρόχειρη μετάφραση:

«Εσύ που σίδερα λυγίζεις, άνθρωπους και μηχανές
γλώσσα μητρική μου, γλώσσα του ξένου, παγκόσμια γλώσσα,
που όταν μπει κανείς στο νόημά σου, διάπλατα άνοίγεις τις
[πόρτες του νου...»

Ο κ. Κύρου μπήκε άκριβώς σ' αυτό τó νόημα της έγγλεξικής γλώσσας με τó ποιητικό του αίστημα, γι' αυτό μάς έδωσε με τó παραπάνω έκλεχτες μεταφράσεις

ΓΙΑΝΝΗΣ Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

ΤΟ ΜΟΥΣΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ (1)

Τό έξωλογικό στοιχείο της μουσικής έπαιξε και εξακολουθεί να παίζει, μπορούμε να πούμε, άποφασιστικό ρόλο στη μελέτη της. Ή τοποθέτηση και γενικότερα ή μελέτη ενός ποιητή π.χ. δέν είναι δυνατό να γίνει πιά, άν δέ μελετήσουμε τά φιλοσοφικά και ιδεολογικά ρεύματα της εποχής του που με τή σειρά τους κι' αυτά δέν είναι άσχετα με τή συγκεκριμένη κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της εποχής. Ακόμα ο συσχετισμός ανάμεσα σέ συγγενικούς τομείς της τέχνης ή ανάμεσα στους ίδιους τούς δημιουργούς της φωτίζει κι' ολοκληρώνει τή μελέτη μας. Έτσι ή μελέτη της Θείας Κομωδίας του Δάντη π.χ. ή τών διαφόρων λογοτεχνικών σχολών στη μεταεπαναστατική Ρωσία με τά έργα τους—για να πάρουμε δυό εκ διαμέτρου αντίθετα παραδείγματα—θά ήταν έλλειπής άν και στις δυό περιπτώσεις άδιαφορούσαμε για τó κοινωνικό περίγυρο που τόσο διαφορετικό—στα δυό μας παραδείγματα—έχει κι' ανάλογα άποτελέσματα.

Στην πρώτη όλο τó έργο έχει τή σφραγίδα της έντονης θρησκευτικής ζωής του 14ου αιώνα που ή επίδρασή της είναι άποφασιστική και στο περιεχόμενο μά και στα έκφραστικά του μέσα, ενώ στη δεύτερη περίπτωση τó ομαδικό πνεύμα, ή ομαδική σκέψη—άπόρροια του καινούριου τρόπου ζωής, του σοσιαλιστικού—διαμορφώνει καινούρια προβλήματα σ' όλους τούς τομείς της τέχνης, κυρίως απ' τó 1923 κι' έπειτα, με τέτοια έργα που τόσες συζητήσεις ως τά σήμερα προκάλεσαν με τó νέο τους πνεύμα τόσο στο περιεχόμενο όσο και στα μέσα τους.

Τό στοιχείο όμως του λόγου που τόσο εύκολύνει τή μελέτη μας—ποίηση, πεζό, θέατρο κλπ.—λείπει απ' τή μουσική—συμφωνική, μουσική δωματίου, κοντσέρτο κλπ.—και στη θέση του έχουμε τά έξωλογικά στοιχεία του ήχου που απ' τή φύση τους όχι μόνο δυσκολεύουν τή μελέτη μας μά δίνουν και τó «δικαίωμα» να δούν τó φώς μελέτες, πραγματείες, δοκίμια κλπ. κάτω απ' τήν πιο μεταφυσική ιδεαλιστική μέθοδο.

Ο έκδοτικός όργασμός που άρχισε απ' τόν καιρό της κατοχής, για πρώτη φορά έσπρωξε τούς έκδότες μας και στόν τομέα της μουσικής. Για πρώτη φορά έχουμε μεταφράσεις καλές σέ φροντισμένες έκδόσεις που είναι πραγματική προσφορά γενικά στα Έλληνικά γράμματα—στόν τομέα της τέχνης—μά και ειδικότερα στους μελετητές της μουσικής.

Ακριβώς όμως για τó λόγο ότι για πρώτη φορά οι έκδότες μας καταπίστηκαν σοβαρά και με μεταφράσεις βιβλίων σχετικά με τή μουσική, θά πρέπει να προσέξουν τούτο: Στην ευρωπαϊκή βιβλιογραφία

(1) Κατάληγο στόν τίτλο «Τό Μουσικό βιβλίο» γιατί αλλοιώτικα θά έπρεπε να δώσουμε περιφραστικά τόν τίτλο, ακόμα και γιατί υπάρχει τó ανάλογο του σ' άλλους τομείς, όπως τó λογοτεχνικό βιβλίο, τó επιστημονικό βιβλίο κλπ. Έτσι και ή λέξη «μουσικό» δέν έρχεται σάν επίθετο στο βιβλίο, μά όλο μαζί στέκει σάν ουσιαστικό. Αηλ. Τό βιβλίο που άσχολείται με μουσικά θέματα.

Ιδιαίτερα για τη γερμανική μουσική του 18ου αιώνα υπάρχουν δεκάδες έργα για κάθε μουσικό. Αναλύθηκαν και μελετήθηκαν από κάθε πλευρά. Όμως ο καιρός που πέρασε και τα συμπεράσματα που βγήκαν στάθηκαν μεγάλο μάθημα. Πόσα απ' όλα αυτά τα έργα έμειναν ή άκομα περισσότερο πόσα απ' αυτά προωθούν τη μελέτη της μουσικής και γενικότερα της τέχνης. Πολύ λίγα, πάρα πολύ λίγα. Κι' η δυσκολία για μās βρίσκεται σ' αυτό ακριβώς το σημείο. Ποιά βιβλία απ' όλ' αυτά θα μπορούσαν να μεταφραστούν. Μπροστά μου έχω τέσσερα βιβλία, δύο έκδοτων. Το βίο του Μπετόβεν του Ρ. Ρολλάν, τη ζωή Σοπέν του Πουρταλές, (έκδόσεις του «Γκαρου»), τον Φράντς Λιστ του Καλβοκορέσι και τον Φ. Σοϋμπερ του Λαντορνύ (έκδόσεις του Γκοβόστη). Μεταφραστής είναι ο κ. Δετζώρτζης και η κ. Σ. Σπανούδη για τα δυο πρώτα, οι κ. Γ. Αστεριάδης και Γ. Πράτσινας για τα δεύτερα. Μια προσεγγμένη γλώσσα και στις τέσσερις μεταφράσεις αποδίδουν πιστά το πρωτότυπο μ' ένα λογοτεχνικό στυλ που το κείμενο τ' ζητεί.

Όμως από αυτά μόνο τα δυο μπορούμε να πούμε ότι είναι μια συμβολή στη μελέτη της μουσικής. Ο Βίος του Μπετόβεν του Ρ. Ρολλάν και ο Λιστ του Καλβοκορέσι.

Ο Σοϋμπερτ του Λαντορνύ όπως και η Ζωή του Σοπέν του Πουρταλές είναι μια σχολαστική εξιστόρηση της ζωής των δυο μουσικών σχολαστική σε λεπτομέρειες που σήμερα είναι αδιάφορες και δε βοηθούν στη μελέτη σχετικά με την αισθητική τοποθέτηση των μουσικών μας, τις επιδράσεις που δέχτηκαν ή είχαν κατόπιν στους μετέπειτα, τα καινούρια τεχνικά μέσα που μεταχειρίστηκαν, και γενικότερα τη δημιουργία της φόρμας του Lied απ' το Σοϋμπερτ ή το καινούριο πιανιστικό στυλ του Σοπέν.

Ιδιαίτερα στη μετάφραση του Σοπέν από την κ. Σ. Σπανούδη έχουμε ένα πρόλογο που με «φιλολογικά» μέσα προσπαθεί να ερμηνεύσει τα 24 πρελούδια του.

Ο τρόπος αυτός—γνωστός στην Εύρωπη πριν από 50 χρόνια με την καταδικασμένη πιά απ' τη σοβαρή κριτική φυλλάδα του Κρέτσμαρ—προσπαθεί με μέσα άλλης τέχνης, ιδιαίτερα της λογοτεχνίας, και μάλλον της επιστήμης της, της φιλολογίας, να ερμηνεύσει τη μουσική αναγόντας κάθε έργο μουσικής σ' ένα γεγονός που παρουσιάζεται ποιητικά (με τα μέσα του λόγου πιά). Έτσι πίσω από κάθε έργο βλέπουν άλλοι μια θύελλα με τα ξεσπάσματά της, άλλου τη γαλήνη του δάσους στο σούρουπο κι' άλλου τ' αγρίμια που τρέχουν να κρυφτούν στις φωλιές τους στο άκουσμα του κόρνου του κυνηγού' πόσες άνοσιες τέτοιες σελίδες δεν έχουν γραφτεί για την αυθεντική ή την 5η του Μπετόβεν. Όλα αυτά τα γεγονότα μ'ά κι' ακόμα άλλα πιο πεζά μπορούν να είναι το πρωταρχικό κίνητρο σ' ένα συνθέτη. Από τη στιγμή όμως που αυτά θα μετουσιωθούν στη μουσική φράση, στο μουσικό μοτίβο που στέκει ο πυρήνας του μουσικού έργου, απ' αυτή τη στιγμή καινούριοι πιά νόμοι διέπουν το μουσικό, οι νόμοι της μουσικής.

(Έδω δεν συμπεριλαμβάνονται τα έργα τύπου Πάσιφικ του Χόγκεν ή Χυτήριο σιδήρου του Μοσόλοβ, που και δω θ'ά πρέπει να προσέξουμε, για να μη μās παρασύρει το «πρόγραμμα» σε άτοπα συμπεράσματα).

Έτσι είναι αυθαίρετο που καταντ'ά άστείο να θέλουμε πίσω από κάθε φράση πιά του έργου να βρούμε τη συνέχεια ενός γεγονότος που μπορεί να στάθηκε ή πρωταρχική μόνο άφορμή στο συνθέτη μας. Στο βάθος είναι ή έλλειψη κριτικής σκέψης και βαθειάς μουσικής αισθητικής κατάρτισης.

Έτσι τέτοιοι πρόλογοι μόνο άνακάτωμα και θολούρα φέρνουν, αλλοίμονο δε στους νέους που περιμένουν και θέλουν να μορφωθούν.

Και για τους δυο αυτούς μουσικούς (Σοπέν και Σοϋμπερτ) ή μεταφρασμένη επίσης στη γλώσσα μας Ιστορία της Μουσικής του Λαντορνύ (2 τόμ. έκδ. Έλευθερουδάκη) είναι τόσο κατατοπιστική που ή σημαντική έκδοση σε ξεχωριστούς τόμους της ζωής του Σοπέν και Σοϋμπερτ δεν έρχεται να συμπληρώσει κανένα άπολύτως κενό, μ'ά και δεν προσθέτει τίποτα το νέο, εκτός από τις αδιάφορες πιά λεπτομέρειες της ζωής τους. Αδιάφορες εξ αίτίας του τρόπου που δίνονται. Γιατί κι' ο Ρολλάν στο Βίο του Μπετόβεν στηρίζεται στη ζωή του. Όμως στη μια περίπτωση οι αδιάφορες περιπέτειες της ζωής δίνονται αντικειμενικά και καταντούν ο κύριος σκοπός του βιβλίου, ένας άυτοσκοπός, ενώ στην άλλη σάν μ'έσο πιά, με τη συνθετική κριτική ικανότητα του συγγραφέα άναδειχθούν και τοποθετούν το μουσικό ακριβώς απ' αυτή την ιδιότητα.

Άσφαλώς δε μπορούμε να πούμε το ίδιο και για τα άλλα δυο βιβλία που ή συμβολή τους είναι ουσιαστική στη μελέτη της μουσικής.

Ο Βίος του Μπετόβεν του Ρ. Ρολλάν μεταφρασμένος σ' όλες τις γλώσσες είναι απ' τα πιο περιεκτικά μαζί και ζωντανά βιβλία που γράφτηκαν για τον Μπετόβεν. Η ζωή του δοσμένη με δύναμη στά π'ό ένδιαφέροντα σημεία της μαζί με τα κυριότερα έργα του στενά συνδεδεμένα μ' αυτήν μās δίνουν με τον πιο ζωντανό τρόπο το δράμα ενός Άνθρώπου που στάθηκε μ'άπ' τις μεγαλύτερες ιστορικές φυσιογνωμίες. Το βιβλίο αυτό όπως είναι γνωστό ολοκληρώνεται με το άλλο έργο του Ρ. Ρολλάν: Beethoven, les grandes épreuves créatrices. De l' Héroïque à l' Appassionata. Edit du Sablier 1928, που είναι άφιερωμένο στη μελέτη της τέχνης του Μπετόβεν. Έκει αναλύονται αισθητικά και τα κυριότερα έργα του. Η μετάφρασή του στα ελληνικά θα ολοκλήρωνε την προσπάθεια που άρχισε με τις εκδόσεις μουσικών βιβλίων.

Το ίδιο μπορούμε να πούμε και για τον Φ. Λιστ του Καλβοκορέσι. Μ'ά ματιά στα Περιεχόμενα μās πείθει για τη σοβαρότητα της δουλειάς. Δίπλα στις σελίδες για τη ζωή του έχουμε τα κεφάλαια για τον πιανίστα Λιστ, το συνθέτη όπως και κατατοπιστικές αναλύσεις για τα συμφωνικά και θρησκευτικά του έργα. Με κριτική ικανότητα αναλύεται απ' όλες τις πλευρές το έργο του, τόσο όσο ο χώρος ενός περιορισμένου βιβλίου επιτρέπει. Άκόμα είναι δυνατό το κεφάλαιο που τόσο άνάγλυφα μās δίνεται ή τεράστια προσπάθεια και ο άγώνας του Λιστ για να καθιερώσει και επιβάλλει τη μουσική ενός Μπετόβεν, Βάγνερ, Μπερλιόζ, Σοϋμαν κ. ά. Άγάπη κι' εκτίμηση καλλιτέχνη στη δημιουργική εργασία συναδέλφων του σπάνια στην ιστορία της Τέχνης.

Μερικές παρατηρήσεις, ιδιαίτερα στις παραπομπές που κάνει ο μεταφραστής δεν αλλοιώνουν ούτε βέβαια την άξια του όλου βιβλίου μ'ά ούτε και τη μετάφραση. Όπως σελ. 21. Η παραπομπή μιλάει για μοναδική όπερα του Γκλίλκα. Ένώ ο Γκλίλκα όπως είναι γνωστό έχει δυο όπερες. Στη σελ. 74, τα μέρη της Νεκρώσιμης ακολουθίας στην παραπομπή έπεξηγονται με τη λέξη «ύμνοι». Ένώ ή Νεκρώσιμη ακολουθία δεν έχει ύμνους, άπλώς χωρίζεται σε μέρη. Άλλωστε και μουσικά μορφολογικά ο ύμνος είναι άλλο πράγμα. Άκόμα στη σελ. 86 σειρά 19 ή φράση «...που ή υλική της σημασία...» θα πρέπει να αντικατασταθεί με τη φράση «που ή ποσοτική της σημασία...» γιατί αλλοιώτικα διαστρεβλώνεται το νόημα.

Ο ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Όλες οι εφημερίδες κι' όσες περιοδικές εκδόσεις τυπωθήσαν τον ίδιο καιρό, αφιερώνουν άρθρα και σημειώματα γύρω από το μεγάλο γεγονός της 28ης του Οκτώβρη 1940, που δλόκληρο τὸ ἔθνος ὁρθώθη ἐνωμένο ν' ἀντιμετωπίσει τὴν ἐχθρική ἀπειλή. Ὁ πόλεμος τῆς Ἀλβανίας ξύπνησε στὸν ἑλληνικὸ λαὸ τὴ συνείδηση τοῦ «ἑλληνικοῦ» χρέους του, πὸν φαινόταν νάχε ἀποκοιμηθεῖ ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ πρώτου παγκόσμιου πόλεμου :

Ξύπνησε ἡ φύτρα ἡ λεύτερη εἰς κλειστή Μονάδα
κι' ἀντρεία συνειδητὰ βγήκε ἀπ' τὴ μάχη
τοῦ χρέους τὸ νόημα πείρα ἔχοντας κάνει,

τραγοῦδησε ὁ ποιητής, πὸν θὰ πει : ὁ ἑλληνικὸς λαὸς πολέμησε σὰν ἔθνος πρὸς ἔθνος ἐχθρικό, πὸς ὁ πόλεμος τῆς Ἀλβανίας δὲν ἦταν οὔτε πολιτικός, οὔτε ταξικός, ὅπως θέλουν μερικοὶ διανοούμενοί μας νὰ τὸν παρουσιάσουν, μὰ, πρῶτα καὶ κύρια, ἔθνικός. Καὶ γιομίζουμε πίκρα διαβάζοντας τὰ πιδὸ πολλά ἄρθρα ἀπ' αὐτὰ, γιατί κείνοι πὸν τάγραψαν—κι' ἀναφέρομαι μόνο σὲ πνευματικούς ἀνθρώπους—κάνουν κομματικὴ προπαγάντα καὶ πολιτικὴ. Κι' αἰσθάνεσαι παντοῦ τὴ βρωμιὰ τῆς διαστρέβλωσης καὶ νιώθεις τὴν ἴδιαν ἀηδία κείνην, ὅπως ὅταν βλέπεις κάποιον αἰσχρὸ κόλακα νὰ γράφει—στὴ «*Βραδυνή*» 20.10.45—πὸς οἱ Ἑγγλέζοι ἔχουν ὅλα τὰ προτερήματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων χωρὶς τὰ ἐλαττώματά των. Μὰ πρέπει νὰ τὸ καταλάβουν μὴ γιὰ πάντα : σταθμοὶ τῆς νεοελληνικῆς Ἱστορίας, ὅπως αὐτὸς τῆς 28ης τοῦ Οκτώβρη—πὸν εἶναι μὴ ἀπὸ τίς πιδὸ γνήσιες Sternstunden der Menschheit, γνησιώτερη μάλιστα ἀπὸ τρεῖς—τέσσερις πὸν σημειώνει ὁ Zweig στὸ βιβλίον του—δὲν εἶναι εὐκαιρίες νὰ φλυαρήσουμε προπαγαντίζοντας γιὰ τὸ κόμμα μας, γιατί ἔχουμε εὐθύνες μεγάλες ἀπέναντι τῆς Ἱστορίας, πὸν δὲν εἶναι καθόλου «ἐντροπή», ὅπως τὴ θέλει ὁ Θράσος Καστανάκης—«*Ἐλεύθερα Γράμματα*» 26.10.45,—μὰ «φύσει» γαλήνια. Δὲν μποροῦν, λοιπόν, οἱ διάφοροι καιροσκόποι, ἀρριβίστες καὶ θορυβοποιοὶ νὰ τὴν καπηλεύονται καὶ νὰ φλυαροῦν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς. Μόνον ἐκείνοι πὸν βρέθηκαν ἀπροετοίμαστοι ψυχολογικά, παρμένον ἀπὸ τὰ θρανία τους, ἀνάμεσα στὰ αἵματα καὶ στὰ παζάρια τοῦ θανάτου, πὸν τὸ δέρμα τους ἔφευγε σὰν τὸ τσιγαρόχαρτο, ὅταν ἔβυνον γιὰ τίς ψεῖρες πὸν τοὺς τρώγανε, πὸν πίνανε νερὸ ἀπὸ ποταμοῦς πὸν πλέανε ψωφισμένα ἄλογα, πὸν περπατήσανε ἐξακόσια κι' ἑφτακόσια χιλιόμετρα συνέχεια καὶ ρωτούσανε ἂν ἦτανε μορφετὸ νὰ περπατήσουνε καὶ μὲ τὰ χέρια, ἀφοῦ δὲ τοὺς ὑπακούανε πιδὸ τὰ πόδια τους, ἐκείνοι πὸν παλεύανε ἀνάμεσα σ' ὅλη αὐτὴ τὴ φρίκη δίχως νὰ τὴ συνηθίζουνε—μόνο αὐτοὶ ἔχουνε τὸ δικαίωμα νὰ ποῦνε ποιοὶ ἦταν ὅσοι πολεμήσανε καὶ τί εἶδους ἦταν ὁ πόλεμος τῆς Ἀλβανίας—κανεὶς ἄλλος ! Καὶ τίποτα δὲ μᾶς κάνει νὰ ντρεπούμαστε πιδὸ κολύ, ἀπὸ τὸ νὰ βλέπουμε Ἑλλη-

νες νὰ κάνουν τὴν ἀθροπιά τους πολιτικὴ, νὰ δείχνουν πὸς δὲν ἔχουν συνείδηση τῆς ἑλληνικῆς γῆς, πὸς δὲν ἔχουν συνείδηση τοῦ χρέους ἐκείνου πὸν αὐτόματα ξεπηδᾷ, ὅταν θῆς νὰ λέγεσαι, ὄχι πιδὸ Ἑλληνας συγγραφέας, μὰ ἀπλᾷ Ἑλληνας.

Μόνο κείνοι πὸν τὰ πτώματα τῶν συντρόφων τους γινόταν ἕνα κουβάρι στὸ μυαλό τους μὲ τὰ διάφορα τοπία τῆς ἑλληνικῆς χώρας—τὸν Καλαμᾷ, τὸ ποτάμι τῆς Καλαμπάκας, τὴν Κατάρρα τοῦ Διαβόλου τῆς Πίνδος καὶ τὴ Μαλακάσα στὰ ριζά της, τὸ χιονισμένο ὄροπέδιο τοῦ Βέρμιου, τὸν κεντρικὸ δρόμο μὲ τὸ Δημαρχεῖο τῆς Κορυτσᾶς, τὸ στρατῶνα τοῦ Μέτσοβου καὶ τὰ μαιανδρική σκακίκια τῆς Βέρροιας, τὴ Νυμφαία καὶ τὴ Δροσινὴ στὰ βουλγαρικά σύνορα, τὸ χειμωνιάτικο, γιομάτο λάσπες, παφλασμὸ τοῦ Μπουχλουτζᾶ τῆς Κομοτινῆς μὲ τὸν πάταγο τῆς τελευταίας γέφυρας τοῦ Ἀλιάκμονα πὸν ἀνατινάσανε οἱ Αὐστραλοὶ τὴν ὥρα πὸν μᾶς βαροῦσε τὸ γερμανικὸ πυροβολικὸ ἀπὸ τὸν ἀπέναντι ὄχτο—μόνο ἐκείνοι ἔχουνε τὸ δικαίωμα νὰ μιλοῦνε, γιατί ἔξερνε τί φοῦσκανε—τὸ στήθεια της ἢ κάθε σπιθαμὴ ἑλληνικῆς γῆς πὸν κέρδιζαν ἢ πὸν χάνανε. Αὐτοὶ ἦτανε πὸν φλογιστήκανε πιδὸ ἄμεσα ἀπὸ τ' ἅγιο πάθος νὰ κατανοήσουν τὸ διπλανὸ τους, πὸν μάθανε τί θὰ πει θυσία καὶ βωμὸς—καὶ μόνο αὐτοὶ μποροῦνε νὰ πεθάνουνε γιὰ ὅτι ὀνομάζεται ἐλευθερία. Κι' ὁ θάνατός τους αὐτὸς θάνατος ὁ μόνος τους λόγος—ὅλα τ' ἄλλα εἶναι ἀηδιαστικὴ ρητορεία, ἀνάξια γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια. Οἱ πιδὸ πολλοὶ πνευματικοὶ ἀνθρωποὶ τῆς Ἀθήνας—ὄλοι σχεδὸν—ὅσοι ἦτανε στρατεύσιμοι, κατάφεραν νὰ μείνουνε καὶ νὰ ταμπουρωθοῦνε ἐδῶ. Μὰ γιὰ μᾶς, ἐκεῖ πάνω, ἦταν ἀπλᾷ κουτσοὶ καὶ στραβοὶ, «ἀνίκανοι» καὶ μεταλάβουν τὴ μέθη ὄχι μόνο τῆς Ἰδέας-Ἑλλάδας, μὰ τῆς Ἑλλάδας-πραγματικότητας.

Ὅλα τὰ ποιήματα πὸν δημοσιεύτηκαν μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς γιορτῆς στὰ «*Ἐλεύθερα Γράμματα*» ἢ πὸν ἀναδημοσιεύτηκαν στὴν «*Ἐκλογή*» Α.Ι.Γ.Σ., εἶναι ἀνάξια λόγου. Ἐξαίρεση ἀποτελοῦν οἱ λίγοι στίχοι τοῦ μακαρίτη Γιώργου Σαραντάρη.

Ὁ Βασίλειος Λαοῦρδας σὲ σειρά ἄρθρων του στὴν «*Ἑλληνικὴ Φωνή*»—στὰ φύλλα, τῆς 7, 14 καὶ 21.10.45—κρίνει μ' ἀδικαιολόγητη δριμύτητα τὸ Δημήτριο Γληνὸ σὰ συγγραφέα, γλωσσολόγο καὶ παιδαγωγό. Στ' ἄρθρα αὐτὰ ἀπαντᾷ ὁ Κ. Βάρναλης ἀπὸ τίς στήλες τοῦ «*Πιζοσπάστη*»—φύλλο 14.10.45—μὲ τὸ ἄρθρο «Πνευματικὸ Κουίσλιγκς». Γιὰ μᾶς ὁ Βάρναλης, ὁ ποιητὴς ἑνὸς ἀριστοκρατικοῦ ποιήματος κι' ἑνὸς πολὺ ἀξιόλογου βιβλίου, τῆς «*Ἀληθινῆς ἀπολογίας τοῦ Σωκράτη*», ἔχει πεθάνει ἀπὸ καιρό. Ἀπ' αὐτὸν δὲν ἔμεινε παρὰ μόνον ὁ δεινὸς ὕβρεολόγος, ὁ λιβελλογράφος κι' ὁ πολιτικάντης, πὸν δὲν μπορεῖ νὰ ἐνδιαφέρει τὴν πνευματικὴν Ἱστορία τῆς Ἑλλάδας. Γιὰ τὸν τελευταῖο Βάρναλη, μίλησαν ἀρκετὰ καθαρὰ καὶ στὸ ὕψος πὸν χρειάζεσταν, ὁ Ἄντρος Καραντώνης στὴν «*Ἑλλάδα*»—1.10.45—κι' ὁ Ἐπαμεινώντας Μεταξᾶς στὴν «*Ἑλληνικὴ Φωνή*»—3.9.45—σ' ἄρθρο του μὲ τὸν τίτλο «Οἱ ἔχθροὶ τοῦ πνεύματος», ὅπου, πολὺ σωστά, ἀναφέρεται καὶ σ' ἄρθρο τοῦ Βάρναλη, δημοσιευμένο στὴν «*Κομμουνιστικὴ Ἐπιθεώρηση*», ὅπου χύνει τὸ φαρμάκι του γιὰ τὸν Καζαντζάκη καὶ τὸ Σικελιανό.

Ἡ κυρία Σοφία Σπανοῦδη, σ' ἕνα ἄρθρο της στὴν «*Ἑλλάδα*»—22.10.45—ὀνομάζει τυμβωρυχία τὴν ἐξιστόρηση τοῦ τελευταίου ἔρωτα τοῦ ἑβδομηνταπεντάχρονου Goethe πρὸς τὴ δεκαενηνθάρη Ulrike von Levetzow, ἀπὸ τὸν Stefan Zweig, στὸ πιδὸ πάνω ὀνοματισμένο βιβλίον του, ἀνακινώντας, ὀλοτελα παράκαιρα, τὸ ζήτημα, ἂν ὁ βιογράφος μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ φανερώνει ἀπροκάλυπτα τὴν ἰδιωτικὴ

ζωή ξεκίνησε πού βιογραφεί. Πιστεύει, αληθινά, πως υπάρχουν σήμερα τόσο ανεδαφικοί πιστοί της τέχνης, ώστε να νομίζουν πως οι καλλιτέχνες πρέπει να υπακούνε στο ίδιο νοικοκυρικό πνεύμα, που ρυθμίζει τη ζωή των όποιωνδήποτε άλλων; Η ζωή των δημιουργών, όλων των δημιουργών, ένα μόνο μάς δίδαξε: την άπολεμτώσή τους από τον περιγυρό τους. Λένε τις αλήθειες τους και περνούν. Κάνουν τη Σφιγγα να μιλήσει, βάζουν τάξη στο χάος του Κόσμου, κι' ύστερα πεθαίνουν. Και πεθαίνουν οι πιο πολλοί νεώτατοι. Η σωματική και ψυχική αρρώστια τους κυβερνά. Κι' αυτοί της δίνονται με πάθος και με μανία. Ακολουθούν συνειδητά το δαίμονα του όλέθρου. Συνειδητά—τραγουδώντας κι' άψηφώντας και παίζοντας με τη ανθρώπινη μοίρα και το θάνατο. Αυτοί μάς έδειξαν πως ό τρομαχτικός οιδιποδιακός μύθος μπορεί να βρισκείται πάντα στην ανθρώπινη μοίρα, ξανακαινούργιοντας στα δικά μας χρόνια. Το άτομο που έχει άπελευθερωθεί—κι' άπελευθερώνεται από τη στιγμή που θά πιστέψει και σ' ένα τίποτα και κάμει το τίποτα αυτό βιωματικά του—πρέπει να το περιμένει πάντα ή ίδια Μοίρα, που έρχεται εκ των έσω, που ένεδρεύει πλάι στις πηγές, στις «μητέρες» του Goethe, τις πρωταρχικές ιδέες, εκεί που αυτοί, έλευτερα άτομα, φανερωμένα και δημιουργημένα μες σε χίλιες όσες κοινωνικές και πολιτικές, ήθικες κι' ιδεολογικές επαναστάσεις, αντιμετώπισαν τη θεότητα. Τί σημασία μπορεί να έχει αν σπαταλήσει κανείς τον έαυτό του μες στ' αλκοόλ ή στα χάσις, μες σε χίλιες όσες διαστροφές, όταν τον καίει αυτό το φλογερό πάθος, ή μέθη κείνη του λυμένου αινίγματος του άπολύτου και της ένότητας, που τον ξαναγυρίζει στις πρωταρχικές πηγές της άθωότητας και της άγνειας; Τί σημασία μπορούν να έχουν οι νόμοι κι' οι αλήθειες του κόσμου τούτου, που δε δίνουν καμιά ένότητα στη ζωή μας, που μάς διασπούν και μάς κάνουν άσυνεπείς προς τον έαυτό μας και που στα μάτια του Θεού παύουν να είναι νόμοι και αλήθειες—γιατί όντας το Πάν ό Θεός, άγνωστώς το Καλό και το Κακό, το δικαίο και το άδικο, το ήθικό και το άηθικό. Η Τέχνη είναι μια κι' ένα είναι το πρόσωπό της: ή επανάσταση—κι' όχι δισυπόστατη όπως τη θέλει ή κυρία Σπανούδη—και μόνο, σ' ανεργάτιστα μυαλά μπορεί να έχει κακή έπληρη. Πώς θά μπορούσαν οι Ποιητές αυτοί, που είδαν μακρύτερα και που μερικοί, όπως ένα παιδάκι δεκάξι χρονώ, ό Arthur Rimbaud, κατάφερε να δει και να μιλήσει για τα πράγματα κείνα που οι άνθρωποι θάρρεψαν πως είδαν—θάρρεψαν, γιατί, σίγουρα, δεν είδαν—να είναι συνεπείς με τις ήθικες του καιρού τους και του περιγυρού τους, όταν ή άδικία, ό 'Αφέντης και το Κνούτο, μαστίγωνε την ανθρώπινη θέληση και τους έπνιγε! Πώς να μην τρέξουν προς τον ίσοπεδοτή θάνατο κι' όχι σαν φυγάδες και ριψάσπιδες, μ' άφουμίλησαν, άφου είδαν ποιά ήταν ή ευθύνη τους, άφου γνωρίσαν πως άκολουθώντας το Χρές τους έπρεπε να πέσουν. Κι' έπεσαν. Μόνο όταν τους αγαπήσουμε και τους κατανοήσουμε και κάνουμε βιώμα μας την άγωνία τους, κι' ευαισθησία μας την ευαισθησία τους, μόνο όταν ταπεινωθούμε μπροστά στη φτήνεια της κοινωνικής ήθικης του ανθρώπου, όπως ταπεινωθήκανε, μπορούμε να πούμε πως είμαστε άκέραιοι και πως ζούμε την άκέρια ζωή του ανθρώπου. Κι' αυτή τη στιγμή, δε θυμούμαι μόνο την πολιτεία του Καλλιτέχνη μα και του ήρωα της Ιστορίας: του 'Αλκιβιάδη, του 'Ιουλιανού του Παραβάτη, του San Francesco d'Ascesi, του Pico della Mirandola, του Καζανόβα κ. ά. που όλη τους ή ζωή δεν ήταν παρά ένα υπέρτατο παιχνίδι ανάμεσα στο Ναί και στο 'Όχι, στην πίστη και στην άπιστία. Ύστερα απ' όλα αυτά, θαρρώ πως είναι όλοτελα περιττό να προσθέσω πως «οι εύλαβικοί κι' ευήθικοι πιστοί της θρησκείας της Τέχ-

νης» της κυρίας Σπανούδη, κι' αν ακόμα υπάρχουν, φαίνεται πως δεν ένοσούν την Τέχνη, όταν της άφαιρούν ό,τι ουσιαστικώτερο έχει: την άκέρια ζωή των δημιουργών της.

Στα «*Ελεύθερα Γράμματα*» — 26.10.45 — διαβάζουμε μερικά άποσπάσματα από τα πολύ ενδιαφέροντα άπομνημονεύματα του καραγκιόζοπαίχτη Σπαθάρη μ' ένα μικρό πρόλογο του Σικελιανού. Στο ίδιο τεύχος ό Γ. Βαλέτας κι' ό Γ. Μυλωνογιάννης έακολουθούν ν' άνοσιουργούν σε βάρος της ποίησης και της κριτικής της.

Ένα από τα σοβαρώτερα φύλλα που κυκλοφορήσαν τον τελευταίο καιρό, είναι ή «*Κοινωνιολογική Έπιθεώρησης*», έπιστημονικό περιοδικό θεωρητικής και έφηρμοσμένης κοινωνιολογίας και κριτικής, με διευθυντή τον Ε. Λεμπέση. Ό,τι ένοχλεί στο έκλεκτο περιοδικό τούτο, είναι ό κακά έννοούμενος έπιστημονισμός της καθαρής ύψους—γράφεται σε μιάν άπλουστεμένη καθαρεύουσα που όστόσο δεν παύει να είναι πάντα δίχως ψυχική ζεστασιά. Από τα δημοσιεύματα των δυο πρώτων φύλλων, αναφέρουμε την έξαιρετική εργασία του Λεμπέση «Κοινωνιολογία του έλληνικού λαού», θέμα τεράστιο και βαρύ, που ό συγγραφέας του χειρίζεται μ' αξιοπρόσεχτην ικανότητα, απ' όσο δείχνει στην Εισαγωγή, που δημοσιεύει, του έργου, και τις εργασίες του Θεοδωρακόπουλου, του Λαούδα, του Κ. Δ. Καραβίδα, και και του Ε. Π. Φωτιάδη. Το ήθος του περιοδικού, σπάνιο φαινόμενο για έλληνικό φύλλο. Έλπίζουμε κι' ευχόμαστε να συνεχιστεί άπρόσκοπτα ή έκδοσή του.

Στη «*Νέα Έστία*» της πρώτης του Όχτώβρη, άπαντούν στην έρευνα «Η Τέχνη και ή Έποχή», ό Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος κι' ό Γιάννης Κορδάτος. Ό Κορδάτος νομίζει πως διαφωνεί σχετικά με τον προορισμό της Τέχνης, ξεχωρίζοντας τους δημιουργούς της σ' ιδεολόγους και ματεριαλιστές, ενώ συμφωνεί πέρα για πέρα με τους ιδεατιστές αντιπάλους του, όταν, συνοψίζοντας τα συμπεράσματά του, γράφει: «Η Τέχνη σαν κοινωνικό φαινόμενο είναι έξαρτημένη από την κοινωνία και τότε άμεσα και τότε έμμεσα—όχι βέβαια με τον ίδιο τρόπο που ό δημοσιογράφος προσφέρει τις ύπηρεσίες του—έξυπηρετεί κοινωνικούς σκοπούς. Δεν παραδέχομαι όμως πως το πρόβλημα αυτό, δηλαδή ή καινωνική άποστολή της Τέχνης, πρέπει να την ξεετάζουμε από την άποψη του Προέπει. Δεν μπορούμε να βάλουμε κανόνες στην καλλιτέχνη «κάνε τούτο ή μην κάνεις εκείνο»(...) Άρα είναι λάθος να ξεετάζουμε το πρόβλημα αυτό από τη στενή άποψη του Προέπει». κτλ. κτλ. Μα τι άλλο υποστηρίζουν παρ' αυτό, στις ίδιες σελίδες, κι' οι ιδεαλιστές, που τόσο τους υποτιμά ό Κορδάτος—μην παραλείποντας μάλιστα να κάμει και τη μικροπολιτική του και με την ευκαιρίαν αυτή, αναφερόμενος σε «φασισμούς» «κρυπτοφασισμούς» και τα τέτοια.

Η έρευνα της «*Νέα Έστία*» έκαμε τον προορισμό της. Από τους άλλους που θ' άπαντήσουν ακόμα, γνωρίζουμε πως δεν πρόκειται, να πούν κάτι διαφορετικό απ' ό,τι ειπώθηκε ως τώρα—δυο-τρεις μάλιστα απ' αυτούς που αναγγέλλονται θά πούν ουσιαστικά πράγματα. Μα κύρια περιμένουμε να μιλήσουν οι άλλοι όπαδοί του διαλεκτικού ύλισμου, όποτε ή έρευνα μπορεί να κλείσει—και να πάρει τέλος το... Δημοψήφισμα. Τα δυο από τα τρία ποιήματα του τεύχους, του 'Αγι Θέρου και της στήλης των νέων είναι άπρόσωπα κατασκευάσματα. Το άλλο, του Λίνου Καρζή, θά μπορούσε να είναι πάνω από το μέτριο, αν έλειπαν οι ένοχλητικές σύνθετες λέξεις κι' ή αντιποιητική ρητορεία του 'Επίνικου.

Ό 'Απόστολος Σαχίνης δημοσιεύει στην «*Άγγλο - Έλληνική*

Ἐπιθεώρηση—τεῦχος Ὀκτωβρίου—μιά ἀπὸ τὶς πρὸ λαμπρῆς κριτικῆς πού γραφτήκανε γιὰ τὶς «Δοκιμῆς» τοῦ Σεφέρη—ἓνα ἀπὸ τὰ πρὸ ἐκλεκτὰ βιβλία πού βγήκανε τὰ τελευταῖα χρόνια, τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἀπελευθέρωσης. Τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ Σεφέρη, δὲν εἶναι ἀπλᾶ ἓνα document πού μᾶς μπάζει στὴν ποίηση τοῦ συγγραφέα του κ' οὔτε ζεῖ κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του, μ' ἀντίθετα, ζεῖ τὴ δική του αὐτόνομη ζωὴ, καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει ἓνα μυαλὸ διεισδυτικὸ καὶ μιὰ κριτικὴν δξυτήτα σπάνια γιὰ δοκιμογράφο τοῦ τύπου μας. Στὸ ἴδιο τεῦχος ἐπίσης ἄρθρο τοῦ Ν. Β. Τομαδάκη, ἄξιο πολλῆς προσοχῆς, γιὰ τὸν «Ἐθνικὸ χαρακτήρα τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας», ὅπου κάνει μιὰ πολὺ σωστὴ παρατήρηση: «Σὲ κάθε Λογοτεχνία» γράφει, «σὲ κάθε ἔργου Τέχνης τὴν ἔρευνα, θάπρεπε παράπλευρα πρὸς τὴν ἐξέταση τοῦ «ἑγῶ» τοῦ καλλιτέχνη—δημιουργοῦ, νὰ ἐξετάζεται τί ἀπὸ τὸ «ἑγῶ» αὐτὸ ἀντιπροσωπεύει καθαρὰ τὴ συνείδηση τοῦ πλάστη καὶ τί ἀπορρέει ἀπὸ τὸ χτῆς κ' ἀπ' ὅ,τι μᾶς ἔχει κληρονομηθεῖ. Ἔτσι θὰ βρισκόταν καλλίτερα οἱ ρίζες τῆς δημιουργίας του καὶ θὰ τὸν ἀντιμετωπίσαμε κ' ὡς δημιουργὸ πού δὲ βγαίνει ἀδικαιολόγητος ἀνάμεσά μας».

Στὰ «Ἐλεύθερα Νιάτα», περιοδικό, πού ἐκδίδεται ἀπὸ μιὰν ἄξια ομάδα νέων μ' ἑλληνικὴ συνείδηση, μὰ πού βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τ' ἄμεσα ἐνδιαφέροντα τῆς Λογοτεχνίας, ὁ Βιβλιόφιλος δημοσιεύει δυὸ ἀξιόλογα σημειώματα—τεῦχη 1 καὶ 2—μὲ σωστὲς παρατηρήσεις κ' ἀπόψεις, γιὰ τὸ βιβλίο τοῦ Ν. Ζαχαριάδη «Ὁ ἀληθινὸς Παλαμᾶς» καὶ γιὰ τὴν «Περίπτωση Ἁγγελου Σικελιανοῦ». Νομίζω ὅμως πὼς προσωπικότητες, σὰν τοῦ Καζαντζάκη καὶ τοῦ Σικελιανοῦ, πού πάνε πρὸς μιὰν ἐνότητα τῆς γνώσης, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξεφρνιάζουν στὶς ἐκάστοτε ἐκδηλώσεις τους, ὥστε ν' ἀποτελοῦν περιπτώσεις, κάτι δηλαδὴ πού ὑποθέτει τὴν ἐπικαιρότητα καὶ τὸν ἀπλήρωτο χρόνο—πρᾶγμα πού μᾶς κάνει νὰ μὴν μπορούμε νὰ δοῦμε καθαρὰ (ἀντικειμενικὰ) καὶ συνολικὰ.

Ἡ «Νεοελληνικὴ Παιδεία», ἔρχεται νὰ πληρώσει ἓνα κενό. Ὁ ἴδιος ὁ τίτλος τοῦ περιοδικοῦ καὶ τὸ φαρδύ πρόγραμμά του, ὅπως ἐκτίθεται ἀπὸ τὴν Σύνταξη, ὑπόσχονται πάρα πολλά, κ' εὐχόμαστε νὰ κρατηθεῖ στὸ σωστὸ δρόμο τῆς πραγματοποίησής των. Διαβλέπουμε ἓνα μεγάλο κίνδυνο γιὰ τὸ περιοδικὸ αὐτὸ κ' ἐπιστοῦμε τὴν προσοχὴ τῶν ἐκδοτῶν του: δὲν πρέπει νὰ λησμονηθεῖ ποτε πὼς πρόκειται γιὰ νεοελληνικὴ παιδεία, τὴν ψυχὴ δηλαδὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ πὼς πρέπει νὰ μείνει τέλεια ἀντικειμενικὸ κ' ἀκοιμᾶτιστο. Οἱ σελίδες πρέπει δίχως ἄλλο ν' αὐξηθοῦν, καὶ νὰ προσεχεῖ περισσότερο ἡ ἐμφάνιση. Πλάι στὶς ἀφηρημένες ἰδέες ἀπαιτοῦνται οἱ συγκεκριμένες ὑποδείξεις. Θεωρῶ ἀπαραίτητη γιὰ τὸ περιοδικὸ τὴν συνεργασία τοῦ Θεοδωρακόπουλου, τοῦ Δελμούζου, τοῦ Κακριδῆ καὶ τοῦ Λαοῦδα. Ἡ ἔρευνα τῆς Σύνταξης γιὰ τὴ μεταπολεμικὴ Παιδεία—ἀπαντᾷ κιόλας ὁ Σικελιανός—πολὺ ζωτικὴ.

Λάβαμε ἀκόμα τὰ δυὸ Πειραιώτικα περιοδικὰ, «Φτερά»—φύλλο πρῶτο—¹ καὶ «Πειραϊκὰ Χρονικὰ»—φύλλο ἐννῆα—καὶ τὸ «Νέο Πνεῦμα»—φύλλο 11-12,—ἀφιερωμένο στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου.

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

¹ (Ἐδῶ ὁ κ. Γιώργος Στρατάκης καταπιάνεται μὲ τὴ μετάφραση ἐνὸς ἀπὸ τὰ ωραιώτερα—καὶ δυσκολώτερα—«Spleen» τοῦ Baudelaire καὶ τὰ καταφέρνει τόσο καλά, ὥστε ὁ ζωγράφος Boucher μεταφράζεται καὶ γίνεται ἓνας κοινότατος ἁσάτης τῆς ἀθηναϊκῆς ἀγορᾶς).

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ

“ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ,,
Γ' ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 28, ΑΘΗΝΑ - ΤΗΛ. 55-536

ΤΙΜΟΚΑΤΑΛΟΓΟΣ *)

ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «Ἀμαρτωλοὶ» Νουβέλλα	Δρχ. 500
ΑΓΓΕΛΟΓΛΟΥ ΑΛΚΗ: «Ἐαρινὸ» διηγήματα	> 500
ALEXANDER-STAUER: «Ὁ Ἐγκληματίας κ' οἱ δικαστές του»	> 600
ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ ΝΙΚΗΦ. «Ἡρωϊκὴ Συμφωνία» ποίημα	> 200
ΓΙΑΝΝΑΤΟΥ ΣΠ.: «Μικροὶ ἄνθρωποι σὲ δύσκολες ὥρες» διηγήματα	> 400
ΤΑΚΗ ΔΑΝΑ: «Εἶμαι ὁ ἄθρῶπος»	> 600
> > «ἩΜΕΡΕΣ Αἰῶνες»	> 500
> > «Χωρὶς τίτλο»	> 500
ΛΟΥΡΙΕ ΟΣΙΠΠ: «Ντοστογιέφσκη» ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του	> 400
ΚΟΒΒΑΤΖΗ ΑΣΤΕΡΗ: «Πρῶτη Ἄνοιξη» Νουβέλλα	> 500
ΛΕΚΑΤΣΑ Π.: «Ἰδεοκρατία καὶ Ἱστορικὴ αἰτιοκρατία	> 400
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «Ὁ ἄλλος δρόμος» στίχοι	> 1000
ΜΑΓΓΑΝΑΡΗ ΑΠΟΣΤ.: «Ἡ τελευταία τῶν ρωμαντικῶν» διηγήματα	> 500
ΜΕΤΑΞΕΛ ΕΠΑΜ.: «Ἐμπρὸς στὴν Ἐποχὴ μας»	> 300
ΝΑΤΣΟΥΛΑ ΝΙΚ. «Συγκοινωνιακὰ Θέματα»	> 2500
ΝΙΤΣΕ ΦΡΕΙΔ.: «Ὁ Ἀντίχριστος»	> 500
ΠΑΠΠΑ ΝΙΚ. «Τὸ αἶμα τῶν ἀθῶων» ποιήματα	> 500
ΠΑΠΑΔΗΜΑ ΑΔΑΜΑΝ.: «Ἡ Πορεία μιᾶς γενιᾶς» Λογοτεχνικὰ Χρονικὰ	> 500
ΠΕΝΤΖΙΚΗ Ν.: «Ὁ πεθαμένος καὶ ἡ ἀνάσταση»	> 500
ΠΙΕΡΙΔΗ ΓΙΑΓΚΟΥ: «Ὁ Καβάφης» συνομιλίες, χαρακτηρισμοὶ, ἀνέκδοτα	> 400
ΡΟΜΠΕΡΤ ΑΛΛΑΝ ΚΟΥΞ: «Πάστῶρ Χ» ἀτυνομικὸ μυθιστόρημα	> 500
SOEREN KIERKERKAARD: «In vino Veritas»	> 600
ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΓΡΗΓΟΡΗ: «Πῶς κατακτῶνται οἱ γυναῖκες»	> 300
«ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» ὁ τόμος Α'. ἄδետος	> 8000
> > χρυσόδետος	> 10000
> > Β'. ἄδետος	> 8000
> > χρυσόδետος	> 10000
> > Γ'. ἄδետος	> 8000
> > χρυσόδետος	> 10000

*) Ἐμβάσματα γι' ἀποστολὴ βιβλίων ἄς ἀλευθύνονται στὸν κ. Ν. Σ. ΜΟΝΑΧΟ, Γ' Σεπτεμβρίου 28, Ἀθήνας.

ΣΕ ΛΙΓΕΣ ΜΕΡΕΣ

ΑΡΗ ΔΙΚΤΑΙΟΥ

ΕΛΟΥΣΟΒΑ

Ἐξώφυλλο, κοσμήματα

κι' ἓνα σχέδιο

ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΑΡΟΥΧΗ

■ ■

ΕΚΔΟΣΗ

“ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ,,

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΠΡΟΣΕΧΩΣ

ΚΛΕΩΝΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

ΧΡΟΝΙΚΟ

■ ■

ΕΚΔΟΣΗ

“ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ,,

ΓΙΑΝΝΗ Β. ΙΩΑΝΝΙΔΗ

ΟΙ ΤΡΟΠΙΚΟΙ

ΣΤΗ

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ

Μιά σειρά ποιημάτων
ἀπ' τὴν ὁμώνυμη συλλογή
ποῦ κυκλοφόρησε πρὶν
λίγο στὴν Ἀμερική.

ΕΚΔΟΣΗ

“ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΡΟΝΙΚΩΝ,,